

Kodinturvanaisista Lotta Svärdiin Ahvenanmaalla 1939–1944

Heidi Julia Teresa Sahlstedt
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2016

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos – Institution – Department
Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos

Tekijä □ – Författare – Author
Heidi Julia Teresa Sahlstedt

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Kodinturvanaisista Lotta Svärdiin Ahvenanmaalla 1939–1944

Oppiaine – Läroämne – Subject
Poliittinen historia

Työn laji – Arbetets art – Level
Pro gradu -tutkielma

Aika – Datum – Month and year
Toukokuu 2016

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
112

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Itsehallinnollisella Ahvenanmaalla oli pitkä historia demilitarisoituna alueena. Saarimaakunnalle ei saanut perustaa suojeluskuntia, jotka olivat aseistautuneita maanpuolustusjärjestöjä. Ahvenanmaalaiset olivat sitoutuneita neutraaliuteen ja itsehallintoon, ja he olivat lähes yksimielisesti vastustaneet Suomen ja Ruotsin suunnitelmia saariryhmän linnoittamiseksi 1930-luvulla.

Talvisota loi kuitenkin tilanteen, jossa Ahvenanmaa oli uhattuna, jolloin myös ahvenanmaalaiset osallistuivat vapaaehtoisina maanpuolustukseen ja sitä avustavaan työhön. Tavoitteena on valaista ahvenanmaalaisen naisten tekemää avustustyötä talvi- ja jatkosodan aikana 1939–1944 ja sitä ympäristöä, jossa he tätä työtä tekivät.

Sodan alettua Ahvenanmaalle perustettiin kodinturvajoukkoja ja näitä avustamaan järjestäytyi kodinturvanaisosastoja. Käytännössä ne tekivät samaa työtä kuin suojeluskunnat ja lotat sillä erotuksella, että niitä ei saanut käyttää saariryhmän ulkopuolella, ja joukot oli hajotettava sodan loputtua. Väli rauhan myös rakennetut linnoitukset purettiin. Jatkosodan alettua Ahvenanmaalle perustettiin omat Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -piirit.

Aiheesta ei ole tehty aikaisempaa tutkimusta. Erik Tudeerin artikkeli Ålands hemvärn kertoo talvisodan kodinturvastajoukoista, mutta se ei kosketa jatkosodan aikaa. Kodinturvanaisista hän kirjoittaa vain lyhyesti. Tutkielman pääaineiston muodostavat Kansallisarkiston Lotta Svärd -kokoelma ja tutkielmaa varten haastateltiin kahta ahvenanmaalaista lottatyttöä. Pia Olssonin lottatutkimukset ovat tärkeässä osassa suhteuttaessa Ahvenanmaan lottia valtakunnalliseen kontekstiin.

Mikrohistoriallinen näkökulma näkyy tutkielmassa haastattelujen ja säilyneiden kirjeiden kautta. Ne tuovat esiin ahvenanmaalaisen naisten työtä ja kokemuksia sotien aikana. Mukana olleet naiset pitivät huolta lastenkodista ja tekivät myös muuta huoltotyötä puolustusvoimien auttamisen lisäksi. Lottia oli myös komennuksilla sekä Ahvenanmaalla että itärintamalla.

Tutkielmassa käy ilmi jatkuva jännite saarivaltakunnan asemassa Suomen ja Ruotsin välisenä alueena, joka koki olevansa ruotsalainen, mutta oli osa Suomea. Myös muissa Pohjoismaissa perustettiin lottiin verrattavia järjestöjä, ja jopa Ahvenanmaan lottapiirin puheenjohtaja oli syntyjään ruotsalainen. Lottalupausti sanoi silti isänmaan eli Suomen palvelukseen.

Vaikka kodinturvanaiset ja lotat näennäisesti tekivät samaa työtä, oli näiden kahden ero monille ahvenanmaalaisille hyvin merkittävä. Osallistuminen suojeluskuntiin ja lottiin jäi noin puolet pienemmäksi kuin talvisodan aikaisiin kodinturvajoukkoihin ja -naisiin. Julius Sundblomin hallitsema mielipideilmasto ja enemmistö ahvenanmaalaisista vastusti lottatoimintaa suojeluskuntien sotilaallisen luonteen takia, joka näkyi etenkin sotilaspoikatoiminnassa. Toinen osa ahvenanmaalaisia sen sijaan näki lottajärjestön luonnollisena jatkumona kodinturvanaisille.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Ahvenanmaa, Lotta Svärd, kodinturva, suojeluskunnat, talvisota, jatkosota

1. JOHDANTO	1
2. TALVISOTA JA KODINTURVA	3
2.1. AHVENANMAA DEMILITARISOITUNA ALUEENA.....	3
2.2. JULIUS SUNDBLOM, AHVENANMAAN MIELIPIDEILMASTO JA PUOLUSTUSSUUNNITELMA.....	4
2.3. KODINTURVAJOUKKOJEN SYNTY.....	8
2.3.1. <i>Sota sytty</i>	8
2.3.2. <i>Kodinturva perustetaan</i>	9
2.4. ASEVELVOLLISUUS JA HALU KOTISEUDUN PUOLUSTAMISEEN	11
2.5. KODINTURVANAISET	12
2.5.1. <i>Väestönsuojelutyö ja järjestöt Ahvenanmaalla</i>	12
2.5.2. <i>Kodinturvanaisosastoja perustetaan</i>	14
2.6. MOTIIVIT KODINTURVAJOUKKOJEN PERUSTAMISESSA	17
2.7. SODAN NÄKYMINEN AHVENANMAALLA.....	18
2.8. VÄLIRAUHA	21
2.9. KODINTURVAJOUKOISTA SUOJELUSKUNNIKSI?.....	22
2.10. KODINTURVA LAKKAUTETAAN	24
3. JATKOSOTA JA LOTTAPIIRIN SYNTY.....	25
3.1. SUOJELUSKUNNAT	26
3.2. MENTALITEETTI JATKOSODAN AIKANA.....	28
3.3. LOTTASASTOJA PERUSTETAAN	29
3.4. JÄSENET JA AVUSTUSTYÖ	31
3.4.1. <i>Jäsenmäärän kehitys, puheenjohtajat ja lottalupaus</i>	31
3.4.2. <i>Ulkomaalaissyntyiset lotat</i>	35
3.4.3. <i>Jaostot ja kurssit Ahvenanmaan ulkopuolella</i>	36
3.4.4. <i>Ahvenanmaan erityispiirteet</i>	38
3.4.5. <i>Avustustyö ja lottalehdet</i>	39
3.5. LOTTAKURSSIT JA TAPAHTUMAT AHVENANMAALLA	41
3.5.1. <i>Ahvenanmaan piirikurssit</i>	41
3.5.2. <i>Isänmaalliset juhlat ja vierailevat lotat</i>	43
3.5.3. <i>Ulkoilmajuhlat ja lottapäivät</i>	45
3.5.4. <i>Lottien neuvontapäivät Maarianhaminassa</i>	47
3.6. LOTTATYÖN HAASTEET JA EDISTYS	48
3.6.1. <i>Ilmapiiirin aiheuttamat vaikeudet</i>	48
3.6.2. <i>Jomala ja Västra-Saltvik</i>	51
3.6.3. <i>Saariston vaikeat liikenneyhteydet ja epidemiat</i>	52
3.6.4. <i>Sota-ajan elintarvike- ja materiaalipula</i>	55
3.6.5. <i>Kieliongelmat</i>	57
3.7. KURI.....	58
3.7.1. <i>Lotan velvollisuudet</i>	58
3.7.2. <i>Syyt lottajärjestöstä erottamiseen</i>	59
3.8. ANNE-BEATE BECKER	61
3.9. TYTTÖTYÖ.....	63
3.10. JATKOSODAN ARKI JA LOTTATYTÖT	67
4.AHVENANMAALAISSLOTAT SIELLÄ JOSSAIN	74

4.1. KOMENNUKSET	74
4.2. LOTTAKOMENNUKSET AHVENANMAALLE.....	78
4.3. ILMAVALVONTALOTAT.....	78
4.3.1. Charlotta	78
4.3.2. Tuntematon lotta - Sortavala.....	80
4.4. MUONITUSLOTAT	82
4.4.1. Komennukset.....	82
4.4.2. Ahvenanmaalaislotat matkaavat Aunuksen Karjalaan.....	83
4.4.3. Valborg ja Svea.....	88
4.4.4. Margit – Ääninen.....	89
4.5. LÄÄKINTÄLOTAT	95
4.5.1. Komennukset.....	95
4.5.2. Regina ja Marita.....	97
4.5.3. Göta ja Else-Maj.....	98
4.5.4. Henny ja Svea	100
4.5.5. Evy ja Aili	101
4.6. SODAN JA LOTTAPIIRIN LOPPU.....	102
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	106
LÄHTEET	110

1. Johdanto

- - ja antaa neiti Luukkosen puhua ainoastaan ahvenanmaalaiselle, kaikkea muuta kuin puolustusmyönteiselle yleisölle, olisi kyllä sopimatonta.¹

Lotta-Svärd oli vuonna 1920 perustettu naisten vapaaehtoinen maanpuolustustyötä tukeva järjestö. Sen tehtävä oli avustaa suojeluskuntia ja sen peruspilarit olivat koti, uskonto ja isänmaa.

Lottajärjestöä vastaavia järjestöjä perustettiin Ruotsiin 1924, ja myöhemmin myös Vieroon, Tanskaan ja Norjaan. Ruotsin Landstormskvinnor-järjestön naisia alettiin heti kutsua lotiksi, mikä kuvastaa hyvin lottajärjestön kansainvälistä merkitystä. Vuonna 1940 Ruotsissa jäsenmäärä kohosi melkein 56 000 jäseneseen. Muissa Pohjoismaissa jäsenmäärät olivat pienempiä.²

Tutkielmani käsittelee Ahvenanmaalla sotien 1939–1944 aikana toimineita kodinturvanaisten- ja Lotta Svärd -järjestöjä sekä näissä jäseninä olleita naisia.

Talvisodan alettua marraskuussa 1939 Ahvenanmaalla reagoitiin perustamalla kodinturvajoukkoja, ja niitä avustamaan järjestäytyivät kodinturvanaiset, jotka loivat suojeluskunnille ja lotille vahvan perustan. Suojeluskunta ja Lotta Svärd perustettiin saarimaakunnalle vasta jatkosodan alettua 1941.

Ahvenanmaan tilanne oli poikkeuksellinen Ruotsin ja Suomen välillä olevana linnoittamattomana, neutraalina vyöhykkeenä, joka oli osa Suomea, mutta koki olevansa hyvin ruotsalainen. Demilitarisoidun saarimaakunnan vuosikymmeniä kestänyt hankala suhde emämaa Suomeen kanssa loi omanlaiset olosuhteet kodinturvanaistille ja myöhemmin lottatyölle. Myös ahvenanmaalaiset poliittiset johtajat olivat taustalla vaikuttamassa ahvenanmaalaisien puolustusintoon.

¹ Anne-Beate Becker Fanni Luukkoselle 16.5.1944. LSÅ, B471, KA.

² Olsson, Pia: *Eteen vapahan valkean Suomen – kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Kansatieteellinen arkisto 45, Helsinki 1999, 65, 67.

Voi jopa sanoa, että ahvenanmaalaislottia ei voi käsitellä ilman näitä edeltänyttä järjestötoimintaa, jossa olivat mukana samat naiset. Kodinturvanaisten ja Lotta Svärdin eroavaisuudet ovat hiuksenhienoja, mutta kuten tutkielmasta käy ilmi, hyvin merkittäviä. Käsittelen paljon myös sitä ympäristöä ja ilmapiiriä, jossa itsehallinnollisen saarimaakunnan lotat toimivat ja elivät.

Aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei ole tehty, mikä oli suuri syy aiheen valinnalle. Erik Tudeerin artikkeli *Ålands hemvärn* kertoo kodinturvajoukoista talvisodan aikana, ja valaisee vähän myös kodinturvanaisten syntyä. Muutama maininta Ahvenanmaan lotista löytyy tutkimuskirjallisuudesta. Arvid Eklundin *För hembygd och fosterland: Finlandssvenska soldatgossar och flicklottor i Nyland, Åboland och Åland* käsittelee lyhyesti myös ahvenanmaalaisia lottatyttöjä.

Lottatutkimusta ovat tehneet mm. Pia Olsson, Seija-Leena Nevala-Nurmi ja Kaarle Sulamaa. Tärkeinä lähteinä käytän Olssonin teoksia *Eteen vapahan valkean Suomen: kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939* sekä *Myytti ja kokemus – Lotta Svärd sodassa*. Ahvenanmaalaisen kirjailijan ja esseistin Johannes Salmisen ahvenanmaalaisvaikuttaja Julius Sundblomista kertova teos *Ålandskungen* on keskeinen kirjallisuuslähde Ahvenanmaan mielipideilmastoa kuvattaessa. Salminen ei edusta samaa tutkimusperinnettä kuin aikaisemmin mainitut kirjoittajat, vaan teos on enemmän Sundblomin elämäkerta. Se on kuitenkin keskeisessä osassa Ahvenanmaan sotaa edeltävää ja sodan aikaista tilannetta ja mentaliteettia avattaessa. Ahvenanmaata sodan aikana käsittelevää tutkimusta on tehty todella niukasti.

Käytän työssä lähdekriittistä menetelmää. Pääaineisto koostuu Kansallisarkiston Ahvenanmaan Lotta Svärd -arkistomateriaalista. Käytän alkuperäislähteenä myös aikalaislehtiä, joiden kirjoitteluun vaikutti sotasensuuri.³ Yritän tutkielmassani luoda mahdollisimman kattavan kuvan Ahvenanmaan kodinturvanaisista ja lotista säilyneen arkistomateriaalin, lehtien ja muistitiedon kautta. Jatkosodan arkea valaisee Maarianhaminassa kesällä 2015 tekemäni ahvenanmaalaislotta-tyttöjen vapaamuotoinen haastattelu.

Millaista oli ahvenanmaalaisnaisen vapaaehtoinen avustustoiminta talvi- ja jatkosodan aikana? Millaisissa oloissa he toimivat? Miten Lotta Svärd ihanteineen asettui itse-

³ Käytetyistä lähteistä Åland-lehdet ovat mikrofilmattuja, muut sanomalehdet ovat lehtileikkeitä Brages Pressarkivin kokoelmista. Kaikki käytetyt aikakauslehdet on digitoitu.

hallinnolliselle Ahvenanmaalle? Miten ahvenanmaalaiset suhtautuivat ja kokivat lottajärjestön?

Mikrohistoriallinen näkökulma näkyy erityisesti neljännessä luvussa, jonka lähdeaineisto koostuu sodan aikaisista kirjeistä ja ahvenanmaalaisten lottien ja lottatyttöjen haastatteluista. Tarkoitus on tuoda esiin ahvenanmaalaisten lottien kokemuksia ja työtä jatkosodan aikana niin kotona kuin rintamalla.

2. Talvisota ja Kodinturva

2.1. Ahvenanmaa demilitarisoituna alueena

Ahvenanmaa demilitarisoitiin ensimmäisen kerran Krimin sodan jälkeen vuonna 1856 solmitussa Pariisin rauhansopimuksessa. Sopimuksen allekirjoittajavaltiot olivat Venäjä, Yhdistynyt kuningaskunta ja Ranska.

Ahvenanmaalle oli säädetty vuonna 1920 laaja itsehallintolaki. Saariryhmä oli neutralisoitu ja demilitarisoitu vuonna 1921 kansainvälisellä sopimuksella, mikä oli jatkoa vuoden 1856 demilitarisoinnille. Allekirjoittajavaltiot olivat Suomi, Ruotsi, Tanska, Puola, Latvia, Viro, Ranska, Yhdistynyt kuningaskunta, Italia ja Saksa. Sopimus kielsi Ahvenanmaan alueen käytön sotilaallisiin tarkoituksiin. Sotilaallisten laitteiden rakentaminen sen alueelle oli kielletty, alueelle ei saanut hyökätä eikä sitä saanut käyttää tukikohtana.

Ahvenanmaan linnoittamattomuussopimuksen 6 ja 7 artikla käsittelevät mahdollista sotaa alueella.

6 Artikla

Sodan aikana pidetään 2 artiklassa mainittua aluetta puolueettomana alueena, eikä sitä saa välillisesti eikä välittömästi käyttää tarkoitukseen, joka on jossain yhteydessä sotilaallisten toimenpiteiden kanssa. Kuitenkin on Suomen, jos Itämeri joutuu sodan piiriin, sallittu vyöhykkeen puolueettomuuden turvaamiseksi väliaikaisesti laskea miinoja tämän vesialueelle ja sitä varten ryhtyä sellaisiin laivastotoimenpiteisiin, jotka ovat aivan välttämättömiä. Suomen on heti ilmoitettava tämä Kansainliiton neuvostolle.

7 Artikla

II Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, siksi kunnes Korkeat Sopimuksentekijät tämän sopimuksen määräysten mukaisesti saattavat puuttua asiaan puolueettomuuden arvossa pitämiseksi. Suomen on heti ilmoitettava tämä neuvostolle.

Vuoden 1921 sopimuksen mukaan Suomella oli velvollisuus puolustaa Ahvenanmaan puolueettomuutta sodan syttyessä Itämeren alueella. Tämä mahdollisti myös aluevesien miinoituksen. Muilla sopimusvalloilla oli velvollisuus noudattaa Ahvenanmaan suojaamiseksi tarpeellisia toimenpiteitä. Talvisodan puhjettua allekirjoittajavaltioille ilmoitettiin puolustustoimista, eikä näillä ollut niihin kommentoitavaa.

Ahvenanmaan maantieteellinen asema Ruotsin ja Suomen välissä teki siitä sotilaallisesti tärkeän kummallekin maalle. Ahvenanmaan kautta mahdollinen miehittäjä pystyisi katkaisemaan tai vähintään vahingoittamaan Suomen meriteitse käytävää ulkomaankauppaa, sekä hallinnoimaan Ruotsin malminkuljetuksia⁴. Kummankin maan etuna oli varmistaa, että Ahvenanmaan koskemattomuus turvataisiin. Lähtökohdat olivat mailla erilaiset, sillä Ruotsi pelkäsi eniten saksalaista invaasiota, kun Suomi puolestaan oli ensisijaisesti huolissaan Neuvostoliiton halusta valloittaa Ahvenanmaa. Yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Lennart Oesch arveli, että oli todennäköistä, että Venäjä yrittäisi miehittää saaret hyökätessään Suomeen, millä olisi ratkaiseva vaikutus sodan myöhempään kulkuun.⁵

Sotilaallisia näkökulmia tuo esille yleisesikuntakapteeni L.J. Sauramon vuonna 1938 julkaistu teos *Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus*, jossa luetellaan saariryhmän linnoittamisen etuja ja pidetään Ahvenanmaan linnoittamattomuussopimuksen tarkastamista välttämättömänä. Sauramon mukaan oli tärkeää saada myös ahvenanmaalaiset ymmärtämään, että linnoittamattomuus asettaa maakunnan haavoittuvaiseen asemaan. Sillä ei olisi mitään mahdollisuuksia puolustautua ylivoimaista hyök-

⁴ Sauramo, Lauri Johannes: *Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys*. Teoksessa *Tiede ja Ase*, Suomen sotatieteellisen seuran julkaisu no:5, Helsinki 1937, 208–210.

⁵ Turtola, Martti: *Tornionjoelta Rajajoelle – Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940*. WSOY, Helsinki 1984, 165.

kääjää vastaan, ja sen kautta voitaisiin tehdä suurta hallaa sekä Suomelle että Ruotsille. Vapautta rakastava väestö pitäisi saada ymmärtämään, että linnoittaminen ei vähentäisi sille annettuja oikeuksia, joiden säilyttäminen edellyttää sitä, että mahdollista hyökkääjää vastaan täytyy voida puolustautua nopeasti.⁶

Ahvenanmaalaisten itsehallintolakiin perustuvasta vapautuksesta asevelvollisuudesta käytiin ajoittain tiivistä lehtikeskustelua 1920- ja 1930-luvuilla. Åland-lehti näyttää olleen tärkeä mielipiteen muodostaja. Ahvenanmaan ainoa sanomalehti oli uutislähteenä monille ahvenanmaalaisille, ja varsinkin niille, jotka eivät lukeneet Suomen ruotsinkielisiä lehtiä. Lehden päätoimittaja oli Julius Sundblom, jolla oli erittäin paljon vaikutusvaltaa ahvenanmaalaisten mielipiteenmuodostuksessa. Hän oli maapäivien puheenjohtaja kuolemaansa saakka 1945, ja hän oli voimakkaasti puolustamassa Ahvenanmaan itsehallintoa ja saavutettuja etuja. Sundblom oli vastustanut kiivaasti ahvenanmaalaisten asepalvelusta, ja hän näki saaren linnoittamisen lisäävän mahdollisen hyökkäyksen ja miehityksen riskiä⁷. Sundblom oli istunut vankilassa maanpetoksesta vuonna 1920 mielipiteidensä ja toimintansa vuoksi, joten suhteet Suomeen eivät olleet parhaimmat.

On tärkeää muistaa, että 95 % ahvenanmaalaisista allekirjoitti 1920-luvun alussa adressin Ruotsiin liittymisen puolesta. Sundblom oli Carl Björkmanin kanssa johtanut kansanliikettä Ahvenanmaan erottamiseksi Suomesta ja liittämiseksi Ruotsiin. Myös Björkman oli istunut vankilassa maanpetoksesta, kunnes presidentti Ståhlberg oli armahtanut kummatkin.

Merkittävää on, että nämä kaksi miestä ja ”separatistia” olivat Ahvenanmaan kaksi keskeistä johtohahmoa vielä talvisodan kynnyksellä. Björkman oli tosin suistettu vallasta, tai ainakin maakuntahallituksen puheenjohtajan paikalta, vuonna 1938. Elämäkerran mukaan hän vältteli sodan sytyttyä lähempiä kontakteja vapaaehtoisen puolustustoiminnan kanssa, mutta muutaman kuvan perusteella hän osallistui ainakin vieraana joihinkin ampumakilpailuihin.⁸ Kolmas keskeinen vaikuttaja talvisodan alettua oli maaherra Ruben Österberg. Maaherra johti lääninhallitusta, ja oli Suomen presidentin nimittämä. Österberg oli siis enemmän Suomen edustaja Ahvenanmaalla.

⁶ Sauramo, Lauri Johannes: *Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus*. Helsinki 1938, 46-60.

⁷ Salminen, Johannes: *Ålandskungen*. Rabén & Sjögren, Mariehamn 1979, 189.

⁸ Isaksson, Martin: *Carl Björkman - Ålands första lantråd*. Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse XIII, Borgå 1988, 245.

Ahvenanmaan maakunta-arkeologi Matts Dreijer on kirjoittanut useita Ahvenanmaan historiaa koskevia teoksia⁹. Hän painottaa ahvenanmaalaisten olleen alueen linnoittamista vastaan, sekä puolueettomuuden ja demilitarisoinnin merkitystä heille. Hän tuo myös usein esille ahvenanmaalaisten uskollisuuden ja siteet Ruotsiin. Suomi nähtiin Dreijerin kuvausten perusteella usein valloittajana, joka yritti suomalaistaa Ahvenanmaata erilaisin keinoin, oli se sitten asepalvelus tai karjalainen siirtoväki. Ahvenanmaalaiset kokivat olevansa enemmän ruotsalaisia kuin suomalaisia. Maaliskuussa 1939 kirjoitettiin Åland-lehdessä ruotsalaisesta kirkkoherrasta, joka oli ollut vierailulla Ahvenanmaalla. Hän kertoi lehdessä, että ahvenanmaalaisten rakkaus Ruotsiin ja ruotsalaisuuteen oli liikuttavan vahvaa, ja että ”kotona Ruotsissa” oli Ahvenanmaalla käytetty ilmaisu.¹⁰

2.2. Julius Sundblom, Ahvenanmaan mielipideilmasto ja puolustus-suunnitelma

Suomi ja Ruotsi alkoivat 1930-luvun puolivälissä valmistella yhteistä puolustussuunnitelmaa Ahvenanmaalle, joka oli pitkään nähty maiden puolustuksen heikkona kohtana. Tuloksena oli ns. Tukholman suunnitelma, joka valmistui tammikuussa 1939. Ahvenanmaan eteläiset ja läntiset alueet linnoitettaisiin ja ahvenanmaalaiset joutuisivat asevelvollisiksi seuraaviksi kymmeneksi vuodeksi. Ahvenanmaan linnoittamattomuussopimuksen kaikkien kymmenen sopimusvaltion allekirjoitus tarvittaisiin suunnitelman toteuttamiseksi, ja Ruotsin hallitus halusi myös Neuvostoliiton suostumuksen suunnitelmalle. Suomi puolestaan lupasi ahvenanmaalaisille paremman itsehallintolain, jos ne suostuisivat asevelvollisuuteen. Jos ne kieltäytyisivät, tulisi itsehallintolain pykälä palveluksesta luotsi- ja majakkatoiminnassa voimaan. Lopuksi olisi hankittava Kansainliiton suostumus suunnitelmalle. Suomen ja Ruotsin työstäessä puolustussuunnitelmaa Ahvenanmaan asukkaat kokivat, että heidän ääntään ei kuunneltu.¹¹

Ahvenanmaalaisen mielipideilmaston ja mentaliteetin ymmärtämiseksi on tärkeää valaista sen keskeisen vaikuttajan, eli Åland-lehden päätoimittajan ja Ahvenanmaan maapäivien puheenjohtajan, Julius Sundblomin, ajattelua. Sundblom ei edustanut koko ah-

⁹ Esim. *Åland och ålänningarna*, 1943; *Mariehamns stads historia 1911-1961*, 1962; *Det åländska folkets historia – Från stenåldern till Gustav Vasa*, 1983.

¹⁰ Åland no:31/16.3.1939: Ålänningarnas kärlek till Sverige är gripande stark.

¹¹ Tudeer, Erik: *Ålands hemvärn 1939–1940*. Sotatieteellisen Seuran ja Sotatieteen Laitoksen julkaisuja 1990, 7-11; Salminen, 134-231.

venanmaalaisväestöä, mutta alueen vaikutusvaltaisimpana miehenä hänen kauttaan voidaan nähdä, mitä suuri osa ahvenanmaalaisista ajatteli tai vähintään se, miten heidän haluttiin ajattelevan.

Sundblomin elämäkerran kirjoittaneen Johannes Salmisen mielestä Sundblom luotti vähemmän suomalaisten aikomuksiin kuin suurvaltojen aikeisiin, niin kohtuuttomalta kuin se kuulostaakin. Sundblomin mielestä linnoittaminen toisi Ahvenanmaalle suomalaisia työläisiä ja sotilaita, mikä asettaisi ruotsin kielen aseman ja koko itsehallinnon vaaraan.¹² Remilitarisaatio sabotoisi hyvin alkaneen itsehallintolaitoksen ja jättäisi ahvenanmaalaisten äidinkielen jälleen suojattomaksi. Tästä perusnäkemyksestään Sundblom ei Salmisen mukaan koskaan horjunut.¹³

Ahvenanmaalaisille kaavailun asepalveluksen puolustajat perustelivat näkemyksensä sillä, että sen avulla vältettäisiin ulkopuolisten tuominen saarityhmän puolustamiseen. Carl Björkman oli osaksi jo myyty ruotsalaisten ajamalle ehdotukselle linnoittamisesta, mikä asetti hänet törmäyskurssille kotikentällään. Sundblomilla ja Björkmanilla näyttää olleen keskinäistä kilpailua, jossa he asettuivat usein vastakkaisille puolille. Sundblomin mielestä linnoittamattomuus pitäisi mahdolliset hyökkääjät poissa, kun Björkmanin mielestä se vain toimisi kutsuna miehittäjille.¹⁴ Sundblomin mukaan linnoitukset eivät olisi tarpeeksi suurvalta-miehittäjän pysäyttämiseen.¹⁵ Ahvenanmaalaista ja sundblomilaista linnoittamattomuuslinjaa ehkä selitti saarimaakunnan eristäytymisen ja pasifismin traditio, sekä usko lain kirjaimeen.¹⁶

Ahvenanmaan edustajana eduskunnassa oli Herman Mattson, joka oli vähitellen kääntynyt asepalveluksen puolelle, jotta ahvenanmaalaiset välttyisivät uhkaillusta luotsi- ja majakkapalveluksesta. Hän näkisi mieluummin poikansa puolustamassa kotiseutuaan, vaikka hän ei varsinaisesti kannattanut vuoden 1921 sopimuksen muuttamista. Sund-

¹² Salminen, 183. Myös Krister Wahlbäck käsittelee Sundblomin asennetta teoksessa *Veljeys veitsentäällä – Suomen kysymys Ruotsin politiikassa 1937–1940*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1968, 103-128.

¹³ Salminen, 169, 184.

¹⁴ Wahlbäck, 108.

¹⁵ Salminen, 184, 177, 185-189, 201.

¹⁶ Wahlbäck, 108.

blom ei ilahtunut Mattsonin mielipiteistä, ja Mattson joutui Björkmanin tavoin ”karan-
teeniin” Ahvenanmaalla.¹⁷

Tukholman suunnitelma herätti suuria tunteita Ahvenanmaalla. Maapäivien enemmistö oli sitä vastaan, ja puheenjohtaja Julius Sundblom vastusti rajusti asepalvelusta. Huhuihin Ahvenanmaan statuksen muuttamisesta vastattiin heti Ålandin sivuilla esittämällä jyrkkiä vastalauseita. Maakuntahallituksen vähemmistö maaneuvos Carl Björkmanin johdolla ei ollut järin innostunut remilitarisaatiosta. Björkman kuitenkin hyväksyi asevelvollisuuden majakka- ja merenkulun palveluksessa niin kauan, kuin se rajoittuisi Ahvenanmaan alueelle. Etenkin jos se soisi Ahvenanmaalle paremman itsehallintolain.¹⁸

Sundblomin mukaan ahvenanmaalaisen asepalveluksen hyväksyminen tarkoitti myös Ahvenanmaan sopimuksen muuttamista ja saariryhmän linnoittamista. Tudeerin mukaan ahvenanmaalaiset olivat linnoittamista vastaan siksi, että linnoittaminen tietäisi työläisiä ja sotilaita sisämaasta. Kaiken takana oli hänen mukaansa pelko suomalaistamisesta, ja myös sotavoimien asettaminen Ahvenanmaalle olisi uhka ruotsinkieliselle alueelle. Tudeer lisää vielä, että myös muistot aikaisemmista sotavoimista Ahvenanmaalla ensimmäisen maailmansodan aikana vaikuttivat ahvenanmaalaisten kielteiseen suhtautumiseen.¹⁹

Muutoksia vastaan järjestettiin 31. lokakuuta 1938 mielenosoitus, johon osallistui suunnilleen 4000 ahvenanmaalaista. Åland-lehden sivuilla nähtiin vuonna 1939 paljon keskustelua kielikysymyksestä ja itsehallinnosta. Huomioitavaa on erityisesti Genevén asti viety joukkoadressi Ahvenanmaan remilitarisaatiota vastaan itsehallintolain säilyttämiseksi. Adressin oli allekirjoittanut 10 786 ahvenanmaalaista, eli noin 39 % Ahvenanmaan väestöstä.²⁰ Käytännössä sen olivat allekirjoittaneet kaikki täysi-ikäiset ahvenanmaalaiset.²¹ Kansainliitto ei voinut muodollisista syistä ottaa adressia vastaan, koska se

¹⁷ Salminen, 204-209.

¹⁸ Tudeer, 7.

¹⁹ Sama.

²⁰ Åland no:30/14.3.1940: Den åländska massadressen till Nationernas Förbund.

²¹ Wahlbäck, 106.

oli valtiotason toimija, ei yksittäisten kansanryhmien. Kantelu olisi pitänyt osoittaa Suomen hallitukselle.²²

Tilanne puolustusneuvotteluissa kärjistyi niin pahasti, että Ahvenanmaan maapäivillä ehdotettiin vuoden 1938 lopulla mahdollisuutta liittyä Ruotsiin, ja siellä laulettiin *Du gamla, du fria*.²³

Erimielisyydet olivat niin suuria, että maaneuvos Björkman sai maapäiviltä epäluottamuslauseen äänin 22-7. Kesäkuussa 1939 äänestettiin samoin numeroin ahvenanmaalaista asepalvelusta vastaan.²⁴ Salmisen mukaan Matts Dreijer on painottanut, että sen puolesta äänestäneet eivät olleet asevelvollisuuden ystäviä, vaan ne halusivat suojella nuorisoa suhteettoman rankalta luotsi- ja majakkapalvelukselta.²⁵

Heinäkuussa suunniteltiin ilmavalvontakeskuksen perustamista Maarianhaminaan, mutta ajatus kuopattiin Ruotsin kanssa keskeytyneiden puolustusneuvotteluiden ja maakunnan asukkaiden osoittaman epäluottamuksen ja torjuvan asenteen vuoksi. Luotsi- ja majakkahenkilöstö saivat komennon osallistua valvontaan, mutta siltä puuttui taitoa ja se osoitti haluttomuutta tehtävään.²⁶

Kiristynyt ilmapiiri näkyi Ahvenanmaalla myös niin, että lokakuussa Maarianhaminassa kokeiltiin pimentämistä ja laadittiin evakointisuunnitelmia, mistä seurasi väestön keskuudessa mm. paniikinomaista hamstrausta.²⁷

Väestönsuojatoiminta oli ainoa, mitä voitiin demilitarisoidulla Ahvenanmaalla tehdä, vaikka kodinturva-ajatus oli noussut esille jo aiemmin. Syksyllä ilmapiirin kiristyessä Maarianhaminan strategisille paikoille asetettiin vahdeiksi koulupoikia. Enimmäkseen kaupungissa esim. tyhjennettiin vinttejä ja laadittiin suunnitelmia sodan varalle.²⁸

²² Tudeer, 11.

²³ Wahlbäck, 116-117.

²⁴ Nordman, Dan: *En boning i havet – Brändös historia till 1945*. Brändö kommun, Brändö 2006, 421-438.

²⁵ Salminen, 221.

²⁶ Eklund, Arvid: *För hembygd och fosterland – Finlandssvenska soldatgossar och flicklottor i Nyland, Åboland och Åland*. Samorganisation för Sydkustens Traditions-gillen för Soldatgossar och Flicklottor SSTS r.f., Helsingfors 2008, 129.

²⁷ Salminen, 232.

²⁸ Tudeer, Erik: *Ålands hemvärn 1939–1940*. Sotahistoriallinen Aikauskirja 9, 99. Luettu 13.1.2016. <<http://www.sshs.fi/binary/file/-/id/44/fid/430/>>

Tukholman suunnitelma oli kuollut ja kuopattu vuonna 1939. Neuvostoliitto ei ollut suostunut linnoittamiseen, ja Ruotsi vetäytyi kokonaan suunnitelmista. Aamulla 30. marraskuuta 1939 alkanut sota pakotti ahvenanmaalaiset puolustautumaan yhdessä Suomen kanssa.

2.3. Kodinturvajoukkojen synty

2.3.1. Sota syttyy

Suomi julisti Ahvenanmaan sota-alueeksi kaksi päivää talvisodan syttymisen jälkeen 2. joulukuuta 1939 ja sotajoukkoja asetettiin saariryhmälle: kommodori Svante Sundman, Polkupyöräpataljoona 8, yksi konekiväärikomppania ja yksi rannikkotykistön joukko-osasto.²⁹ Joukot tuotiin Ahvenanmaalle Turusta.³⁰ Neuvostoliitto julisti Suomen rannikot saartoon sodanjulistuksen jälkeen 7. joulukuuta 1939, mutta Ahvenanmaan saaristo muodosti poikkeuksen niin kauan kuin niitä ”ei käytettäisi sotilaallisiin tarkoituksiin”.³¹ Ahvenanmaa oli osa meripuolustusta³² ja jopa pari lottaa liittyi joukkoihin³³.

Rannikkotykistö asetettiin Ahvenanmaan lounais- ja eteläosaan; Signilskäriin, Hammaruddaan, Nyhamnslandiin, Herrön ja Kökariin³⁴. Lotta Svärd -lehden mukaan mitään ei ollut tehty joukkojen ylläpitämiseksi, jolloin muonitus ja muut hankinnat, kuten myssyt ja jopa kuorma-auto, jäivät ahvenanmaalaisten naisten vastuulle.³⁵ Kuorma-auto saattoi olla sama, jota Maarianhaminan lottaosasto vuokrasi puolustusvoimille jatkosodan aikana.³⁶ Ilmapiiri oli auttavainen ja asennetta Suomen sotajoukkoja kohtaan voitiin luonnehtia sanoilla ”Suomen asia on meidän”. Isänmaallista henkeä oli ilmassa, vaikka se varmasti kumpusi kotiseudun kokemasta uhasta.³⁷

Kylmä talvi asetti esteitä merisodankäynnille. Salminen katsoo Neuvostoliiton passiivisuuden Ahvenanmaata kohtaan olleen enimmäkseen nyökkäys Ruotsia kohtaan, sillä

²⁹ Tudeer, 12.

³⁰ Skyddskårsten no:19-20/1941: Österberg, Ruben: Det åländska skyddskårsproblemet.

³¹ Dreijer, Matts: *Den historiska bakgrunden till Ålands självstyrelse*. Ålands museum, Mariehamn 1972, 54-59.

³² Tudeer, 13.

³³ Nordman, 423. Nordman ei kerro keitä nämä lotat olivat.

³⁴ Tudeer, 14.

³⁵ Lotta Svärd no:2/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet.

³⁶ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. Lotta Svärd -järjestön piirit Åland (LSÅ), B469, Kansallisarkisto.

³⁷ Tudeer (www), 99; Salminen, 234.

Neuvostoliitolle Baltia oli riittävä tukikohta Itämerellä. Jopa sodan syttyessä Ahvenanmaa voitaisiin pitää sen ulkopuolella, mikä oli ollut Sundblomin näkemys alusta lähtien.³⁸ Ruotsin sotilasjohto oli koko talvisodan ajan valmiina lähettämään joukkoja Ahvenanmaalle, mutta hallitus ei koskaan antanut lähtömerkkiä ja suhtautui kielteisesti sotaan osallistumiseen. Ruotsin sotilasjohdon piirissä Suomen ei uskottu pitkään voivan puolustautua Neuvostoliittoa vastaan, ja Ruotsin osallistuminen sotaan olisi lopulta välttämätöntä.³⁹

2.3.2. Kodinturva perustetaan

Ahvenanmaan kansanopistossa pidettiin 5. ja 6. joulukuuta 1939 tapaaminen, jossa päätettiin Ahvenanmaan Kodinturvan perustamisesta. Kokouksessa oli noin 220 osanottajaa 6. joulukuuta, jolloin päätös joukkojen perustamisesta tehtiin.⁴⁰ Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin laivanrakentaja Albert Jansson.⁴¹ Tärkeää oli, että kodinturvajoukkoja ei käytettäisi Ahvenanmaan ulkopuolella, ja komento- ja koulutuskielenä olisi ruotsi. Maaherra Österbergin sanat itsenäisyyspäivänä pidetyssä kokouksessa kuvasivat tilanteen vakavuutta: *on kyse maasta ja Ahvenanmaasta maan sisällä*. Monta Suomen sisämaassa syntynyttä miestä oli mukana järjestössä, ainakin kuusi Helsingin ruotsalaisen normaalilyseon entistä oppilasta oli kodinturvajoukkojen johdossa mukana.⁴² Ehtona kodinturvajoukkojen muodostamiselle oli, että joukot hajotettaisiin sodan päätyttyä.

Kodinturvajoukkojen lehdessä huomautettiin, että jopa Ruotsissa perustettiin kodinturvajoukkoja.⁴³

Julius Sundblom saatiin jo ensimmäisessä tapaamisessa mukaan puoltamaan ajatusta, mikä oli merkityksellistä.⁴⁴ Sundblomin asenteesta oltiin huolestuneita, sillä hänellä oli monopoliasema mielipiteenmuodostuksessa. Samalla sotasensuuri esti sanomalehteä käyttämästä sanaa ”kodinturvajoukot”, joten esim. kodinturvanaisten kokoontumisista uutisoitaessa käytettiin peitenimeä ”naisten vapaaehtoinen avustustoiminta”.⁴⁵ Sensuu-

³⁸ Salminen, 233-234.

³⁹ Turtola, 221-222.

⁴⁰ Hemvärnsmannen – publikation för Ålands hemvärnsmän no:17/1940: Centralutskottets för ÅH uppkomst och verksamhet.

⁴¹ Salminen, 234-235.

⁴² Salminen, 234-235. ”Det gäller landet och Åland inom landet.”

⁴³ Hemvärnsmannen no:16/1940: I korthet.

⁴⁴ Nordman, 425.

⁴⁵ Alkuperäiskielellä ”kvinnlig hjälpverksamhet”.

rista ei tosin vielä silloin kansan keskuudessa tiedetty. Joka tapauksessa jo pelkät huhut Sundblomin piirin torjuvasta asenteesta kodinturvajoukkoihin olisivat luultavasti olleet katastrofaalisia jäsenmäärälle.⁴⁶

Tudeer kirjoittaa, että Sundblom oli aluksi aseistusta vastaan, mutta kun hän huomasi, että muut kannattivat aseistautumista, muutti hän mieltään. Maaherra Ruben Österberg oli hyvin kiinnostunut kodinturvajoukoista, ja hän otti johtavan roolin niiden perustamisessa. Vakuutusneuvos ja varakihlakunnantuomari Birger Jarl Palme antoi myös tärkeän panoksen kodinturvajoukkojen organisaattorina ja pr-henkilönä. Kapteeni Arvid Lindberg valittiin kodinturvajoukkojen päälliköksi.⁴⁷ Järjestön rahallinen tilanne oli erinomainen.⁴⁸

Kodinturvajoukkoja perustettiin useassa kunnassa, ja niihin liittyi Nordmanin mukaan yhteensä vajaat 1800 miestä.⁴⁹ Kodinturvan sotapäiväkirjojen mukaan jäseniä kodinturvajoukoilla oli 10. maaliskuuta 1940 1753, joista aktiivisia oli 720.⁵⁰ Tudeerin mukaan jäsenmäärä oli 1810 miestä huhtikuussa 1940.⁵¹ Jatkosodan alettua suojeluskunnan lehdessä kerrottiin, että Kodinturvan jäsenistä 1000 oli ollut ns. passiivisia, eli ne olivat asuneet kotonaan ja käyneet harjoituksissa pari kertaa viikossa. Aktiiviset 800 olivat toimineet samalla tavalla kuin muut joukot.⁵² Suojeluskuntien päälehti kirjoitti 1943, että liittyminen kodinturvajärjestöön oli ollut ”odottamattoman runsas”.⁵³ Maaherra Österberg oli Ahvenanmaan kodinturvajoukkojen kunniajäsen huhtikuusta 1940 alkaen.⁵⁴

Finströmin kodinturvajoukoissa oli mukana 105 miestä ja se oli maakunnan suurin. Toiseksi tuli Brändö, jonka osastossa oli 101 miestä. Vanhemmat ahvenanmaalaiset antoivat Brändön suurille luvuille selitykseksi sen, että Brändö Ahvenanmaan itäisimpänä kuntana oli ”lähempänä sotaa”. Toinen käytännöllisempi syy liittymiseen oli, että ko-

⁴⁶ Tudeer, 16-19.

⁴⁷ Tudeer (www), 104.

⁴⁸ Tudeer, 16-25; protokoll fört vid ett allmänt medborgarmöte å Ålands folkhögskola 5.12.1939. Ålands hemvärn, Staben 1939-1940, T-23505, KA.

⁴⁹ Nordman, 425.

⁵⁰ Talvisodan sotapäiväkirjat: Ahvenanmaan sk. (Ålands hemvärn) sotapäiväkirja 6.12.1939–13.3.1940 (SPK13). Luettu 25.4.2016. <<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1486336>>

⁵¹ Tudeer (www), 117.

⁵² Skyddskåristen no:19-20/1941: Österberg, Ruben: Det åländska skyddskårsproblemet.

⁵³ Hakkapeliitta no:32/10.8.1943: Uusi rengas maanpuolustuksemme ketjussa.

⁵⁴ Hemvärnsmannen no:4/1940.

dinturvajoukoissa mukana olleita ei voitu komentaa työpalvelukseen.⁵⁵ Joukot kantoivat jopa yksin vastuuta jalkaväkipuolustuksessa, kun kaikki liikenevät joukot lähetettiin itärintamalle 4. maaliskuuta jälkeen 1940.⁵⁶ Kodinturvajoukoilla ei ollut aluksi omia aseita, vaan ne lainattiin harjoituksia varten paikallisväestöltä. Aseet olivat venäläisiä ja japanilaisia sotilaskiväärejä, joita venäläiset joukot olivat vuonna 1918 jättäneet jälkeensä. Kaikki kodinturvajoukoissa mukana olleet saivat myöhemmin ruotsalaiset Mauser-kiväärit.⁵⁷ Arne Österlund Västra-Saltvikin kodinturvajoukoista kertoi, että tehtävänä oli hoitaa mm. vahtitehtäviä kuten ilmatilan ja Färjsundin sillan vahtimista.⁵⁸

Kodinturvajoukot toimivat aktiivisina 17. maaliskuuta 1940 asti.⁵⁹

2.4. Asevelvollisuus ja halu kotiseudun puolustamiseen

Ne, jotka vuotta aikaisemmin marssivat demilitarisaation ja puolueettomuuden puolesta, liittyivät uudessa tilanteessa kodinturvajoukkoihin.⁶⁰ On vaikeaa sanoa, missä määrin ahvenanmaalaisten asenteet linnoittamista kohtaan muuttuivat sodan alettua. On otaksuttava, että osa koki neutraliteettiin pyrkimisen parhaaksi keinoksi selviytyä sodasta. Ainakin Ahvenanmaan ainoassa sanomalehdessä tulee esille halu kotiseudun puolustamiseen, jonka ahvenanmaalaiset kokivat velvollisuudekseen viimeistään silloin, kun Neuvostoliiton pommit laskeutuivat alueelle. Erik Tudeerin mukaan ”toimittajat, jotka väittivät, että ahvenanmaalaisten tunnusomaisuus oli pelkuruus, eivät olleet perillä asioista”. Historiallisesti katsottuna saarimaakunnalta ei puuttunut sotilaallisia meriittäjiä. Vahvin puolustustahto on Ahvenanmaalla, kuten muuallakin, koskenut kotiseutua.⁶¹ Tudeer oli itse ahvenanmaalainen.

⁵⁵ Nordman, 425. Maarianhaminan kodinturvajoukkojen suuruutta Nordman ei kerro, hän kirjoittaa vain, että Brändön osasto oli toiseksi suurin ”på hela Åland”. Maarianhaminan kodinturvanaisia oli kuitenkin jopa 150, joten olisi loogista, että siellä miehiä olisi ollut mukana paljon enemmän kuin Finströmissä. Tietoa tästä ei kuitenkaan ole kirjallisuudessa.

⁵⁶ Tudeer, 27-28.

⁵⁷ Ekström, Kjell: *Minnen från krigstiden: Intervjuer gjorda av elever vid Föglö grundskola*. Ålands museum, Mariehamn 2001, 74.

⁵⁸ Tuntematon lehtileike, Marianne Eliassonin hallussa. Leikkeen ajoituksen ja alkuperän tarkistaminen ei ole ollut mahdollista.

⁵⁹ Tudeer, 3.

⁶⁰ Tudeer, 18-19.

⁶¹ Tudeer, 5. ”De redaktörer som hävdade att ålänningarna utmärkte sig genom sin feghet var inte väl underrättade.”

Närää ahvenanmaalaisissa aiheutti ennen vuotta 1922 asevelvollisuuden suorittaneiden kutsuminen palvelukseen. Osa heistä joutui myös itärajan taisteluihin.⁶² Talvisodan alkaessa sotapalvelukseen kutsuttiin Ahvenanmaalta sinne Suomesta muuttaneita miehiä, sekä se pieni ikäryhmä, joka oli suorittanut asepalveluksensa Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina. Tilanne oli jokseenkin erikoinen, kun esim. 40-vuotias mies, mutta ei hänen 20-vuotiasta poikaansa, kutsuttiin palvelukseen.⁶³ Ahvenanmaalaiset miehet oli vapautettu asepalveluksesta itsehallintolain myötä 1921, mutta heiltä edellytettiin osallistumaan majakka- ja luotsipalvelukseen. Käytännössä tätä ei kuitenkaan koskaan toteutettu pakkotoimenpiteillä.⁶⁴

Ahvenanmaalaisia miehiä osallistui vapaaehtoisina sotapalvelukseen, mutta lukuja edes palvelukseen määrätyistä miehistä ei löydy tietoa ainakaan kirjallisuudesta. Useiden kodinturvamiesten kyllä kerrottiin liittyneen vapaaehtoisesti Suomen puolustusvoimiin.⁶⁵

2.5. Kodinturvanaiset

2.5.1. Väestönsuojelutyö ja järjestöt Ahvenanmaalla

Jo lokakuussa 1939 ahvenanmaalaisia naisia kokoontui eri puolilla Ahvenanmaata keskustellakseen väestönsuojelutyöstä. Åland-lehti kertoi kokoontumisesta Martta-järjestön kokouksena, jossa päätettiin väestönsuojelun järjestämisestä Ahvenanmaalla. Mukana kokouksessa oli myös maaherra Ruben Österberg, joka lausui: ”Täytyy erityisesti painottaa, että työ täällä koskee suojia siviiliväestölle eikä sitä siten voida verrata mannermaan lottien työhön, jolla on sotilaallisempi tehtävä”. Koska Martta-järjestö oli ainoa naisjärjestö maakunnassa, toivottiin näiden pitävän huolta vaatetuksesta ja muonituksesta-

⁶² Helsingin kaupunginkirjasto vastaa: Montako ahvenanmaalaista taisteli ja kaatui talvi-, jatko- ja Lapin sodissa? Oliko heillä asevelvollisuutta ennen itsenäisyyttä ja onko Ahvenanmaalla sankarihautoja? Luettu 25.4.2016. <<http://www.kysy.fi/kysymys/montako-ahvenanmaalaista-taisteli-ja-kaatui-talvi-jatko-ja-lapin-sodissa>>

⁶³ Hufvudstadsbladet 19.2.1960: Glimtar från mardrömsvintern för 20 år sedan.

⁶⁴ Tudeer, 6.

⁶⁵ 18.6.1940 Åland-lehdessä olleen ilmoituksen yleisen kokouksen pöytäkirja, päiväämätön, alkaa sanoilla: ”Till kl.12 hade landstingets medlemmar sammankallats till ett möte”. Lakivaliokunnan salissa pidetyn kokouksen päätteeksi päätettiin perustaa Maarianhaminan suojeluskunta, johon liittyi heti 65 miestä. Ålands hemvärn, T-23505, KA; Åland no:28/7.3.1940: En ålännings brev från fronten till sin syster i Göteborg.

ta. Järjestön puheenjohtajana oli Fanny Sundström, joka oli myös ainoa naispuolinen edustaja Ahvenanmaan maapäivillä.

Maaherra päätti kokouksen ilmaisemalla ilonsa siitä kiinnostuksesta, jota ahvenanmaalaiset naiset muun Suomen ja Ruotsin kanssasisarien tapaan olivat osoittaneet kotiseudun ja isänmaan puolustamista kohtaan.⁶⁶ Silmiinpistävää on hänen viittauksensa sekä Suomeen että Ruotsiin.

Väestönsuojan naistoimikunta aloitti jo marraskuussa 1939 vaatekeräyksen.⁶⁷ Esimerkiksi Maarianhaminassa Minna Nyström keräsi laatikoittain vaatteita, jotka hän sitten lähetti mannermaalle. Hän järjesti myös balettiesityksiä, joiden tulot menivät lyhentämättöminä sodan uhreille.⁶⁸ Maarianhaminan väestönsuojatoimintaa johti Egon Häggblom.⁶⁹

Talvisodan puhjettua ei ainakaan Maarianhaminan marttayhdistyksellä ollut toimintaa, vaan seuraava kokous pidettiin vasta maaliskuun lopulla 1940. Kokouksessa keskusteltiin evakuoitujen perheiden auttamisesta.⁷⁰ Todennäköisesti moni martoista jatkoi marttatyötään kodinturvanaisten kautta.

Marraskuussa 1939 Ahvenanmaalle perustettiin oma Punainen Ristin alaosasto Ringa Ekerin aloitteesta.⁷¹ Sen väliaikaishallituksen ja myöhemmin johtokunnan puheenjohtajana oli maaherran vaimo Runa Österberg, joka oli myöhemmin myös Ahvenanmaan lottien johtoasemissa.⁷²

Marttajärjestö perustettiin Ahvenanmaalle jo vuonna 1912. Suomen Marttajärjestössä oli vuonna 1939 jäseniä melkein 64 000.⁷³ Ahvenanmaalla oli vuonna 1938 jäseniä 1071.⁷⁴ Jatkosodan aikana Ahvenanmaan jokaisessa marttayhdistyksessä oli kokoontumisten johtavana teemana se, miten voitaisiin auttaa. Martat tekivät osin samaa työtä

⁶⁶ Åland no:122/24.10.1939: Ålands kvinnor gå in för det civila befolkningsskyddet.

⁶⁷ Steinby, Ann-Gerd: *Ålands Martha – Styrka och gemenskap i 100 år*. Ålands Marthadistrikt r.f., Mariehamn 2012, 150.

⁶⁸ Högman, Gyrid: *Åländska kvinnans historia 1700-1950*. Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse XIV, Mariehamn 1990, 486.

⁶⁹ Tudeer (www), 127.

⁷⁰ Steinby, 150.

⁷¹ Lotta Svärd no:2/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet; Åland no:119/17.10.1939: Upprop.

⁷² Högman, 487-488.

⁷³ Olsson 1999, 217.

⁷⁴ Åland no:32/18.3.1939: Ålands Marthadistriktsförbund under 1938.

kuin lotat, esim. keräten vaatteita ja huopia rintamalla oleville.⁷⁵ Maarianhaminan lotilla oli yhteinen juhla kaupungin marttojen kanssa kaupungintalon juhlasalissa vuonna 1943.⁷⁶

Kumlingen lottaosaston puheenjohtaja Gurli Lillie oli myöhemmin Ahvenanmaan marttapiirin sihteeri. Marttapiirin johdossa ennen sotaa tai sen jälkeen olivat Anne-Beate Beckerin lisäksi ainakin Alina Kock ja filosofian maisteri Axa Karlsson.⁷⁷

Ahvenanmaalla oli marttajärjestön lisäksi ollut ainakin yksi toinen vapaaehtoisjärjestö. Maarianhaminassa perustettiin 1920-luvulla naisten hyväntekeväisyysjärjestö nimellä Joulutontut (*Jultomtarna*), jolla oli 80 jäsentä vuonna 1926. Nimensä järjestö sai siitä, että sen tavoite aluksi oli jakaa joululahjoja lastenkodin lapsille ja köyhille, jotka eivät voineet odottaa ainuttakaan lahjaa jouluaattona. Järjestö teki myös muunlaista hyväntekeväisyystyötä, kuten jakoi kenkiä ja vaatteita lapsille ja vanhuksille, antoi rahallista tukea sitä tarvitseville perheille ja jakoi avustuksia diakoniatoiminnalle Suomessa. Rahaa kerätäkseen järjestettiin vuosittain juhlia lapsille, mutta myös aikuisille. Keräystoiminta tuskin oli tarpeeksi rahoittaakseen järjestön koko hyväntekeväisyystoiminnan, joten on oletettava jäsenten lahjoittaneen kassaan omista varoistaan.⁷⁸

2.5.2. Kodinturvanaisosastoja perustetaan

Åland-lehdessä kuulutettiin ahvenanmaalaisia naisia yleiseen kokoukseen tiistaina 9. tammikuuta 1940 Maarianhaminassa. Tarkoitus oli järjestää naisten suorittamaa avustustoimintaa Ahvenanmaalla.⁷⁹

Myöhemmin kerrottiin, että järjestö ja sen säännöt oli luotu, ja 15-henkinen johtokunta oli saatu valituksi. Kokouksen oli avannut maaherra Österberg, joka muistutti, että joulukuun 13. perustettiin keskustoimikunta sekä neuvoa-antava komitea naisten avustus-

⁷⁵ Steinby, 150-154.

⁷⁶ För verksamhetsåret 1943 får styrelsen för Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning avgiva följande årsberättelse. LSÅ, B469, KA.

⁷⁷ Steinby, 251-254. Mukana oli varmasti paljon enemmän vanhoja lottia, mutta sodan jälkeisen avioitumisen eli sukunimien vaihdon takia ei päättelyä voi jäsenluetteloista tehdä pidemmälle.

⁷⁸ Högman, 485.

⁷⁹ Åland no:1/4.1.1940: Ålands kvinnor.

toiminnalle. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin lehtori Anna Krook ja sihteeriksi Elsa Beckman.⁸⁰ Läsna oli satakunta naista.⁸¹

Kokouksessa päätettiin muodostaa keskusjärjestö ja paikallisosastoja eri kuntiin ja pitäjiin. Puheenjohtaja Anna Krook oli aikaisemmin ollut Pietarsaaren lottien paikallisosaston puheenjohtaja.⁸² Varapuheenjohtajana oli Valborg Olofsson.⁸³ Anne-Beate Becker ja Lula Kuffschinoff olivat myös johtohenkilöitä.⁸⁴

Enemmistö ehdotti kokouksessa järjestön nimeksi Ålands Lotta, mutta vaikutusvaltaiset henkilöt onnistuivat vakuuttamaan, että kyseinen nimi olisi ”sopimaton”.⁸⁵ Högman taas kirjoittaa, että Kodinturvanaisia perustettaessa haluttiin liittyä Lotta Svärdiin, mutta olosuhteet olivat silloin sellaiset, ettei lottayhdistyksiä voitu silloin perustaa.⁸⁶

Kodinturvanaisten keskusjohtokunta piti 2. helmikuuta 1940 kokouksen, jossa määriteltiin työohjelma järjestön sääntöjen mukaisesti. Oli perustettu 11 paikallisyhdistystä paikkakunnilla: Geta, Hammarland, Eckerö, läntinen ja itäinen Saltvik, Sund, Lemland, Lumparland, Föglö, Jomala ja Maarianhamina.⁸⁷ Högman tosin kirjoittaa, että maakunta jaettiin viiteentoista osaan, joita johtivat paikalliset johtokunnat.⁸⁸

Kodinturvanaisiin kuului suurimmillaan 1037 naista,⁸⁹ joiden osallistuminen kokoon-tumisiin oli myös suurta. Maarianhaminan Kodinturvanaisilla oli 150 jäsentä,⁹⁰ ja yhteensä kodinturvajoukoissa ja -naisissa oli mukana 3000 ahvenanmaalaista.⁹¹ Rahallisesti järjestöllä meni hyvin.⁹²

Kodinturvanaiset tekivät yhteistyötä ompeluseurojen, martha- ja nuorisojärjestöjen kanssa. Ensisijainen avustustyö kannusti naisia ompelemaan ja neulomaan vaatteita sekä

⁸⁰ Åland no:4/11.1.1940: Den kvinnliga hjälpverksamheten har organiserats.

⁸¹ Tudeer (www), 110.

⁸² Lotta Svärd no:2/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet

⁸³ Högman, 485.

⁸⁴ Hemvärnsmannen no:10/1940: ”Hemvärnsvinnans” sida.

⁸⁵ Tudeer, 26-27. Tudeer ei kerro keitä nämä henkilöt olivat.

⁸⁶ Högman, 486.

⁸⁷ Åland no:2/6.2.1940: 11 lokalavdelningar anslutna till föreningen.

⁸⁸ Högman, 485.

⁸⁹ Högmanin mukaan jäseniä oli 1019 vuonna 1940. Määrä lienee kasvanut alkuvuoden aikana. Tudeerin teoksen lisäksi luku 1037 löytyy: Lotta Svärd no:2/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet.

⁹⁰ Hemvärnsmannen no:10/1940: ”Hemvärnsvinnans” sida.

⁹¹ Tudeer, 3.

⁹² Tudeer, 26-27.

hätää kärsiville perheille että sotilaille. Myös rahankeräyksiä järjestettiin, ja kerätyt varat lähetettiin sodasta kärsineille. Oli tavallista, että paikallisjärjestö ryhtyi sodassa isänsä menettäneen lapsen kummiksi.⁹³ Kodinturvanaiset järjestivät jopa taisteluhengen nostattamiseksi juhlia isänmaallisella ohjelmalla.⁹⁴ Ne hoitivat yhdessä kodinturvajoukkojen ja Punaisen Ristin kanssa niitä tehtäviä, joita lotat ja sotilaskotijärjestöt hoitivat muualla Suomessa. Näiden kolmen organisaation kerrottiin kasvaneen syksyllä alkaneesta väestönsuojelutyöstä.⁹⁵ Tudeerin mukaan monet mukana olleet naiset olleet naiset olivat olleet muonitusta ja väestönsuojatoimintaa järjestämässä jo syksyllä 1939.⁹⁶

Naiset käyttivät myös aikaa kenttäkeittiöiden ja muonittamisen järjestämiseen Ahvenanmaalle sijoitetuille sotajoukoille.⁹⁷

Tudeerin mukaan kodinturvanaiset olivat käytännössä tismalleen sama organisaatio kuin Lotta Svärd, ja sen johtohenkilöt olivat pitkälti Ahvenanmaan Martta-liikkeessä toimivia naisia.⁹⁸ Järjestön tehtävät olivat käytännössä samat kuin Lotta Svärdin viidennessä osastossa, eli huolto- ja keräystoiminta olivat pääosassa.⁹⁹ Kodinturvanaiset hoitivat myös muonitusta ja iso osa teki työtä mannermaalta tulleiden sotajoukkojen keskeillä.¹⁰⁰ Arvid Eklund kirjoittaa suomenruotsalaisia sotilaspoikia ja lottatyttöjä koskevassa teoksessaan, että kodinturvanaisille luvattiin sama asema kuin Lotta Svärdin jäsenillä oli.¹⁰¹

Elokuussa 1940 Ahvenanmaan puolustusjoukkojen komentaja L.W. Hannelius kiitti päiväkäskyssä kodinturvanaisia, jotka olivat ansiokkaasti avustaneet Ahvenanmaan kodinturvajoukkoja koko sodan ajan ja sen jälkeen. Avustustyötä oli tehty ilman että kodinturvanaiset olivat ehtineet tai saaneet mahdollisuutta kunnolla järjestäytyä.¹⁰²

⁹³ Högman, 485.

⁹⁴ Tudeer (www), 111.

⁹⁵ Skyddskåristen no:19-20/1941: Österberg, Ruben: Det åländska skyddskårsproblemet.

⁹⁶ Tudeer, 26-27.

⁹⁷ Högman, 486.

⁹⁸ Tudeer, 26-27.

⁹⁹ Skyddsåristen no:19-20/1941: De första distriktskurserna på Åland.

¹⁰⁰ Hemvärnsmannen no:17/1940: Från våra hemvärnsvinnor.

¹⁰¹ Eklund, 118.

¹⁰² Dagorder, f.d. kommendör för Ålands försvarstrupper överste L.W. Hannelius 17.8.1940. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

2.6. Motiivit kodinturvajoukkojen perustamisessa

Tudeer arvioi, että vaikuttavin inspiraation lähde kodinturvajoukkojen muodostumiselle oli tunne siitä, että kotiseutu on uhattuna. Kodinturvajoukkojen omissa asiakirjoissa asiaa perusteltiin: ”Sama vihollinen, venäläinen, voi millä hetkenä hyvänsä hyökätä Ahvenanmaalle.”¹⁰³ Oli parempi, jos he itse puolustaisivat kotejaan suomalaisten joukkojen sijaan, mitä perusteltiin sillä, että desanttivaaran vuoksi tärkeää oli myös aluetuntemus, minkä ahvenanmaalaiset osasivat paremmin kuin vieraat joukot. Puolustusjohdon näkökulmasta oli parasta pitää mahdollisimman vähän joukkoja Ahvenanmaalla, joten joukkojen korvaaminen ahvenanmaalaisilla oli suotavaa. Kodinturvajoukot eivät saaneet toimia Ahvenanmaan ulkopuolella, ainoastaan saarimaakunnan puolustukseen rajojen sisällä. Joukot oli tarkoitus purkaa heti rauhan tultua.¹⁰⁴

Kodinturvajoukkojen johtohenkilö Birger Palmén mukaan kodinturvajoukkojen tarkoitus oli estää ahvenanmaalaisia nuoria miehiä hakeutumasta Suomen puolelle koulutusseureille ja sitä kautta tulikokeeseen rintamalle.¹⁰⁵

Onko Ahvenanmaan Kodinturva rinnastettavissa enemmän Ruotsiin ja näiden vapaaehtoiisiin kuin suomalaisuuden kokemukseen? Oliko ahvenanmaalaisien kokemus isänmaasta erilainen sodan aikana kuin ennen sitä? Suuri osa ahvenanmaalaisista, ainakin adressien ja Sundblomin hallitseman Ålandin perusteella, piti Ruotsia oikeana isänmaanaan, josta Ahvenanmaa väkisin erotettiin vuonna 1809. Näin oli ainakin vielä 1920-luvun alussa. Sundblom oli tehnyt työtä vuosikymmeniä sen eteen, että Ahvenanmaa vielä pääsisi takaisin vanhan isänmaansa yhteyteen. Salmisen teoksessa tulee esille myös se, että Suomen ja Ruotsin suunnitelmassa yhteistä puolustusta Ahvenanmaalle 1930-luvun lopulla ahvenanmaalaiset ajautuivat eri kurssille kuin puolueettomuuden suhteen mielensä muuttanut Ruotsi.¹⁰⁶ Ahvenanmaalaiset joutuivat siis uudessa tilanteessa kamppailemaan kummankin osapuolen ehdotuksia vastaan.

¹⁰³ Upprop till f.d. hemvärnsmännen och övriga ålänningar (päiväämätön). Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹⁰⁴ Tudeer, 15-18.

¹⁰⁵ Salminen, 235.

¹⁰⁶ Salminen, 134-231.

2.7. Sodan näkyminen Ahvenanmaalla

Åland-lehdessä oli talvisodan aikana 28. joulukuuta 1939 uutinen otsikolla ”Neuvostoliitto vaati myös Ahvenanmaata neuvotteluissa Englannissa?” Tiedon vuotanutta lähdetä kutsuttiin luotettavaksi.¹⁰⁷ Historiantutkija Mauno Jokipii on kirjoittanut vaatimuksesta tutkimuksessaan.¹⁰⁸

Ainoalla paikallisella sanomalehdellä oli luultavasti vaikutuksensa ahvenanmaalaisten mielialaan sodan aikana. Talvisodan ajan lehdessä oli aina monta sivua luettavaa Suomen sotavoimien puolustuksellisista saavutuksista useilla kuvilla höystettynä. Ero sanomalehden sivuilla ennen sotaa käytyyn kielitaisteluun ja itsehallinnon puolustamiseen on merkittävä.

Åland-lehdessä kirjoitettiin, että Vårdössä järjestettiin 4. helmikuuta 1940 juhla, jota leimasi lämmin isänmaallinen henki mm. Runebergin, Kiven ja Topeliuksen hengessä. Juhla päätettiin Maamme-lauluun.¹⁰⁹ Ainakin Kumlingessa ja Maarianhaminassa järjestettiin juhla ja jumalanpalvelus ylevän isänmaallisuuden säestämänä.¹¹⁰ Finströmin kirkossa järjestettiin isänmaallinen juhla, jonka jälkeen Julius Sundblom piti kansanopistossa puheen, jossa hän ylisti ahvenanmaalaista nuorisoa kotiseudun puolustamisesta ase kädessä. Maapäivien avajaisissa 15. helmikuuta Sundblom ylisti sekä kodinturvajoukkoja että naisten avustustoimintaa.¹¹¹

19. tammikuuta 1939 pommitettiin höyrylaiva Notungia Sottungan saaristossa, ja pari ihmistä haavoittui. Sitä seuraavana päivänä pommitettiin Maarianhaminaa. Tammikuussa myös tarkkailualus Aura upotettiin Ahvenanmaan pohjoispuolella.¹¹²

Brändön asukkaat saattoivat nähdä sukellusveneitä. Venäläisiä pommikoneita näkyi myös taivaalla, lähestulkoon päivittäin ja suurin joukoin, ja useita ilmahyökkäyksiä koettiin.¹¹³

¹⁰⁷ Åland no:149/28.12.1939: Sovjet krävde även Åland vid englandsförhandlingarna?

¹⁰⁸ Jokipii, Mauno: *Jatkosodan synty: tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–41*. Otava, Helsinki 1987, 558.

¹⁰⁹ Åland no:17/10.2.1940: Brev från Vårdö.

¹¹⁰ Åland no:30/12.3.1940: En stämningsfull högtidlighet; Åland no:2/6.2.1940: Gudstjänst och festlighet med hög fosterländsk stämning.

¹¹¹ Tudeer (www), 116.

¹¹² Åland no:26/2.3.1940: En blick på den vinter som varit...

¹¹³ Tudeer, 29.

Nordmanin mukaan ilmahälytykset olivat yleisiä Brändössä, mutta asukkaat tottuivat niihin nopeasti eikä kylä ollut missään vaiheessa tärkeä maalitaulu venäläiskoneille. Suuri huolenaihe niin brändöläisille kuin muille ahvenanmaalaisille olivat kauppalaivastossa työskennelleet miehet, jotka altistuivat jatkuvasti niin miinoille kuin sukellusvenehyökkäyksille.¹¹⁴

Välillä brändöläiset näkivät dramaattisia näytöksiä taivaalla. Pommikoneiden palatessa 17. helmikuuta 1940 Suomen puolelta pari niistä tiputti lastinsa Brändön yläpuolella, kolme pommia tippui Hullbergan pohjoispuolelle ja pari pommia putosi veteen Åvan ja Brändöbyn välissä. Suomalainen hävittäjä ampui alas yhden venäläisen pommikoneen, jonka lentäjä pelastui laskuvarjolla ja laskeutui Houtskärille. Lentäjä ei kuitenkaan suostunut antautumaan, jolloin enimmäkseen Iniöstä kotoisin olevat suojeluskuntalaiset ampuivat hänet. Pommikoneen raunioista löytyi lisäksi kaksi ruumista, joista toisen – tähyistäjän - kerrottiin olleen nainen. Venäläiset asiakirjat tosin kertovat kaikkien koneessa olleiden olleen miehiä. Ruumiit haudattiin Jungfruskärille.¹¹⁵

Sodan kokeneiden ahvenanmaalaisten haastattelut tuovat esiin pelon, jonka lähestyvät lentokoneet aiheuttivat ja muistot siitä, kuinka ilmahälytyksen aikana istuttiin kellariissa. Myös ruokien säännöstely mainitaan, vaikka Ahvenanmaa oli paremmassa asemassa kuin monet muut maanviljelyn ja kalastuksen ansiosta.¹¹⁶ Vuonna 1933 syntynyt ahvenanmaalainen nainen kertoi:

”En koskaan unohda kuinka peloissamme olimme sodan sytyttyä kun joskus tulimme kotiin koulusta. Lukemattomia kertoja kuulumme lentokoneiden äänen, ja juoksimme piiloon jonkun suuren kuusen alle. Siellä sitten istuimme, kunnes kuulumme, että ne taas katosivat. Asuimme laivareittien lähellä ja suuret sotalaivat Herrön edustalla kokivat useita pommihyökkäyksiä.”¹¹⁷

Kökarissa kasvanut Sylvia Pettersson muisteli haastattelussa, että jo pari päivää talvisodan syttymisen jälkeen nähtiin 5-6 venäläiskoneen lentävän Ahvenanmaan yli kohtei-

¹¹⁴ Nordman, 437.

¹¹⁵ Nordman, 423-424.

¹¹⁶ Nunez, Maija: *”Min mormor hade aldrig någon fritid”: Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland.* Ålands museum. Mariehamn 2000, 12-13.

¹¹⁷ Carlson, Kim: *Ett liv på landet.* Teoksessa Nunez, Maija (toim.): *”Min mormor hade aldrig någon fritid”: Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland.* Ålands museum, Mariehamn 2000, 34.

naan aluevesillä olleet suomalaiset alukset ja sisämaan kaupungit.¹¹⁸ Halldis Hassel kertoi haastattelussa, että tammikuussa 1940 asiat olivat niin huonosti, että yhtenä päivänä kaikki kokoontuivat pommisuojaan kuudeksi tunniksi, vain odottaen, että vaara olisi ohi.¹¹⁹

Sota näkyi Ahvenanmaalla merimiesten kuolleisuutena. Tietyissä pitäjissä sotakuolleisuus oli korkeampi kuin Suomen pitäjissä keskimäärin.¹²⁰

Suomen sotaväki näyttää käyttäytyneen Ahvenanmaalla asiallisesti, eikä varsinaisia ongelmia esiintynyt väestön ja Suomen armeijan välillä.¹²¹ Myös Nordmanin mukaan suomalaisten sotajoukkojen ja ahvenanmaalaisten välit olivat suurimmaksi osaksi hyvät, etenkin Brändössä provosoimattoman pommituksen jälkeen. Myös sotilaat olivat ruotsinkielisiä, mikä helpotti kanssakäymistä.¹²²

Talvisodan aikana kaatui kolme ahvenanmaalaista miestä.¹²³ Yksi menehtyneistä oli 1916 syntynyt Carl-Magnus Sahlberg, joka kaatui Kämärässä.¹²⁴ Toinen oli Eino Alarik Suominen Maarianhaminasta.¹²⁵ Kolmas kuolleista oli Hammarlandissa vuonna 1904 syntynyt asianajaja, reserviluutnantti Martin Kuffschinoff. Hän menehtyi junaonnettomuudessa ollessaan matkalla rintamalle 12. maaliskuuta 1940. Kuolinilmoituksessa mainitaan suremaan jääneissä mm. Lula ja Helena Kuffschinoff.¹²⁶ Lula, jonka oikea nimi oli myös Helena, oli jatkosodan aikana Maarianhaminan lottaosaston puheenjohtaja.¹²⁷

¹¹⁸ Nordberg, Patrik: *Intervju med Sylvia Pettersson*. Teoksessa Nunez, Maija (toim.): *”Min mormor hade aldrig någon fritid”*: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000, 18-19.

¹¹⁹ Hassel, Marika: *Min fammo*. Teoksessa Nunez, Maija (toim.): *”Min mormor hade aldrig någon fritid”*: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000, 27.

¹²⁰ Salminen, 245.

¹²¹ Salminen, 246-247.

¹²² Nordman, 425.

¹²³ Helsingin kaupunginkirjasto vastaa: *Montako ahvenanmaalaista taisteli ja kaatui talvi-, jatko- ja Lapin sodissa? Oliko heillä asevelvollisuutta ennen itsenäisyyttä ja onko Ahvenamaalla sankarihautoja?*

¹²⁴ Åland no:40/5.4.1940: Kuolinilmoitus.

¹²⁵ Åland 6.4.1940: En blick på den vinter som varit; Åland no:29/9.3.1940: Kuolinilmoitus.

¹²⁶ Åland no:35/23.3.1940: Kuolinilmoitus.

¹²⁷ Esim. Årsberättelse för Lotta Svärd Ålands distrikt Mariehamns lokalavdelning för år 1943. LSÅ, B469, KA,

Samana päivänä kuin Kuffchinoff kaatui Tervajoella Bertel Santaniemi, joka oli asunut kesät Hammarlandissa.¹²⁸ Myös Ahvenanmaalla vuonna 1910 syntynyt reserviluutnantti Eirik Rostén kaatui 11. maaliskuuta.¹²⁹

Sodan jälkeen suunniteltiin viiden sadan Karjalan evakon asuttamista Ahvenanmaalle, mikä aiheutti närää ahvenanmaalaisten keskuudessa. Asiaa puitiin myös Åland-lehdessä ja se nähtiin jälleen yhtenä suomalaistamistoimena jota vastustettiin mm. vetoamalla kansallisuussuojaan.¹³⁰ Suomen hallitus luopui suunnitelmista.¹³¹

2.8. Väli rauha

Rauhan tultua 13. maaliskuuta 1940 kodinturvajoukot jatkoivat toimintaansa melkein kuin rauhaa ei olisi solmittu, ne järjestivät esim. ryhmänjohtajakursseja ja 50 naista sai ilmapuolustuskoulutusta.¹³²

Suomen sotajoukkoja ei vedetty pois eikä kodinturvajoukkoja sittenkään purettu heti talvisodan päättymisen jälkeen, sillä Ahvenanmaa oli maailmansodan jyllätessä vielä riskialuetta. Suomessa oli voimassa sotalaki talvisodan alusta vuoteen 1947 asti.

Suojeluskuntien lehden mukaan Suomen joukkojen määrä Ahvenanmaalla kasvoi rauhan solmimisen jälkeen Norjan tapahtumien yhteydessä.¹³³ Jalkaväkirykmentti 9 kuljettiin keväällä Ahvenanmaalle lepäämään, mutta miehistö oli niin loppuun palanutta, että koettiin kurinpidollisia ongelmia. Kodinturvajoukkojen vastuu ei vähentynyt sodan aikaisesta.¹³⁴

Neuvostoliiton tukikohta Hangossa ja maailmansodan tilanne näkyi Ahvenanmaalla. Aikaisemman jalkaväkirykmentin lisäksi vahvistuksina lähetettiin saariryhmälle mm.

¹²⁸ Åland no:48/25.4.1940: Kuolinilmoitus; Åland no:50/30.4.1940: Hjaltebegravning av Bertel Santaniemi i Hammarland.

¹²⁹ Åland no:37/30.3.1940: Gav sitt liv för fosterlandet.

¹³⁰ Åland no:125/29.10.1940: Ett 100-tal karelska familjer skall överföras till Åland.

¹³¹ Dreijer, 54-59.

¹³² Tudeer, 28-29; Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till. 50 tyttöä kävi lottakurssin, jonka jälkeen he pitivät vahtia kallioilla sekä talvella 1939–40 että kesällä 1941. Lehdessä ei kerrota, missä ja keitä nämä ”tytöt” olivat. Tudeerin kirjoituksesta saa kuvan, että ilmapuolustuskoulutusta (luftförsvarsutbildning, ei luftbevakningsutbildning) 50 naiselle annettiin vasta sodan jälkeen. On vaikea sanoa, onko kyse samasta asiasta. Myös Eklund kirjoittaa tästä, mutta hänkään ei kerro ajankohtaa (s.130).

¹³³ Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till.

¹³⁴ Tudeer, 112.

patteristoja. Ensimmäistä kertaa Ahvenanmaata suojeli myös ilmataistelujoukko, 62. Erillinen Lentue.¹³⁵

Ruotsin lähetystöneuvos Nils Lindh kirjoitti 27. huhtikuuta 1940, että ahvenanmaalaiset olivat tyytymättömiä siihen, että kodinturvajoukkojen miehet laitettiin vartioon sillä aikaa kun tuhansia sotilaita oli toimettona päivästä toiseen. Väestön hevoset oli otettu armeijan käyttöön, jolloin maatilat eivät saaneet töitään tehdyiksi. Sotavoimien autot ajoivat edes takaisin teitä pitkin, samaan aikaan kun maanviljelijät eivät saa polttoöljyä traktoreitaan varten eivätkä kalastajat moottoriveneitään varten.¹³⁶ Kodinturvajoukkojen arkistoista löytyy muutamaa päivää aikaisemmin toteamus, että Ahvenanmaan asukkaat olivat ”juuri nyt epäluuloisia ja kriittisiä ja he tuntevat tulleen huijatuiksi liittymään järjestöön”.¹³⁷ Vielä huhtikuussa Ahvenanmaalla oli 4000–5000 sotilasta, mutta määrä saattoi olla jopa 8500 miestä.¹³⁸ Åland-lehdessä vaadittiin huhti- ja toukokuussa kodinturvamiesten kotiuttamista, ja tyytymättömyys nousi myös kodinturvamiesten keskuudessa.¹³⁹

2.9. Kodinturvajoukoista suojeluskunniksi?

Åland-lehdessä kerrottiin kesällä 1940, että kodinturvajoukkoja oltiin järjestämässä uudelleen suojeluskunniksi. Lehden tietojen mukaan Suomen hallitus oli tutkinut suojeluskuntien mahdollista muodostamista Ahvenanmaalle, eikä nähnyt sille esteitä.¹⁴⁰ Ainakin maaherra Österberg oli laatinut selvityksen, jonka mukaan mitään suoraa estettä suojeluskuntien perustamiseksi ei kesällä 1940 ollut Suomen hallituksen eikä itsehallintolakiensa suunnalta.¹⁴¹

Lehti halusi muistuttaa, että sodan ollessa käynnissä arvovaltaiselta taholta todettiin, että suojeluskuntia tai Lotta Svärdiä ei voitu perustaa maakunnan erikoisaseman sekä kansanoikeudellisten seikkojen vuoksi. Lehden mukaan suojeluskuntia ei voitaisi perus-

¹³⁵ Tudeer, 121.

¹³⁶ Salminen, 239-240.

¹³⁷ Kommendören för Ålands Försvarstrupper 22.4.1940. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹³⁸ Wahlbäck, 425-427. Suomen ulkoministeri Witting oli kertonut ruotsalaisille toukokuussa 1940, että Suomella oli (tai oli ollut) Ahvenanmaalla 8500 miestä.

¹³⁹ Tudeer (www), 122-123.

¹⁴⁰ Åland no:68/15.6.1940: Skall Ålands hemvärn ombildas till skyddskår.

¹⁴¹ Protokoll fört vid möte å Pålbole folkskola i Finströms socken lördagen den 15 juni 1940 i avsikt att bilda Finströms skyddskår. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

taa ilman itsehallintoelinten suostumusta ja lehti suhtautui erittäin kielteisesti aseellisten joukkojen muodostamiseen Ahvenanmaalle rauhan aikana.¹⁴²

Eckerössä kesällä kokoontuneet 61 kodinturvamiestä totesivat lähes yksimielisesti, että suojeluskuntaa ei haluta perustaa maakuntahallituksen selän takana ja ilman maapäivien suostumusta. Laeista ja ”arvokkaasta erikoisasemasta” haluttiin pitää kiinni.¹⁴³ Päätös kuvastaa erinomaisesti ahvenanmaalaista luonnetta itsehallinnon ja demilitarisaation kunnioittamisessa. Eckerön kodinturvamiehistä 54 oli suojeluskunnan perustamista vastaan, ja vain seitsemän pyysi harkinta-aikaa päätökselleen. Mukana ollut upseeri kirjoitti majuri Lindbergille: ”Katkeralta tuntui olla hiljaa kaikesta siitä epäisänmaallisuudesta ja puolustustahdon tunteen puuttumisesta”. Upseeri pani merkille kodinturvajoukoissa esiintyvän tietyn epäluottamuksen Suomen hallitusta kohtaan. Sulkuihin oli laitettu: ”*kodinturvamiehet, jotka mieluummin näkevät isänmaanaan Ruotsin*”.¹⁴⁴

Kesäkuun 26. vuonna 1940 järjestettiin myös Maarianhaminan kaupungintalolla keskustelutilaisuus suojeluskuntien perustamiseksi. Aikaisemmin 15. kesäkuuta pidetyn kokouksen puheenjohtajana oli Maarianhaminan pormestari Axel Kuffschinoff.¹⁴⁵ Jomalassa ehdittiin suojeluskunta perustaa jo kesällä äänin 24 puolesta, 23 vastaan. 24 kodinturvamiestä pyysi harkinta-aikaa.¹⁴⁶ Myös Sundissa perustettiin suojeluskunta.¹⁴⁷ Useassa kokouksessa esitettiin toive juridisen ja puolueettoman mielipiteen saamista Suomen hallitukselta ja Ahvenanmaan maapäiviltä.¹⁴⁸ Maaherra Ruben Österberg ajoi aktiivisesti suojeluskuntien perustamista, mutta ajatus herätti paljon pahaa verta niissä, jotka olivat vastustaneet Tukholman suunnitelmaa.¹⁴⁹

¹⁴² Åland no:68/15.6.1940: Skall Ålands hemvärn ombildas till skyddskår.

¹⁴³ Avskrift av protokoll fört vid mötet 15.6. på Ekeborg, (sekr.) Georg Hagnäs. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹⁴⁴ Magnus Cedercreuzin rapporti majuri Lindbergille Eckerön kodinturvamiesten kokouksesta 15.6.1940. Ålands hemvärn, 23505, KA.

¹⁴⁵ Åland no:69/18.6.1940: För allsidig överläggning om bildande av skyddskårer på Åland.

¹⁴⁶ Protokoll fört vid möte å Kyrkoby folkskola i Jomala lördagen den 15.6.40 i avsikt att bilda skyddskår. Ålands hemvärn. T-23505, KA.

¹⁴⁷ Protokoll fört vid möte å Klippen i Finby by av Sund socken lördagen den 15 juni 1940 i avsikt att bilda Sund skyddskår. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹⁴⁸ Esim. Protokoll fört vid möte å Mariehamns stadshus lördagen den 15 juni 1940 kl. 19 i avsikt att bilda Mariehamns skyddskår; Protokoll fört vid möte å Pålshöle folkskola i Finströms socken lördagen den 15 juni 1940 i avsikt att bilda Finströms skyddskår. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹⁴⁹ Nordman, 429.

Kodinturvajoukot järjestivät Maarianhaminassa 22. kesäkuuta 1940 paraatin ja kenttäjumalanpalveluksen, jossa sotilaskuoro esitti Maamme-laulun.¹⁵⁰ Maamme-laululla päätettiin myös kodinturvajärjestön juhlallisuuksia.¹⁵¹

Kuvaavaa on, että kukaan itsehallinnon johtajista ei kesäkuussa osallistunut kodinturvajoukkojen järjestämään juhlaan ja paraatiin.¹⁵²

2.10. Kodinturva lakkautetaan

Neuvostoliiton painostus kesällä 1940 johti järjestön lakkauttamiseen elokuussa. Painostuksen vuoksi Suomen hallitus ilmoitti 19. heinäkuuta vetävänsä joukkoja pois Ahvenanmaalta, vaikka alue oli samanlaista riskialuetta kuin aikaisemminkin¹⁵³. Linnoitukset purettiin syksyllä 1940.¹⁵⁴

Suomi ja Ruotsi käynnistivät keväällä 1940 uudelleen neuvotteluja Ahvenanmaan puolustamiseksi, kun Ruotsi tunsu painetta Saksan miehitettyä sekä Tanskan että Norjan.¹⁵⁵ Samaan aikaan kun maailmansota kiristyi saatiin Ruotsissa joukko tietoja saksalaisten suunnitelmista hyökätä Ahvenanmaalle. Myös Neuvostoliitolla oli oma hyökkäyssuunnitelmansa nyt taas linnoittamattomalle Ahvenanmaalle.¹⁵⁶ Talvisodan aikana Ahvenanmaata olivat suojelleet myös jäässä olleet merikulkuväylät. Puolustusyhteistyöneuvottelut eivät lopulta johtaneet tulokseen.¹⁵⁷

Syyskuun 17. päivä 1940 Maarianhaminaan perustettiin Neuvostoliiton konsulaatti, jonka konsuli Orlenko ja välillä jopa 70 venäläisen vahvuinen henkilöstö¹⁵⁸ pitivät silmällä alueen demilitarisointia, joka alkoi syyskuun 26. päivä ja oli liian hidasta neuvostoliittolaisten mielestä. Molotov valitti asiasta Paasikivelle.¹⁵⁹ Sundblom oli tyytyväinen linnoituslaitteiden purkamisesta ja Neuvostoliiton vaatimuksista saada Ahvenanmaa

¹⁵⁰ Tudeer, 27-40.

¹⁵¹ Hemvärnsmannen no:10/1940: "Hemvärnsvinnans" sida.

¹⁵² Tudeer, 123.

¹⁵³ Tudeer, 40.

¹⁵⁴ Nordman, 428.

¹⁵⁵ Turtola, 224.

¹⁵⁶ Manninen, Ohto: *Talvisodan salatut taustat – Neuvostoliiton operatiiviset suunnitelmat 1939–1941 Suomen suunnalla*. Kirjaneuvos KY, Helsinki 1994, 49-50.

¹⁵⁷ Wahlbäck, 424-427.

¹⁵⁸ Åland 10.7.1941: Om det ryska konsulatets verksamhet på Åland; Månads-revyn no:1/1942: Åland av idag.

¹⁵⁹ Salminen, 238.

jälleen neutralisoiduksi.¹⁶⁰ Suomi ja Neuvostoliitto solmivat lokakuussa 1940 sopimuksen Ahvenanmaan saarten demilitarisatiosta.

Helmikuussa 1941 majuri Lindberg kirjoitti, että yleisesti ottaen ahvenanmaalainen tarkasteli epäluuloisesti kaikkia mannermaan Ahvenanmaata koskevia toimia. Majuri mainitsi myös, että oli vastattava hyökkäyksiin, jotka tulivat sellaisista piireistä, joiden intresseihin kuului estää ahvenanmaalainen osallistuminen Suomen puolustukseen.¹⁶¹

Työ ei loppunut sodan mukana. Åländsk Hjälp perustettiin hajotetun kodinturvanaisjärjestön tilalle, ja se harjoitti käytännössä samaa avustustyötä invalidien, evakuoitujen ja sotaleskien auttamiseksi kuin lakkautettu edeltäjänsä.¹⁶² Jäsenet olivat yksinomaan naisia.¹⁶³

Salminen toteaa merkitsevästi, että talvisota opetti ahvenanmaalaisille, että loppujen lopuksi Ahvenanmaa ja Suomi eivät eläneet saman venäläisen uhan alla. Loppupäätelmä oli siten yksinkertainen: paras puolustus saarivaltakunnalla oli linnoittamattomuudessa, joka jo 1856 ja 1921 oli pantu täytäntöön.¹⁶⁴

3. Jatkosota ja lottapiirin synty

Jatkosodan alkaessa 22. kesäkuuta 1941 Suomen sotajoukot asettuivat taas Ahvenanmaalle, jo samana yönä ja sitä seuraavina päivinä. Yhdessä yössä siirrettiin yli kahdeksakymmenellä laivalla noin 5000 miestä varusteineen mantereelta Ahvenanmaalle.¹⁶⁵

Toimenpiteistä ilmoitettiin jälleen sopimusvaltioille, eivätkä Kansainliiton jäsenmaat tälläkään kertaa protestoineet.¹⁶⁶ Salmisen mukaan Neuvostoliiton intresseissä oli pitää Ruotsi sodan ulkopuolella, mikä suojeli samalla Ahvenanmaata hyökkäykseltä.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Salminen, 239.

¹⁶¹ Salainen asiakirja, alkaa sanoilla ”Beträffande frågan”, Major Arvid Lindberg, Åbo den 18.2.1941. Ålands hemvärn, T-23505, KA.

¹⁶² Högman, 286; Lotta Svärd no:9/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet.

¹⁶³ Högman, 486.

¹⁶⁴ Salminen, 235-236.

¹⁶⁵ Jokipii, 559.

¹⁶⁶ Skyddskåristen no:19-20/1941: Österberg, Ruben: Det åländska skyddskårsproblemet; Åland no:78/5.7.1941: Finländska stridskrafter har förts över till Åland.

¹⁶⁷ Salminen, 241.

Sodan syttyä sodanjohto yritti koota pataljoonaa ruotsinkielisistä turkulaisista ja ahvenanmaalaisista vapaaehtoisista, mutta yritys epäonnistui, sillä vain kolme ahvenanmaalaisista ilmoittautui. Ruben Österberg ajoi kiivaasti suojeluskuntaprojektia tästä huolimatta.¹⁶⁸

Jatkosota oli hiljaisempaa aikaa Ahvenanmaan ilmatilassa, sillä Suomi ja Saksa olivat syvällä Neuvostoliiton rajojen sisällä.¹⁶⁹ Föglön Degerby oli Suomen sotavoimien laivaston tukikohtana, mikä vaikutti Neuvostoliittolaisten hävittäjien näkymiseen taivaalla.¹⁷⁰

3.1. Suojeluskunnat

Åland-lehdessä kirjoitettiin 16. elokuuta 1941, että ”suojeluskunnat on perustettu uudestaan”.¹⁷¹ Tästä saa kuvan, että suojeluskunta oli synonyymi kodinturvajoukoille. Niiden asema oli todellisuudessa erilainen, sillä suojeluskunnat olivat osa Suomen puolustusvoimia, toisin kuin kodinturvajoukot. Ylipäällikkö Mannerheim näyttää antaneen vihreän valon suojeluskuntien perustamiseksi vasta heinäkuun puolella.¹⁷² Ahvenanmaan suojeluskuntapiirin esikunta sijoitettiin silloin jo entisen Venäjän konsulaatin toimitilaan.¹⁷³

Suojeluskuntia perustettaessa sovittiin, että ne hajotettaisiin heti vihollisen kanssa solmitun rauhansopimuksen jälkeen. Suojeluskuntien päällikkö Lauri Malmberg painotti, että kaikki toiminta Ahvenanmaan suojeluskuntapiirissä harjoitettaisiin ruotsiksi, ja komentokieli olisi ruotsi.¹⁷⁴

Maapäivien enemmistö ja Sundblom vastustivat suojeluskunta-ajatusta eivätkä halunneet olla osallisina. Sotilaallinen ja valtakunnallinen maanpuolustusjärjestö ei sopinut yhteen Ahvenanmaan demilitarisoidun, itsehallinnollisen aseman kanssa. Salminen kuvaa suojeluskuntien alkua hitaaksi; vuoden 1941 lopulla jäseniä oli n. 600.¹⁷⁵ Osallistuminen suojeluskuntiin jäi paljon pienemmäksi kuin aikaisempiin kodinturvajoukkoihin,

¹⁶⁸ Salminen, 242-243.

¹⁶⁹ Nordman, 437.

¹⁷⁰ Ekström, 36-37.

¹⁷¹ Åland no:95/14.8.1941: Skyddskårerna bildats på nytt.

¹⁷² Skyddskåristen no:19-20/1941: Österberg, Ruben: Det åländska skyddskårsproblemet; Högman, 486.

¹⁷³ Månads-revyn no:1/1942: Åland av idag,

¹⁷⁴ Eklund, 118.

¹⁷⁵ Salminen, 242-243.

lopulta vain 700 jäsentä. Osastoja oli 15.¹⁷⁶ Ahvenanmaalla oli 16 kuntaa, joista Geta ja Eckerö jäivät ainoina kokonaan ilman suojeluskuntaa.¹⁷⁷ Lottatoimintaa ei näillä paikkakunnilla myöskään ollut.

Hufvudstadsbladet kirjoitti elokuussa 1942, että Ahvenanmaan suojeluskuntien liittymisprosentit olivat samalla tasolla kuin mannermaalla. Ilolla suojeluskuntien lehdessä todettiin, että osallistuminen ahvenanmaalaisiin suojeluskuntiin oli ollut suurta, prosentuaalisesti yhtä suurta kuin mannermaalla.¹⁷⁸ Suojeluskunnissa oli enimmillään jäseniä vajaat 127 000 vuonna 1941. Ahvenanmaalaisia joukosta oli lopulta vajaa 800. Ahvenanmaan asukasluku vuoden 1940 lopussa 27 676, joista 14 070 oli miehiä, eli noin 5,3 % ahvenanmaalaisista miehistä kuului suojeluskuntaan. Kodinturvajoukkoihin oli kuulunut 12,5 %.

Nordmanin mukaan Brändössä mielipiteiden jakautuminen noudatti osin kylärajoja. Eteläiset kylät seurasivat Sundblomin linjaa ja kieltäytyivät osallistumasta mihinkään suojeluskuntatoimintaan. Brändön pohjois- ja keskiosissa puolestaan nähtiin suojeluskunta Kodinturvajoukkojen luonnollisena jatkumona. Sielläkään eivät liittymisprosentit silti olleet yhtä korkeita kuin kodinturvajoukoissa.¹⁷⁹ Suojeluskunnissa mukana olleen Eyolf Nordasin mukaan jatkosodan aikana suojeluskuntamiehet olivat kotona univormuineen ja kivääreineen, kun taas talvisodan kodinturvajoukot olivat olleet majoitettuihin kotien ulkopuolella.¹⁸⁰

Geta ja Eckerö sijaitsevat Luoteis-Ahvenanmaalla lähempänä sodassa neutraalina pysytellyttä Ruotsia, mikä antaa aiheen olettaa, että puolustustahto oli siellä vähäisempää kuin muualla maakunnassa.

Salminen väittää, että suojeluskunta tähtäsi ideologisesti alusta asti Ahvenanmaan liikkeen perinnön heikentämiseen ja sen sijasta nostattamaan valtakunnanhenkeä saarilla. Se oli siis suora uhka ahvenanmaalaiselle identiteetille. Österbergin puhe kodinturvajoukkojen kutsunnassa jo kesäkuussa 1940 painotti sodan todellisuuden tuomaa tunnetta

¹⁷⁶ Eklund, 118.

¹⁷⁷ Nordman, 429; Eklund, 120.

¹⁷⁸ Hbl 27.8.1942: Inspektionen av Ålands skyddskår har avlutats; Skyddskåristen no:1/1942: Självständighetsdagen på Åland.

¹⁷⁹ Nordman, 429-430.

¹⁸⁰ Ekström, 37-41.

kotiseudun asemasta osana yhteistä isänmaata, mikä varmasti särähti ainakin Sundblomin korvaan.¹⁸¹

3.2. Mentaliteetti jatkosodan aikana

Julius Sundblom sairastui jatkosodan alussa, jolloin päävastuun Åland-lehdestä kanto hänen poikansa Torvald Sundblom, mikä saattoi vaikuttaa lehden linjaan. Isä Sundblom oli itse lähetystöneuvos Lindhille tunnustanut, että Torvald ”seisoi vain toinen jalka Ahvenanmaalla”. Hän näki sodan oikeutettuna talvisodan rauhannehtojen epäoikeudenmukaisuuden vuoksi. On vaikea arvioida, miten paljon Sundblomin sairastuminen ja hänen poikansa mielipiteet vaikuttivat mielipiteenmuodostukseen eli Åland-lehteen, johon sotasensuuri sai yksinomaan keskittyä.¹⁸²

Sodanaikainen laki työvelvollisuudesta koski myös ahvenanmaalaisia, jotka Salmisen mukaan kokivat osallisuuden esim. linnoitusten rakentamisessa inhotuksena ja uhkana lailla vahvistetuille oikeuksilleen. Työvelvollisuus nostatti tunteita myös maapäivillä. Kun puhemies Sundblom puhui työvelvollisuudesta tuomitsevasti maapäivien päättäjäisistunnossa joulukuussa 1942 nousivat maaherra Österberg ja läsnä olevat sotilashenkilöt mielenosoituksellisesti ylös ja kävelivät ulos. Sundblomia kiellettiin myöhemmin käsittelemästä tapahtumaa lehdessään, mutta se ei estänyt jokaista ahvenanmaalaista kuulemasta tapauksesta.¹⁸³ Kohtaus kuvaa hyvin Sundblomin ja maaherran valtakamppailua, joka jatkui koko jatkosodan ajan. Suomen edustajana Österbergillä ei ollut helppoa ahvenanmaalaisien kanssa.

Vänrikki Hans G. Snellman kertoi Yleisesikunnalle raportissaan 1942, että ahvenanmaalaiset tekivät eron talvi- ja jatkosodan välille. Heitä leimasi enemmän ruotsalaisille ominainen epäluottamus Saksaa kohtaan, kuin suomalaisille tuttu ryssäviha. Väestö oli täysin välinpitämätön ”meidän sotaamme ja meidän olosuhteitamme” kohtaan. Lindh kertoi Ruotsin ulkoministeriölle jo syyskuussa 1941, että ahvenanmaalaiset näkevät Suomen sotaan johtaneen politiikan ”typeränä, lyhytnäköisenä ja vastuuttomana”. Merenkulkijakansana ahvenanmaalaiset olivat anglosaksisesti suuntautuneita. Valtiollinen poliisi huomasi marraskuussa 1942 ahvenanmaalaisien ilon liittoutuneiden läpimurrosta

¹⁸¹ Salminen, 246.

¹⁸² Sama, 242, 248.

¹⁸³ Sama, 250-251.

Afrikassa. Yhden etsivän mukaan liittoutuneiden vankileireille joutuneiden ahvenanmaalaisten merimiesten olosuhteita leireillä keuhuttiin erinomaisen hyväksi.¹⁸⁴

Vänrikki Snellmanin raportti Yleisesikunnalle 25. heinäkuuta 1942 on hyvin mielenkiintoinen. Hän totesi, että suurella osalla lotista ja suojeluskuntalaisista oli kytköksiä mannermaahan, ja että varsinaisten ahvenanmaalaisten prosentuaalinen osuus ei ollut vaikuttava. Myös suojeluskuntien aktiivisuus oli hänen mukaansa mitätöntä. Ruotsin uusi Ahvenanmaan konsuli Yngve Vendel hämmästyti vuonna 1943 huomatessaan ahvenanmaalaisten maanpuolustushaluttomuuden, ellei jopa ”puolustusnihilismin”.¹⁸⁵

Eyolf Nordas kertoi, että Föglössä oli paljon suojeluskuntalaisia ja mukana olo oli suosittua, mutta oli myös niitä, jotka olivat suojeluskuntaa vastaan. Häneltä kysyttiin, oliko väestö yhtenäistä sodan aikana vai oliko ryhmiä, jotka sympatisoivat vastapuolta? Hän vastasi, että kaikki olivat melko yksimielisiä. Sen sijaan kaikki eivät olleet niin kiinnostuneita kodinturvajoukoista tai suojeluskunnasta. Oli ahvenanmaalaisia, jotka pitivät lujasti kiinni demilitarisatioperiaatteesta, eli aseistamattomuudesta.¹⁸⁶

On todennäköistä, että lottajärjestöön ei liitytty samoista syistä, kuin suojeluskuntatoiminta jäi paljon pienemmäksi kuin talvisodan kodinturvajoukot. Suuri osa ahvenanmaalaisista ei hyväksynyt suojeluskunnan sotilaallisia arvoja, jotka iskostettiin jo lapsiin sotilaspoika-toiminnan kautta. Osa piti järjestöä yrityksenä suomalaistaa Ahvenanmaa. Jotkut kokivat suojeluskuntien rikkovan neutraliteettiperinnettä, ja ahvenanmaalaiset pitivät yleensä lujasti kiinni Geneven sopimuksesta. Näyttää siltä, että osalle Ahvenanmaan puolueettomuus oli parempi vaihtoehto kuin puolustautuminen.

3.3. Lottaosastoja perustetaan

Jatkosodan sytyttyä 22. kesäkuuta 1941 Åländsk hjälp jatkoi toimintaansa muonittamalla, keräyksillä ja armeijan varustamisella.¹⁸⁷

Kun suojeluskunta oli perustettu Ahvenanmaalle, nähtiin tarpeelliseksi saada myös oma Lotta Svärd -piiri.

¹⁸⁴ Salminen, 247-248.

¹⁸⁵ Sama, 243-244.

¹⁸⁶ Ekström, 37-41.

¹⁸⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

Elokuun 1941 alussa ahvenanmaalaisia naisia kehoitettiin maaherratar Runa Österbergin johdolla Åland-lehdessä olleella ilmoituksella kokoontumaan perjantaina 15. päivä Maarianhaminan Miramar-ravintolaan klo 12.¹⁸⁸ Ilmoituksessa todettiin, että aika oli kypsä oman Lotta Svärd -piirin perustamiselle, ja se pohjautuisi talvisodan aikaiseen kodinturvanaishjärjestöön. Ilmoituksessa mainitaan silmiinpistävästi, että myös esim. Ruotsiin oli perustettu lottiin verrattavia järjestöjä.¹⁸⁹ Lotta Svärdin keskusjohtokuntaan kuuluva Helmi Arneberg-Pentti oli kutsuttu mukaan kokoukseen, kuten oli myös naapurilottapiiriin Turunmaan puheenjohtaja, vapaaherratar Ingrid Gripenberg¹⁹⁰. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin oitis Anne-Beate Becker ja sihteeriksi Alina Kock. Osallistujia oli noin sata.¹⁹¹

Arneberg-Pentti piti kokouksessa puheen, jossa hän korosti kuinka tunne isänmaata kohtaan nousee kotiseutua kohtaan tuntemasta rakkaudesta. Hän toivoi, että ahvenanmaalaiset näyttäisivät, että he eivät ole kansa, joka pettää kunniansa ja velvollisuutensa. Helmi Arneberg-Penttin kertomuksen mukaan osallistujia oli noin 40.¹⁹² Nimenhuudon perusteella mukana oli naisia Maarianhaminan lisäksi Vårdöstä, Jomalasta, Eckeröstä, Lemlandista, Sundista, Östra Saltvikistä, Finströmistä ja Kumlingesta. Kokoontumisen lopuksi laulettiin Maamme-laulu.¹⁹³

Kokouksessa mukana olleet eri pitäjistä tulleet naiset perustivat ensin paikallisosastoja, ja vasta myöhemmin laitettiin pystyyn lottapiiri.¹⁹⁴ Lottaosastoja pystyttiin perustamaan vain sellaisiin kuntiin, joissa oli jo suojeluskunta.

Paikallisosastoja perustettiin Maarianhaminaan, Sundiin, Finströmiin, Brändöhön, Föglöön, Sottungaan, Lemlandiin, Västra-Saltvikiin, Östra-Saltvikiin, Jomalaan, Kumlingeeseen, Vårdöhön ja Kökariin.¹⁹⁵ Hammarlandin paikallisosasto perustettiin vasta 3. tou-

¹⁸⁸ Åland no:95/14.8.1941: Till Ålands kvinnor.

¹⁸⁹ Till Ålands kvinnor (päiväämätön). Lotta Svärd -järjestön keskusjohtokunta (LSK), A80, KA.

¹⁹⁰ Eklund, 170; Skyddskåristen no:17-18/1941: Lotta-Svärd startas på Åland; Åland no:96/16.8.1941: Ett åländskt Lotta Svärd -distrikt bildades i går. Eklundin teoksessa puhutaan vain vapaaherratar Beatrice Gripenbergistä, joka oli läsnä kokouksessa ja piti puheen lottatyttöjen työstä. Hän lienee kuitenkin ollut Ingrid Gripenberg, koska Åland-lehti kertoo Ingrid Gripenbergin pitäneen esitelmän lottatyttöjen työstä.

¹⁹¹ Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till; Åland no:96/16.8.1941: Ett åländskt Lotta Svärd -distrikt bildades i går.

¹⁹² Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:13/1941: Ahvenanmaalle lottaosastoja.

¹⁹³ Protokoll fört vid allmänt möte å rest. Miramar i Mariehamn fredagen den 15 aug. 1941 i och för bildandet av ett Lotta-Svärd distrikt, omfattande landskapet Åland. LSÄ, B469, KA.

¹⁹⁴ Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:13/1941: Ahvenanmaalle lottaosastoja.

¹⁹⁵ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1941. LSÄ, B469, KA.

kokuuta 1942,¹⁹⁶ jolloin osastoja oli yhteensä 14. Ahvenanmaalla oli vain yksi lottien kyläosasto, joka sijaitsi Brändön Jurmossa.¹⁹⁷

Ethel Lindfors kirjoitti Lumparlandista tammikuussa 1942 piirin johtokunnalle, että paikkakunnalla ei ollut tarpeeksi täysi-ikäisiä lottien paikallisosaston perustamiseksi.¹⁹⁸ Lindforsille kirjoitettiin, että myös Lumparlandin naiset varmasti haluavat antaa panoksensa ”Pohjolan vapaudelle”.¹⁹⁹ Oman lottaosaston puuttuessa Lemlandin lotat palvelivat myös Lumparlandin suojeluskuntaa.²⁰⁰

Marraskuussa 1941 päätettiin Åländsk hjälp -järjestön toiminta lopettaa ja siirtää yhdistyksen varat Ahvenanmaan Lotta Svärd -paikallisosastoille ja piirijohtokunnalle. Lotta Svärdin päätettiin jatkaa sen tehtäviä, eli 1939–1940 sodan takia apua tarvitsevien auttamista sekä siviili-väestönsuojatyötä Ahvenanmaalla.²⁰¹ Uusi lottapiiri sai taloudellista aloitustukea Kotijoukoilta ja Lotta Svärd keskusjohtokunnalta.²⁰²

3.4. Jäsenet ja avustustyö

3.4.1. Jäsenmäärän kehitys, puheenjohtajat ja lottalupaus

Vuoden 1941 vuosikertomuksessa viitattiin ”poliittisten olosuhteiden aiheuttamaan vastatuuleen”. Samalla optimistisesti kuvailtiin lotta-ajatusta siemenenä, joka alkaa juurtua. Lottia oli aluksi 362, vuoden 1941 lopussa 502. Aktiivisia lottia oli vuoden 1941 lopussa 464, ja kannattavia jäseniä 38.²⁰³

¹⁹⁶ Protokoll, fört vid allmänt kvinnomöte å Freddenby folkskola den 3 maj 1942. LSÅ, B469, KA.

¹⁹⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942: Taulukko lottapiirien osastoista ja kyläosastoista. LSÅ, B471, KA; Årsberättelse för år 1943 avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikt r.f. till årsmötet den 23 februari 1944. LSÅ, B469, KA.

¹⁹⁸ Ethel Lindfors LSÅ piirijohtokunnalle 5.1.1942. LSÅ, B470, KA.

¹⁹⁹ Tuntematon Ethel Lindforsille 15.1.1942. LSÅ, B471, KA.

²⁰⁰ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁰¹ Centralutskottet för Åländsk Hjälp till Mariehamns Åländsk hjälp lokalavdelning 7.11.1941. LSÅ, B470, KA.

²⁰² Lotta Svärd no:2/1942: Becker, Anne-Beate: Åland – det lilla ölandskapet.

²⁰³ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

Piirin lottien määrä kasvoi seuraavan vuoden aikana 14,7 %, jolloin kokonaisjäsenmäärä oli 576, joista 533 oli aktiivisesti toimivia.²⁰⁴

Vuonna 1943 aktiivisten jäsenten lukumäärä laski 528:n, mutta kannattavien jäsenten määrä nousi 66:n. Kokonaismäärä oli siis 594.²⁰⁵ Alla on taulukko paikallisjärjestöjen jäsenmäärien kehityksestä.

Taulukko 1. Ahvenanmaan Lotta Svärd paikallisosastojen jäsenmäärät 1941–1943.

Paikallisosasto	31.12.1941	31.12.1942	31.12.1943
Västra Saltvik	21	22	24
Östra Saltvik	28	29	31
Kumlinge	26	27	26
Lemland	21	30	37
Vårdö	18	20	21
Sottunga	15	15	14
Kökar	13	17	19
Jomala	38	39	35
Föglö	43	47	45
Maarianhamina	166	192	201
Hammarland	-	15	14
Brändö	22	29	31
Sund	44	51	58
Finström	47	43	38
Yhteensä	502	576	594

Lähde: Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943; Lotta Svärd Ålands distrikt r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA. Tilastoihin ei lasketa mukaan lottatyttöjä.

Myös eri lukuja sisältävä jäsenluettelo löytyy koskien vuoden 1941 lopun jäsenmääriä. Selitys voi olla se, että siinä on lueteltu vain aktiiviset lotat. Luettelossa lottia oli Västra-Saltvikissa 20, Östra-Saltvikissa 25, Lemlandissa 25, Kökarissa 18, Jomalassa 32, Maarianhaminassa 152, Sundissa 39 ja Finströmissä 46.²⁰⁶

Finströmin lottaosaston vuosikertomuksessa 1942 jäsenmääräksi kerrottiin 39, ei 43 niin kuin piirin vuosikertomuksessa lukee. Yksi osaston lotista oli kuollut, kaksi oli lähtenyt osastosta tuntemattomasta syystä, viisi lottaa oli muuttanut paikkakunnalta pois jne.

²⁰⁴ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁰⁵ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁰⁶ Förteckning över Lotta Svär Ålands distrikts lokalavdelningars medlemsantal 31.12.1941, Mariehamn 3.9.1942. LSÅ, B471, KA. Ainakin Maarianhaminan aktiivisten lottien määrä oli 152 vuonna 1941: Förteckning över Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings medlemmar år 1941. LSÅ, B471, KA.

Myös seuraavan vuoden kertomuksessa jäsenmääräksi kerrottiin 33, ei 38 niin kuin piirin vuosikertomuksessa.²⁰⁷ Maarianhaminassa taas yksi lotta nähtävästi kuoli juuri vuodenvaihteessa 1943–1944, jolloin jäseniä oli vuonna 1943 yksi vähemmän eli 200.²⁰⁸

Jomalassa jäsenmäärä laski vuoden 1944 alussa. Aktiivisia lottia oli osastossa 25, ja kannattavien jäsenten määrä nousi seitsemään. Kolme lottaa oli siis poistunut jäsenlistalta.²⁰⁹ Liittyikö jäsenmäärän lasku siihen, että paikkakunnalla oli lottien kertomusten mukaan erityisen paljon järjestön vastustajia?

Aktiivisten jäsenten määrän putoamista perusteltiin maakunnasta poismuutolla ja sillä, ettei uhrimielellä ja vapaan Suomen puolustamisella ollut syviä juuria ahvenanmaalaisen väestön keskuudessa. Se oli lottien näkökulmasta myös syy siihen, miksi kasvua ei nähty.²¹⁰ Pia Olsson tuo esiin, että jatkosodan pitkittyessä sotaväsymystä esiintyi myös kotirintamalottien keskuudessa ja joissain lottaosastoissa jäsenmäärä laski sodan aikana.²¹¹

Taulukko 2. Paikallisosastojen puheenjohtajat 1942.

Brändö	Irja Björkvall
Finström	Esther Sundberg
Föglö	Hilkka Stråhlman
Hammarland	Maria Williamsson
Jomala	Olga Göransson
Kumlunge	Gurli Lillie
Kökar	Anni Backman
Lemland	Alda Mattsson
Maarianhamina	Helena Kuffschinoff
V. Saltvik	Eva Tallmark
Ö. Saltvik	Maissie Lundberg
Sottunga	Inga Franzén
Sund	Eva Snellman
Vårdö	Ilma Davidsson

Lähde: Förteckning över lokalavdelningarnas ordföranden (ei päivämäärää). LSÅ, B471, KA; Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

²⁰⁷ Årsberättelse för år 1942 (Finström). LSÅ, B469, KA; Årsberättelse för år 1943 (Finström). LSÅ, B469, KA.

²⁰⁸ Lotta Svärd Ålands distrikt Mariehamns lokalavdelning årsberättelse för 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁰⁹ Anita Zilliacus Ahvenanmaan LS piirin hallitukselle 15.3.1944. LSÅ, B471, KA.

²¹⁰ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²¹¹ Olsson, Pia: *Myytti ja kokemus – Lotta Svärd sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2005, 92–95.

Suurin osa ahvenanmaalaisista lotista oli maanviljelijä- ja kalastajakodeista. Lemlandin lotista melkein kaikki olivat maanviljelijäkodeista.²¹² Maarianhaminan jäsenluettelosta löytyy paljon eri ammatteja: yksitoista kanslistia ja konttoristia, kymmenen pankkineitiä, yhdeksän opettajaa, kahdeksan myyjää, seitsemän koululaista, viisi ompelijaa, kolme kotiapulaista, kaksi kampaajaa, kaksi sairaanhoitajaa, diakonissa, kassanhoitaja, puhelunvälittäjä, konekirjoittaja ja valokuvaaja.²¹³ Monien jäsenten kohdalla luki vain siviilisäätö tai kohta oli jätetty tyhjäksi.

Lottalupaus annettiin tavallisesti papille, ja lotta sitoutui avustamaan suojeluskuntia näiden puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata, tässä järjestyksessä:²¹⁴

Minä [nimi] lupaan kunnian sanallani, että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan Suojeluskuntaa sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata sekä noudatan toiminnassani Lotta Svärd -yhdistyksen sääntöjä.

Lottalupauksessa tiivistyy ero kodinturvanaisten ja lottien välillä. Kodinturvajoukot ja naiset oli perustettu suojelemaan vain omaa maakuntaa, kun taas lotat palvelivat koko Suomea ja sen puolustusvoimia.

Ensimmäisten piirikurssien jälkeen 151 naista antoi lottalupauksen Maarianhaminan kirkossa. Näistä 105 olivat Maarianhaminan osastosta.²¹⁵ Sottungan 15 lotasta kukaan ei ollut antanut lottalupauksia vuonna 1941.²¹⁶

Lottalupauksen oli antanut vuoden 1941 aikana 176 naista, kaksi lottaa oli antanut lupauksen jo aiemmin.²¹⁷ Tosin Maarianhaminan osaston vuosikertomuksessa lukee, että kolme lottaa oli antanut lupauksen jo aiemmin.²¹⁸ Vuoteen 1943 mennessä oli 211 nais-

²¹² Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²¹³ Förteckning över Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings medlemmar år 1941. LSÅ, B471, KA. Kaikkien nimien kohdalla ei ole ammattia kerrottu, ja monella oli ammatin kohdalla rouva, neiti tai tyhjä.

²¹⁴ Sulamaa, Kaarle: *Lotat, uskonto ja isänmaa – Lotat protestanttis-nationalistisina nunnina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009, 92-94.

²¹⁵ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA.

²¹⁶ Årsberättelse för år 1941 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA.

²¹⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

²¹⁸ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA.

ta antanut lottalupauksen.²¹⁹ Lottien kirjoitettiin antaneen lottalupauksen ”sinivalkoisen lipun alla”. Vuoden 1943 aikana oli vielä 67 naista antanut lottalupauksen.²²⁰

Maarianhaminan paikallisosastossa oli 1. syyskuuta 1941 jäseniä 84. Lokakuun 21. päivä lukumäärä oli 139 aktiivista ja 9 kannattavaa jäsentä.²²¹ Osastosta oli yhteensä 119 lottaa antanut lupauksen vuoden 1942 loppuun mennessä,²²² ja seuraavana vuonna sen antoi osastosta vielä 24 lottaa. Vuoden 1944 alkuun mennessä yhteensä 143 maarianhaminalaislotta oli antanut lottalupauksen.²²³

Maaliskuussa 1944 lotat Gertrud Forsius ja Maissi Nordqvist saivat Lotta Svärdin 10-vuotismerkin.²²⁴

3.4.2. Ulkomaalaissyntyiset lotat

Maaherra Österberg kirjoitti syyskuun lopulla 1941 Lotta Svärd keskusjohtokunnalle suositellakseen Maarianhaminan paikallisosaston jäseniksi ulkomailta Ahvenanmaalle muuttaneita naisia, joiden hän vakuutti olevan nuhteettomia ja valtakunnalle uskollisia. Nämä olivat tuleva puheenjohtaja Anne-Beate Becker, Helena Kuffschinoff, Asta Rantakari, Nina Nerdrum ja Inga Eriksson.²²⁵

Nina Nerdrum oli syntynyt Pietarissa 1911 ja ollut Ruotsin kansalainen vuodesta 1929. Vuonna 1939 hän liittyi Ruotsin lottajärjestöön ja kävi kolmen kuukauden sairaanhoitokurssin. Toukokuussa 1940 Nina meni naimisiin hammaslääkäri B. Nerdrumin kanssa ja hänestä tuli Suomen kansalainen.²²⁶

²¹⁹ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²²⁰ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²²¹ Mariehamns Lotta Svärd lokalavdelning till distriktsstyrelsen 21.10.1941. LSÅ, B470, KA.

²²² Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA

²²³ För verksamhetsåret 1943 får styrelsen för Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning avgiva följande årsberättelse. LSÅ, B469, KA.

²²⁴ Maarianhaminan lottaosasto Ahvenanmaan lottapiirille 18.3.1944. LSÅ, B471, KA.

²²⁵ Kirje 27.9.1941 alkaa sanoilla ”Med kännedom...”, allekirjoittanut Ruben Österberg. LSK, A80, KA.

²²⁶ Nina Nedrum LS keskusjohtokunnalle 27.8.1941. LSK, A80, KA.

Inga Erikssonin kummatkin vanhemmat olivat ruotsalaisia. Hän meni naimisiin suomalaissyntyisen liikemiehen kanssa vuonna 1935, ja oli siitä lähtien asunut Maarianhaminassa.²²⁷

Asta Rantakari oli syntynyt Tanskassa 1891, mennyt naimisiin nahkuri Viktor Rantakarin kanssa ja täten ollut Suomen kansalainen vuodesta 1915.²²⁸

Helena Kuffschinoff oli alun perin Venäjän kansalainen ja syntynyt vuonna 1900. Hänen isänsä oli pietarilainen eversti ja hänen äitinsä oli suomalainen. Koko perhe muutti Turkuun tammikuussa 1919 pakolaisina. Vuonna 1922 Helena nai Axel Kuffschinoffin, josta tuli sittemmin Maarianhaminan pormestari.²²⁹ Lula oli luultavasti Helena Kuffschinoffin lempinimi. Lulasta puhuttiin sanalla ”borgmästarinna”²³⁰ ja Maarianhaminan lottien jäsenluettelosta löytyy vain Lula, syntynyt vuonna 1900, eikä ollenkaan Helena Kuffschinoffia.²³¹

Keskusjohtokunta vastasi, että liittymiselle ei ole esteitä, sillä he olivat kaikki Suomen kansalaisia.²³² Ulkomailla syntyneet Suomen kansalaiset hyväksyttiin Lotta Svärdiin, mutta hyväksyminen ratkaistiin tapauskohtaisesti ja aina keskusjohtokunnan tasolla.²³³

Finströmin lottaosasto kyseli saisiko Florence Andersson, joka oli Yhdysvaltain kansalainen, liittyä järjestöön.²³⁴ Tarkempaa tietoa tapauksesta ei ole, mutta yleissääntö oli, että jäseneksi haluavalla oli oltava Suomen kansalaisuus.²³⁵

3.4.3. Jaostot ja kurssit Ahvenanmaan ulkopuolella

Vuonna 1942 olivat lottapiirin lotat jakautuneet jaostoittain seuraavasti: 79 lääkintälottaa, 329 muonituslottaa, 25 varuslottaa, 43 toimisto- ja viestilottaa ja 57 huolto- ja kerä-

²²⁷ Inga Eriksson LS keskusjohtokunnalle 27.8.1941. LSK, A80, KA.

²²⁸ Asta Rantakari LS keskusjohtokunnalle 27.8.1941. LSK, A80, KA.

²²⁹ Helena Kuffschinoff LS keskusjohtokunnalle 26.8.1941. LSK, A80, KA.

²³⁰ Finlands Röda Kors (julnummer) no.6/1941: Danielsson, Axel E: Då Hangö-barnhemmen omplanteras i åländsk miljö.

²³¹ Förteckning över Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings medlemmar år 1941. LSÅ, B471, KA.

²³² LS keskusjohtokunta Ahvenanmaan lottapiirille 22.9.1941. LSK, A80, KA.

²³³ Pohls, Maritta – Latva-Äijö, Annika: *Lotta Svärd – Käytännön isänmaallisuutta*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2009, 246.

²³⁴ Protokoll fört vid Lotta Svärd Finströms lokalavdelnings månadsmöte hos Ester Eriksson den 26 nov. 1942. Lotta Svärd -järjestön paikallisosastot (LSP), C58, KA.

²³⁵ Pohls – Latva-Äijö, 149-150.

yslotta.²³⁶ Seuraavana vuonna luvut olivat: 89 lääkintälottaa, 300 muonituslotta, 26 varuslotta, 56 toimisto- ja viestilotta ja 54 huolto- ja keräyslotta.²³⁷

Keväällä 1943 Ahvenanmaan piirissä oli kurssin käyneitä: 59 lääkintälottaa, 101 muonituslotta, 39 radistilotta, 2 säähavaintokurssin käynyttä lottaa ja 5 tyttöohjaajakurssin käynyttä lottaa. Yhtään pidempää erikoistumiskurssin käynyttä ei piirissä ollut.²³⁸

Föglössä yksi lotta oli suorittanut lääkintäkurssin Iisalmessa ennen jatkosotaa.²³⁹

Regina Ahlqvist kävi Helsingissä säähavaintokurssin vuonna 1941 Ann-Lis Johanssonin kanssa, ja he olivat pärjänneet siellä mainiosti ”vaikka kurssi olikin suomeksi”.²⁴⁰

Paraisten tyttölottaohjaaja- ja ilmavalvontakursseille kesällä 1942 osallistuivat lotat Maria Williamsson, Ilma Davidsson ja Beda Thörnros.²⁴¹

Vuonna 1942 Hangossa järjestetyille lääkintäkurssille osallistui neljä ahvenanmaalaislotta²⁴², joista yksi oli Else-Maj Myrén.²⁴³ Saga Göransson vieraili Tuusulan kansliakursilla²⁴⁴. 14 lottaa, joista viisi oli Maarianhaminan osastosta, osallistui ilmavalvontakurssille Tammisaassa syksyllä 1943.²⁴⁵ Kesällä 1944 Ingrid Andersson kävi muonituskurssin ja Margit Berg kävi varuskurssin Fiskarsissa.²⁴⁶

Lokakuussa 1942 Elsa Leinonen pyysi Rouva Beckeriltä lupaa osallistua syksyn suomenkieliselle ilmavalvontakurssille.²⁴⁷

²³⁶ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²³⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²³⁸ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 12.5.1943. LSÅ, B471, KA.

²³⁹ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1941. LSÅ, B469, KA.

²⁴⁰ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 5 december 1942 kl. 12.30. LSÅ, B469, KA.

²⁴¹ Paraisten LS paikallisosasto Ahvenanmaan lottapiirille. LSÅ, B471, KA.

²⁴² Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁴³ Lotta Svärd Hangö lokalavdelning till Lotta Svärd Mariehamn 18.8.1943. LSP, C506, KA.

²⁴⁴ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA

²⁴⁵ Förteckning över lottor, som deltaga i lb-kursen i Ekenäs den 15-28 43 (kuukausi puuttuu). LSÅ, B471, KA; För verksamhetsåret 1943 får styrelsen för Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning avgiva följande årsberättelse. LSÅ, B469, KA.

²⁴⁶ Lisa Sonck Ahvenanmaan LS piirijohtokunnalle 21.7.1944. LSÅ, B471, KA.

²⁴⁷ Elsa Leinonen Beckerille 10.10.1942. LSÅ, B470, KA.

3.4.4. Ahvenanmaan erityispiirteet

Heinäkuusta 1941 lottajärjestö määriteltiin osaksi puolustusvoimia sen monien maanpuolustustehtävien vuoksi.²⁴⁸ Ahvenanmaalla tämä seikka ei luultavasti ainakaan vähentänyt järjestöön kriittisesti suhtautuvien tunteja.

Erikoinen yksityiskohta on koneella kirjoitettu kirje keskusjohtokunnalta. Kirjeessä, jossa onnitellaan lottapiirin perustamisesta, on lyijykynällä alleviivattu sanat ”oma maakunta”.²⁴⁹

Fanni Luukkonen toivotti Ahvenanmaan uuden lottapiirin sydämellisesti tervetulleeksi Lotta Svärdin vuosikokouksessa. Hän lausui muun muassa: ”Meri on tällä kertaa meidät yhdistänyt, eikä meitä erottanut.”²⁵⁰

Kodinturvanaisiin oli ehtinyt liittyä 7,6 % ahvenanmaalaisnaisista. Lottiin kuului ahvenanmaalaisnaisista jatkosodan aikana 4,1 %.²⁵¹ Maarianhaminassa oli 2983 asukasta vuonna 1940,²⁵² eli liittymisprosentti lottajärjestöön oli kaupungissa selvästi suurempi, kuin maaseudulla. Maarianhaminan lottaosastossa oli enimmillään 200 jäsentä. Myös lehdessä kirjoitettiin, että liittyminen suojeluskuntaan oli joillain paikkakunnilla jopa 10 % miehistä, ja Maarianhamina johti tilastoa.²⁵³ Tähän saattoivat vaikuttaa sekä helpommat välimatkat, pienempi työmäärä kotona että se, että Maarianhamina oli suomalaisempi tai ns. kansainvälisempi, kuin ruotsalaisempi maaseutu. Tätä tukee Geneven joukkoadressi, jonka 96,2 % Ahvenanmaan täysi-ikäisestä väestöstä oli allekirjoittanut. Maarianhaminassa allekirjoittaneiden määrä oli pienin, 84,8 % asukkaista. Ahkerimpia allekirjoittajia olivat Lumparland (100 %), Hammarland ja Lemland.²⁵⁴

²⁴⁸ Olsson 2005, 41.

²⁴⁹ LS keskusjohtokunta Ahvenanmaan lottapiirille 4.9.1941. LSÅ, B470, KA.

²⁵⁰ Runa Österbergin referaatti LS vuosikokouksesta 25.3.1942. LSÅ, B471, KA. Alkup. kirjoitusasu: ”Havet har denna gång förenat oss, icke skilt oss åt.”

²⁵¹ Ahvenanmaalla asui 13 606 naista.

²⁵² Åland no:1/4.1.1940: Mariehamns folkmängd är 2983.

²⁵³ (Lehden nimi epäselvä) 15.12.1941: Åländska skyddskårernas led tätna nästan varje dag. Brages pressarkiv.

²⁵⁴ Åland no:30/14.3.1939: Den åländska massadressen till Nationernas Förbund.

3.4.5. Avustustyö ja lottalehdet

Tuntemattomalle sotilaalle lähetettyjen joululahjojen voidaan nähdä olleen tärkeässä osassa taistelumoraalin ylläpitämisessä.²⁵⁵ Ahvenanmaalaislottien nähdään osallistuneen näin rintamien hengen ylläpitoon. Myös kaikille piirin komennuksella oleville lotille lähetettiin joululahjat vuonna 1941.²⁵⁶

Paketteja saatiin jouluksi 1941 kerättyä 2192, joista itärintamalle lähetettiin 1264, Hangon rintamalle 45 ja Ahvenanmaan kotirintamalle 962. Loput 56 pakettia lähetettiin suoraan vastaanottajille, sillä ne eivät olisi muuten ehtineet perille.²⁵⁷

Joulupaketteja kerättiin 1760 kappaletta vuonna 1942, jolloin Suomen lottapiirit lähettivät yhteensä yli 200 000 joulupakettia.²⁵⁸ Ahvenanmaalta Äänislinnaan niistä lähetettiin 1363, ja Ahvenanmaan linnoituksille 397 pakettia.²⁵⁹ Lottapiirin johtokunnan kokouksessa ehdotettiin, että myös ruotsalaisille sotilaille hankittaisiin lahjoja. Nämä eivät olleet pitkään aikaan vastaanottaneet paketteja ja ne eivät tuntisi itseään niin unohdetuiksi.²⁶⁰

Vuonna 1943 joulupaketteja saatiin kasaan vain 531.²⁶¹ Vuonna 1943 joululahjojen keräyksessä lahjoja oli annettu martoille 172 kappaletta, mutta tarkoitusta ei kerrota.²⁶² Maarianhaminan paikallisosasto oli vuonna 1943 mm. neulonut 1716 paria sukkia paikakunnalla olevan prikaatin laskuun.²⁶³

Vuonna 1943 Vårdön osastosta saapuneessa kirjeessä ehdotettiin invalidikodin perustamista kerätyillä varoilla. Se olisi samanlainen kuin Kodinturvanaisten perustama Ålandsstuga, joka perustettiin Porvoon soturikylään.²⁶⁴ Lotat lahjoittivat rouva Pihlille

²⁵⁵ Olsson 2005, 97.

²⁵⁶ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 27 januari 1942. LSÅ, B469, KA.

²⁵⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

²⁵⁸ Olsson 2005, 100.

²⁵⁹ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁶⁰ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distriktsstyrelsesammanträde å distriktets kansli, måndagen den 21 september 1942 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

²⁶¹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁶² Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 26 januari 1944 kl. ½ 12. LSÅ, B469, KA.

²⁶³ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁶⁴ Ilma Davidsson Ahvenanmaan lottapiirille 9.4.1943. LSÅ, B470, KA; Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSP, C506, KA; Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till.

Ålandsstugaan kokonaisvaltaisen äitiysavustuspaketin joulukuussa 1942, ja antoivat perheelle myös rahallista apua.²⁶⁵

Paikallisosastot myivät Jul-Lotta -lehteä, jonka tarkoitus oli kertoa lottatyöstä järjestöön kuulumattomille.²⁶⁶ Ahvenanmaalla lottalehtien saama levikki on erityisen tärkeä kun pohditaan väestön suhtautumista lottajärjestöön. Ruotsinkielistä Lotta-Svärd -lehteä tilattiin Ahvenanmaalle 197 vuositilausta vuonna 1943.²⁶⁷

Ensimmäisenä toimintavuotena lehteä oli myyty eniten eli 1613 kappaletta.²⁶⁸ Seuraavana vuonna Jul-Lottaa myytiin 1204 kappaletta.²⁶⁹ Vuonna 1943 *Jul-lottaa* myytiin yhteensä vain 931.²⁷⁰

Östra-Saltvikin lottien oman, käsinkirjoitetun lehden Lotta-Surrin ensimmäinen numero lehdestä ilmestyi maaliskuussa 1942.²⁷¹ Lehteä julkaistiin useamminkin, sillä mainitaan, että sitä luettiin iltamissa ja päätoimittaja oli Anna-Greta Roberts.²⁷² Myös Sottungassa lotat ja suojeluskuntalaiset julkaisivat yhden numeron huumorilehteä nimellä Tokiga Blad.²⁷³ Lottatyöillä Finströmissä ja Maarianhaminassa oli omat lehdet, Flicklottan ja Framåt. Flicklottan ilmestyi neljä kertaa vuodessa.²⁷⁴

Lastenkoti muutti Ahvenanmaalle evakuoitusta Hangosta keväällä 1940. Lastenkoteja oli siellä kaksi, joista toinen, Vapaaseurakunnan lastenkoti, oli tuhoutunut kokonaan pommituksessa talvisodan aikana²⁷⁵. Lasten määrä kasvoi myöhemmin neljällä suomenruotsalaiselta evakuoidulta alueelta tulleella lapsella. Prästön lastenkoti sai avustuksia myös martoilta, jotka lähettivät lottien tapaan myös lahjapaketteja sotilaille²⁷⁶. Maarianhaminan lotat huolehtivat lastenkodista, jossa oli 18 lasta vuonna 1942. Myös esim.

²⁶⁵ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA

²⁶⁶ Olsson 1999, 47.

²⁶⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁶⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

²⁶⁹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli den 1 febr. 1943 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

²⁷⁰ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁷¹ Berättelse över Lotta Svärd Östra-Saltvik lokalavdelning verksamhet för år 1942. LSÅ, B469, KA.

²⁷² Berättelse över Lotta Svärd Östra-Saltvik lokalavdelning verksamhet för år 1943. LSÅ, B469, KA; Arbetsprogram för år 1943, Östra-Saltvik. LSÅ, B469, KA.

²⁷³ Årsberättelse för år 1941 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA.

²⁷⁴ L.S. Ålands distrikt: Berättelse över flickarbetet år 1943. LSÅ, B469, KA; Årsberättelse över flicklotta arbetet i Mariehamns lok. avd. år 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁷⁵ Ahvenanmaan lottapiirin johtokunta Valtiovarainministeriölle 5.2.1944. LSÅ, B471, KA.

²⁷⁶ Steinby, 154.

Föglön lotat lahjoittivat lastenkodille ruokaa.²⁷⁷ Aikaisemmin 700 ahvenanmaalaiskotia oli ilmoittautunut ottamaan vastaan hädänalaisia lapsia, mutta suunnitelma ei toteutunut.²⁷⁸

Ahvenanmaan lotat tekivät yhteistyötä Ruotsin lottien kanssa Prästön lastenkodin ylläpitämisessä. Ruotsista saatiin lastenkodille esim. vaatteita useampaan kertaan.²⁷⁹ Ruotsista saatiin lahjoituksina esim. elintarvikkeita ja sähkövalo. Kreivitär Ebba Bonde oli mukana lahjoittamassa²⁸⁰. Myös Tukholmasta esim. Aina Westin, johtaja Casper Ehrenborg, notaari Harald Lundberg, Ellen Anderberg ja johtaja Ander Hanne lahjoittivat joko lastenkodille tai lotille tavaroita.²⁸¹ Lotat kirjoittivat aselevon jälkeen 1944 kirjeen, jossa kerrottiin huolestuneina lastenkodin lasten epätasa-arvoisesta kohtelusta.²⁸²

3.5. Lottakurssit ja tapahtumat Ahvenanmaalla

3.5.1. Ahvenanmaan piirikurssit

Ahvenanmaan ensimmäiset piirikurssit järjestettiin keskusjohtokunnan avustuksella 15.–28. syyskuuta 1941 Ålands lyceumissa. Lottapukuja ei osallistujilla vielä ollut. Piirikurseja johti Rouva Becker, ja opettajina olivat maisterit Rita Genetz²⁸³, Runa Nordenstreng sekä lottaneuvoja Monika von Schantz. Kurssien päätyttyä järjestettiin Kumlingessa lottien neuvontapäivät, joille osallistui lottia myös Sottungan ja Brändön paikallisosastoista. Ohjelmaan kuului esitelmien pitoa, ja ahvenanmaalaislotat saivat vastauksia kysymyksiin.²⁸⁴ Osallistujia lottalehden mukaan oli 168 tai 165. Lottapiirin vuosi-

²⁷⁷ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA

²⁷⁸ Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till.

²⁷⁹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 19 juli 1944 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

²⁸⁰ Ahvenanmaan lottapiirin johtokunta Ebba Bondelle 29.2.1944. LSÅ, B471, KA.

²⁸¹ Kiitoskirje Beckeriltä Aina Westinille 26.6.1944, J.A. Lindqvistille 29.2.1944, Harald Lundbergille 29.2.1944, Ellen Anderbergille 29.2.1944, Anders Hannille 2.3.1944. LSÅ, B471, KA.

²⁸² ”Till inspektören för samhällsvården i 1:sta distriktet” 23.11.1944. LSP, C506, KA.

²⁸³ Hänen etunimensä vaihtelee: Birgit, Rita tai Riitta. Ensimmäisen kurssin aloitusajankohdaksi ilmoitettiin 9.9.1941. Skyddskåristen no:19-20/1941: Hur ålandslottorna kom till; De första distriktskurserna på Åland.

²⁸⁴ Lotta Svärd: Lotta Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:17/1941. Ahvenanmaan lottien ensimmäiset piirikurssit.

kertomuksessa luku on 164. Päätösjuhlallisuuksissa laulettiin Maamme-laulu.²⁸⁵ Kurssija emännöivät lotat Runa Nordenstreng, Becker ja Alina Kock. Nordenstreng oli vuosina 1942–1944 ilmestyneen ruotsinkielisen Lotta Svärd -lehden toimittaja ja hän kuului Turunmaan lottapiiriin.²⁸⁶

Anne-Beate Becker lausui ensimmäisillä piirikursseilla: ”kirkkaimmin pimeässä ajassa loistaa uhrimieli - - kuinka meillä olisi asiat täällä Ahvenanmaalla – kuinka asiat olisivat Ruotsissa – koko Pohjolassa, jos nämä Suomen pojat eivät olisi uhranneet henkeään niin rohkeasti talvisodassa ja siinä taistelussa, jota nyt käydään.”

Lehdessä mainittiin myös, että kurssin päättäjäisiin ja lottalupauksen antotilaisuuteen useimmat saivat jo lottapuvun.²⁸⁷

Seuraavat viisi piirikurssia järjestettiin 6.-19. kesäkuuta 1942. Satakunta ruotsinkielistä lottaa matkusti 4. kesäkuuta Maarianhaminaan. Vaasasta saapui 34, Raaseporista 32²⁸⁸, Uudenmaan eteläisestä 21 ja Turunmaalta 5 lottaa. Helsinki ei ollut sillä kertaa edustettuna. Ahvenanmaan piiristä kursseille osallistui 27 lottaa. Yhteensä 119 lottaa vaikuttaa pieneltä, mutta osallistujamäärään vaikutti vuosikertomuksen mukaan edellisenä syksynä järjestetyt kurssit, joille osallistui 164 lottaa. Kurssien pitopaikka oli Ahvenanmaan lyseo, jossa puheenjohtaja Becker oli kotitalousopettajana.²⁸⁹

Lottalehdessä kirjoitettiin, että monet lotat, jotka eivät ole kursseista välittäneet, ilmoittautuivat Ahvenanmaan piirikursseille saadakseen samalla tilaisuuden nähdä yhden Suomen kauneimmista ja omalaatuisimmista maakunnista.²⁹⁰

Jotkin kursseille osallistuneet lotat olivat olleet liian kauan illalla ulkona, mistä heitä oli nuhdeltu ja heille oli annettu lomakielto jäljellä oleville kolmelle päivälle. Lotat saivat

²⁸⁵ Skyddskåristen no:19-20: Åländska intryck; De första distriktskurserna på Åland; Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:17/1941: Ahvenanmaan lottien ensimmäiset piirikurssit. Toisessa artikkelissa annetaan luvut 171 ilmoittautunutta, joista 168 lopulta osallistui.

²⁸⁶ Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:17/1941: Ahvenanmaan lottien ensimmäiset piirikurssit.

²⁸⁷ Skyddsåristen no:19-20/1941: De första distriktskurserna på Åland.

²⁸⁸ Raaseporista osallistui 32 lottaa kurssikertomuksen mukaan. Lukumäärän ero johtuu luultavasti siitä, että yksi lotta joutui keskeyttämään kurssin viikon jälkeen, minkä vuoksi häntä ei ole laskettu mukaan vuosikertomuksessa. Kursberättelse över Lotta Svärd Ålands distrikts kurs i Mariehamn den 5-19 juni 1942. LSÅ, B471, KA.

²⁸⁹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

²⁹⁰ Lotta Svärd no:8/1942: Ekstam, Brita: Flickledarkursen i Mariehamn; Lotta Svärd no:7/1942: Några intryck från kursen på Åland.

varoituksen ja lottien paikallisosastoille ilmoitettiin rikkeestä. Lotat itse kertoivat olleensa kävelyllä tai tapaamassa tuttuja, ja he osoittivat katumusta. Kurssinjohtaja Nordenstreng selosti, että kurssit päätettiin hyvässä hengessä, ja ”harha-askeleet” muuttivat terveeksi opetuksesi.²⁹¹

Elintarvikepula oli pahentunut juuri kurssien järjestämisen aikoihin, mikä ei houkutellut uusien kurssien järjestämiseen niin kauan kuin muonitustilanne oli mikä oli. Jotta lotat eivät muistaisi vain ”kylmyyttä ja pieniä puuroannoksia”, vietiin lotat kauniina sunnuntaina kuorma-autoilla katsomaan maakunnan nähtävyyksiä: Kastelholmia, Sundin kirkkoa, Kasbergiä Saltvikissa ja Finströmin kirkkoa. Retki päättyi Sundin lottien järjestämään vastaanottoon Tosarbyn koululla.²⁹²

3.5.2. Isänmaalliset juhlat ja vierailevat lotat

Keskusjohtokunnan rajatoimisto kiitti Maarianhaminan lottia miellyttävästä illasta näiden vieraana keväällä 1942.²⁹³ Kirjeeseen oli rustattu:

Ahvenanmaalle:

Sun rantasi Ruotsin lauluja raikuu

Mun saloni Suomen runoja kaikuu

Mut yksi on mieli

Ja kummankin kieli

Vain yhtä Suomea ylistelee

Ester Granholm keskusjohtokunnasta kirjoitti puheenjohtaja Beckerille vuonna 1943: ”Oli niin opettavaista nähdä lottia, jotka työskentelevät toisenlaisissa ja vaikeammissa olosuhteissa kuin me täällä, sillä siten oppii kiitolliseksi paljosta, jota on aikaisemmin pitänyt itsestänselvyytenä.”²⁹⁴

Ahvenanmaalla vietettiin juhlavasti itsenäisyyspäivää 6. joulukuuta 1941. Rouva Becker lausui V.A. Koskenniemen runon ”Till de fallne”. Suojeluskunnan kenttäpastori, kirkkoherra Hjalmar Appelgrén piti puheen, jossa hän lausui: ”Ahvenanmaa on säästy-

²⁹¹ Kursberättelse över Lotta Svärd Ålands distrikts kurs i Mariehamn den 5-19 juni 1942. LSÅ, B471, KA.

²⁹² Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

²⁹³ Lotta Svärd Keskusjohtokunnan rajatoimisto Beckerille 21.5.1942. LSÅ, B470, KA.

²⁹⁴ Ester Granholm Beckerille 15.10.1943. LSÅ, B470, KA.

nyt sodan kauheuksilta. Mutta täällä on tunnettu yhteenkuuluvuutta taistelevan isänmaan kanssa, ja halu suojella omaa saarivaltakuntaa on kasvanut voimakkaaksi.”²⁹⁵

Isänmaallisia juhlia lotat järjestivät ruotsalaisuuden päivänä ja itsenäisyyspäivänä. Kaa-tuneiden muistopäivää vietettiin kenttäjumalanpalveluksen ja suojeluskuntien paraatin voimin, ja jopa saariston lottia pääsi paikalle Kökarin edustajaa lukuun ottamatta.²⁹⁶

Laivaston aseveljet Turussa suunnitteli matkaa Ahvenanmaalle toukokuussa 1942, ja Suomen Kuvalehti suunnitteli julkaisevansa matkasta Ahvenanmaa-numeron. Ahvenanmaalaisnaisten uhrimieli ja ahkeruus esim. joulupakettien keräyksessä oli herättänyt turkulaisten halukkuuden tehdä yhteistyötä. Myös Helsingin ja Turun lehdistö kirjoittaisivat matkasta. Jomalan lottaosaston puheenjohtajalle, ruustinna Göranssonille oli kirjoitettu ideasta. Ajatus juhlan järjestämisestä oli esitetty myös Julius Sundblomille, joka suhtautui siihen myönteisesti.²⁹⁷ Matka ei silti näytä toteutuneen, sillä siitä ei ole ainkaan kirjoitettu Suomen Kuvalehdessä eikä siitä tai mistään juhlasta ole mainintoja vuosikertomuksessa tai muissa asiakirjoissa. Yllättäen piirihohtokunta suhtautui kielteisesti juhlan järjestämiseen.²⁹⁸ Syytä kielteiselle suhtautumiselle ei löydy arkistomateriaalista.

Ruotsin lottien varapuheenjohtaja Margit Ramström vieraili Ahvenanmaalla kesäkuun alussa 1943, ja lotat järjestivät hänelle ohjelmaa ympäri maakuntaa. Ramström vieraili myös maaherratar Österbergin kotona.²⁹⁹

Suomesta Ahvenanmaalle matkaavalle siviilille oli matkustusluvan saaminen todella vaikeaa. Ruotsi oli jatkosodan alettua kiellettyä aluetta ahvenanmaalaisille. Ruotsin konsulaatti ei huhtikuussa 1943 salannut Ruotsin ulkoministeriöltä epäilystään siitä, että maaherra Österberg yritti tahallaan rajoittaa kontaktit Ruotsiin minimiin. Maaherra välitteli, että Ahvenanmaalla kuunneltiin paljon ruotsinkielisiä radiotaajuuksia, jolloin uutisia ja mielipiteitä ei voitu kontrolloida samalla tavalla kuin mannermaalla.³⁰⁰ Rouva

²⁹⁵ Skyddskåristen no:1/1942: Självständighetsdagen på Åland.

²⁹⁶ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelser för åren 1941, 1942 och 1943. LSÅ, B469, KA.

²⁹⁷ Flottans vapenbröders damklubb Beckerille 18.5.1942. LSÅ, B470, KA.

²⁹⁸ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelse möte den 25.5.1942 kl.6 em. å Ålands lyceum i Mariehamn. LSÅ, B469, KA; 27.5.42 Ahvenanmaan lottapiiri Flottans vapenbröders damklubille ”avböjande svar”, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA.

²⁹⁹ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 9 juni 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁰⁰ Salminen, 248-249.

Becker ehdotti myös kahden kenttäreittiön hankkimisen yrittämistä Ruotsista, mutta valtion lisenssivirasto ei myöntänyt lupaa hankkeelle.³⁰¹

Turunmaan piirissä suunniteltiin keväällä 1943 speksin esittämistä Maarianhaminassa, mutta matkakulut osoittautuivat liian suuriksi³⁰². Piirijohtokunta ei tosin ollenkaan innostunut asiasta, sillä suunniteltiin jo omaa speksiä ja ohjelmaa oli tarpeeksi lähitulevaisuudelle.³⁰³

Lotat järjestivät 8. elokuuta 1943, piirin kaksivuotispäivänä, revyyän *Bilder ur livet*, joka ei ollut rahallinen menestys. Syytä perusteltiin hieman surkuhupaisasti: ”mutta koska akustiikka kaupungintalon juhlasalissa on huono, ei ohjelman miellyttävyysskään houkuttele paikalle.”³⁰⁴ Ensiesityksessä 7. päivä sali oli iltaesityksessä hädin tuskin puoliltaan. Seuraavana päivänä revyyän näkivät maksutta kaupunkiin kokoontuneet noin 600 lottaa ja suojeluskuntalaista. Illalla esitystä katsoi täysi sali.³⁰⁵ Åland-lehdessä julkaistiin artikkeli revyyistä, ja arvio oli enimmäkseen positiivinen.³⁰⁶

Minna Canthin 100-vuotispäivää vietettiin lottapiireissä keskusjohtokunnan kehotuksesta maaliskuussa 1944, mutta Ahvenanmaan lottapiiri päätti olla järjestämättä juhlallisuuksia. Päätöstä perusteltiin sillä, että kirjailijaa ei tunnettu melkein ollenkaan aitoruotsalaisella Ahvenanmaalla.³⁰⁷

3.5.3. Ulkoilmajuhlat ja lottapäivät

Lotat järjestivät 26. heinäkuuta 1942 suuret arpajaiset ja ulkoilmajuhlat, joihin osallistui noin tuhat ihmistä. Paikalle saapuivat maaherra Ruben Österberg, maapäivien puheenjohtaja Julius Sundblom, sekä Ahvenanmaan suojeluskuntapiirin komentaja, majuri Hugo Palmroth. Rouva Becker piti juhlassa puheen, missä hän painotti Ahvenanmaan säästyneen sodan koettelemuksilta, mikä oli antanut mahdollisuuden kaikessa rauhassa jär-

³⁰¹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 5 december 1942 kl. 12.30. LSÅ, B469, KA; Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli den 1 febr. 1943 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

³⁰² Runa Nordenstreng Ahvenanmaan lottapiirille 22.3.1943. LSÅ, B469, KA.

³⁰³ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsesammanträde den 22 mars 1943 kl. 13 å distriktets kansli. LSÅ, B469, KA.

³⁰⁴ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 26 januari 1944 kl. ½ 12. LSÅ, B469, KA.

³⁰⁵ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁰⁶ Åland 10.8.1943: Ålandslottornas revy 'Bilder ur livet'.

³⁰⁷ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts konstituerande styrelsemöte den 23 februari 1944 å Societetshuset i Mariehamns stad kl. 14.30. LSÅ, B469, KA.

jestää avustustoimintaa isossa mittakaavassa. Hän luki myös Ruotsin lottien johtajalta Maja Schmidtiltä tulleen viestin, jossa tämä ilmaisi Suomen lottien olevan kannustava esimerkki muiden maiden naisille.³⁰⁸

Lottapäivää vietettiin 13. elokuuta 1942. Paikalle saapui n. 40 % lottajäsenistöstä.³⁰⁹ Vielä samassa kuussa suojeleuskuntien ylipäällikkö Lauri Malmberg vieraili Ahvenanmaalla ja vihki käyttöön uuden ampumaradan Hindersbölessä. Myös rouva Becker keikeli ampumista uudella radalla.³¹⁰ Samalla myönnettiin Beckerille ja lotta Hilda Lindblomille suojeleuskuntaorganisaation I-luokan hopeinen palvelusristi,³¹¹ jonka Lauri Malmberg kiinnitti kummankin rintaan.³¹²

Huomiota herättävä on toukokuussa 1944 Ahvenanmaan lottapiiriltä lähtenyt kirje Fanni Luukkoselle, jossa hänen vierailunsa siirtämistä kommentoidaan: ”... antaa neiti Luukkosen puhua ainoastaan ahvenanmaalaiselle, kaikkea muuta kuin puolustusmyönteiselle yleisölle, olisi kyllä sopimatonta”. Ahvenanmaan lottajohto ainakin katsoi, että Luukkosen olisi parempi saapua Ahvenanmaalle vasta kun suojeleuskunnat ja lotat järjestävät paraatin 13. elokuuta 1944. Muuten lotat eivät pystyisi järjestämään kunnollista vastaanottoa hänelle, sillä monet lotista olivat kiinni työssä.³¹³

Luukkoselle siirtäminen sopi, kunhan silloinen sotatilanne sen sallisi. Luukkonen kirjoitti kesäkuussa 1944 Beckerille: ”Minulle on hyvin mieluisaa tulla Ahvenanmaalle, jossa olen parina kesänä viettänyt unohtumattomia päiviä.” Kesällä 1944 Luukkonen oli siirtänyt kaikkia suunniteltuja matkojaan seuratakseen sodan kehittymistä.³¹⁴

Elokuun 8. 1944 luultavasti Becker kirjoitti Luukkoselle, että hän ei ollut onnistunut varaamaan hyttiä tälle Tukholman laiva S/S Nordstjernalla 16. elokuuta, mutta hän oli

³⁰⁸ Skyddskåristen no:15-18/1942: Den stora Lotta-festen i Mariehamn.

³⁰⁹ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³¹⁰ Eklund, 184; Skyddskåristen no.15-18/1942: Invigningen av den åländska centralskjutbanan.

³¹¹ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³¹² Sinerma, Martti: *Lauri Malmberg ja suojeleuskunnat*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1995, Kuva 288-289; Skyddskåristen no.15-18/1942: Invigningen av den åländska centralskjutbanan.

³¹³ Becker Fanni Luukkoselle 16.5.1944. LSÅ, B471, KA. ”- - och att låta Fröken Luukkonen tala endast till den åländska allt annat än försvarsvänliga allmänheten vore nog malplacerat.”

³¹⁴ Fanni Luukkonen Beckerille 15.6.1944. LSÅ, B471, KA.

nyt varannut hyttipaikat S/S Porthanilla. Becker ilmaisi toivomuksensa, että tapahtumien kehitys ei aseta esteitä Luukkosen matkalle Ahvenanmaalle.³¹⁵

Suunniteltua ulkoilmajuhlaa päätettiin kesällä 1944 siirtää sodan epävarman tilanteen takia. Suojeluskuntaparaati pidettiin 13. elokuuta 1944³¹⁶ ja samalla vietettiin lottapäivää Maarianhaminassa 1944 Luukkosen kanssa.³¹⁷ Paikalle saapui 40 % piirin lotista.³¹⁸

3.5.4. Lottien neuvontapäivät Maarianhaminassa

Lottien neuvontapäiviä vietettiin 7.-8. lokakuuta 1942. Niille osallistui 150 ahvenanmaalaislotta kaikista paikallisosastoista paitsi Kökarista. Maaherra Österberg piti esitelmän huoltolainsäädännöstä erityisesti Ahvenanmaata koskien. Lottajohtaja Fanni Luukkonen oli estynyt osallistumasta sairauden vuoksi, mutta Björkenheim ja Arneberg-Pentti keskusjohtokunnasta olivat paikalla. Päätettiin, että piirin osastot vierailisivat toistensa luona, jotta kokoontumiset olisivat antoisampia, mutta pimeänä vuoden aikana suunnitelmaa ei ollut vielä toteutettu helmikuuhun 1943 mennessä.³¹⁹

Neuvottelupäivillä lottien keskusjohtokunnan Märta Björkenheim muistutti, että ahvenanmaalaislotat olivat yhtä manner-Suomen lottien kanssa. Myös suojeluskuntamiehiä osallistui neuvottelupäiville. Sundin edustaja Eva Snellman lausui terveiset Fanni Luukkoselle, joka oli nuoruudessaan jonkin aikaa jopa asunut Sundissa. Kahvitauon aikana Luukkoselta saapui sähke.

Becker piti esitelmän oikeanlaisesta lottahengestä, joka oli piirissä heikentynyt ja joka piti saada elvytettyä. Olga Göranssonin mukaan ymmärtämättömyys oli syy siihen, miksi lotat eivät olleet käyttäytyneet asiallisesti. He olivat osaamattomia eivätkä ymmärtäneet asian tärkeyttä. Hän piti myös uskontoa tärkeänä perustana ja lottatyön punaisena lankana. Rouva Ekendahlin mukaan monet olivat liittyneet lottiin ymmärtämättä mitä se oikeastaan sisältää. Hän totesi kuitenkin, että kunhan lottatyttötoiminta saadaan käyntiin, kasvaa lottahenki itsestään.

³¹⁵ Becker Fanni Luukkoselle 4.8.1944. LSÅ, B471, KA. Kirjeessä lukee 16. elokuuta. Luultavasti siinä on puhuttu vain paluupäivästä, mihin viittaisi maininta siitä, että laiva lähtee Tukholmasta.

³¹⁶ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 19 juli 1944 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

³¹⁷ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

³¹⁸ Lotta Svärd no:9/1944: Ålands distriktsordförande 50 år.

³¹⁹ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 7 oktober 1942. LSÅ, B470, KA; Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

Nostettiin esiin huoli siitä, että lotat eivät ottaneet sotaa tosissaan. Maarianhaminan lottilta kerrottiin puuttuvan todellinen mielenkiinto lottatyötä kohtaan. Jälleen mainitaan, että Ahvenanmaan sijainti on sodalta syrjässä. Sundin edustaja painotti Ahvenanmaan väestön luottamuksen voittamisen olevan tärkeää lottille.³²⁰

Arneberg-Pentti kertoi, että vaikeudet eivät rajoittuneet vain Ahvenanmaalle, vaan myös muualla Suomessa kamppailtiin epätasapainoisen tilanteen kanssa. Arneberg-Pentti painotti puheessaan Ahvenanmaan onnekasta asemaa, joka oli mahdollistanut maakunnan suuren panostuksen sodan runteleman Suomen auttamiseksi. Esim. suurin määrä äitiyspaketteja oli tullut juuri Ahvenanmaalta.³²¹ Kokoontumisessa todettiin, että monella ei vain ollut tarpeeksi aikaa lottatyölle, ja heidät pitäisi silloin muuttaa kannattaviksi jäseniksi. Loppupäätelmä oli, että tyttötyöhön oli satsattava, sillä siten myös lottahenki kasvaisi oikeaksi.³²²

Piirin puheenjohtaja Becker ja Sundin osaston laulukouros olivat käyneet tervehtimässä Vårdön lottia, jolloin Becker piti esitelmän lottaideaalista ja lottatyön merkityksestä.³²³ Vaikeista liikenneyhteyksistä huolimatta oli saatu pienimuotoista yhteistyön alkua aikaiseksi.

3.6. Lottatyön haasteet ja edistys

3.6.1. Ilmapiirin aiheuttamat vaikeudet

Olssonin mukaan paikallisosastojen ensimmäiset vuodet olivat vaikeimpia. Tyytyväisyys työn tuloksiin kärsi kun lottatyötä vielä opeteltiin ja jäsenmäärä ei ollut vielä vaikiintunut.³²⁴

Sotaa ei Ahvenanmaan lottajohdon mukaan otettu vakavasti, ja lotta-ajatus oli maakunnalla uusi. Ahvenanmaa sijaitsi heidän mukaansa sodalta syrjässä, mikä osaltaan mahdollisti ajattelun.³²⁵

³²⁰ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 7 oktober 1942. LSÅ, B470, KA

³²¹ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 8 oktober 1942. LSÅ, B470, KA

³²² Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 7 oktober 1942. LSÅ, B470, KA

³²³ Årsberättelse, Vårdö den 7 februari 1944. LSÅ, B469, KA.

³²⁴ Olsson 1999, 109.

³²⁵ Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA.

Östra-Saltvikin vuosikertomuksessa todettiin suorasukaisesti, että paljon voitettaisiin, jos aitoa kiinnostusta lotta-asiaan olisi.³²⁶ Kökarista kerrottiin myös, että siellä ei ollut suurta kiinnostusta lottatyötä kohtaan. Paikkakunnalle kuitenkin perustettiin lottaosasto 9. marraskuuta 1941, ja perustavaan kokoukseen oli osallistunut 32 naista, joista 11 liittyi heti jäseneksi.³²⁷ Opettajia oli Kökarin paikallisosaston jäsenistä kaksi.³²⁸

Finströmistä kerrottiin, että työ oli ollut hyödyllistä kotiseudulle ja isänmaalle.³²⁹ Kökarissa toivottiin, että vuosi 1942 toisi uutta ymmärrystä ja kiinnostusta lottatyöhön.³³⁰ Föglön osaston edustaja näki, että järjestöltä puuttuivat suuntaviivat toiminnalle, ja hän toivoi tarkempia ohjeita.³³¹

Piirin vuoden 1942 vuosikertomuksessa oltiin melko tyytyväisiä ensimmäisen kokonaisen toimintavuoden aikana tehtyyn työhön. Ponnistuksia vuoden aikana vaativat pimeys, supistuneet kulkuyhteydet, tavarapula ja kiristyneet määräykset. Sen lisäksi jouduttiin kamppailemaan monelta suunnalta tulevaa jopa vihamielistä asennetta puolustustahtoa kohtaan.³³²

Epäluuloa lottajärjestöä kohtaan siis esiintyi ahvenanmaalaisissa, ja se oli lottien yleisesti tunnustama asia.

Föglössä oli vuonna 1943 kutsuttu lottien kokouksiin muita naisia kylistä, jotta saataisiin vähennettyä väärinymmärryksiä lotta-ajatuksesta ja kasvatettaisiin ymmärrystä lottatyötä kohtaan.³³³ Föglön lottiin kuulunut Gunnel Flodin muisteli, että lotilla oli aika paljon kokoontumisia sodan aikana. Hän kertoi myös tansseista, joita järjestettiin tanssikiellosta huolimatta.³³⁴ Föglössä ei ollut sotavoimia, joten avustaminen rajoittui suoje-luskunnan auttamiseen esim. kahvikanttiin muodossa³³⁵.

³²⁶ Berättelse över Lotta Svärd Östra-Saltvik lokalavdelning verksamhet för år 1943. LSÅ, B469, KA.

³²⁷ Kökar Lotta Svärd lokalavdelnings årsberättelse 1941. LSÅ, B469, KA.

³²⁸ Anni Backman Ahvenanmaan lottapiirille 27.4.1942. LSÅ, B470, KA.

³²⁹ Lotta Svärd Finström lokalavdelnings årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

³³⁰ Kökar Lotta Svärd lokalavdelnings årsberättelse 1941. LSÅ, B469, KA.

³³¹ Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA.

³³² Lotta Svärd Ålands distrikt r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

³³³ Årsberättelse för år 1943 (Föglö), Degerby den 23 januari. LSÅ, B469, KA.

³³⁴ Ekström, 28.

³³⁵ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1942. LSÅ, B469, KA.

Poikkeuksen negatiivisuudesta tekee Vårdö, josta raportoitiin piirille, että paikkakunnalla valtaväestö suhtautui ainoastaan sympaattisesti lottaosastoon.³³⁶

Sottungassa päiviteltiin sitä, että paikkakunnan suojeluskuntalaisten määrä oli kolminkertainen lottiin verrattuna.³³⁷ Myös Kökarissa oli liian vähän lottia työmäärään suhteutettuna.³³⁸ Paikkakunnalla oli sijoitettuna enemmän sotavoimia, kuin mistä pieni lottaosasto pystyi huolehtimaan.³³⁹

Finströmin paikallisosaston puheenjohtaja ja varasihteeri olivat muuttaneet pois paikkakunnalta vuonna 1942. Sihteeri puolestaan oli estynyt osallistumasta työhön kuolemantapauksen johdosta. Jäljelle jääneet olivat silti jatkaneet työtä niin hyvin kuin pystyivät,³⁴⁰ mutta kukaan ei ollut halunnut vapautunutta puheenjohtajan paikkaa. Yksi paikkakunnan lotista oli komennuksella Syvärillä, ja hänen kirjeensä kerrotaan olleen kannustimena kotipuolella olleille lotille.³⁴¹ Kyseessä saattoi olla Megrid Lindblom.³⁴² Finströmin Maire Blomster oli nähtävästi Aunuksessa.³⁴³

Sottungassa lottatyö kärsi vuonna 1943. Osaston kantava voima, puheenjohtaja Inga Franzén, asusti työvuoden ajan toisella paikkakunnalla koska hänen pastorimiehensä oli rintamalla.³⁴⁴

Alkuvuonna 1943 todettiin, että lotilla oli velvollisuus auttaa suojeluskuntia myös taloudellisesti, tähän asti painotus oli ollut enemmän avustustyössä. Pohdittiin myös mitä piiri voi tehdä antaakseen komennuksille lähteville lotille oikean lottahengen.³⁴⁵ Lottien kiertokirjeessä 1943 muistutettiin, että armeija, suojeluskunnat, rannikkosotilaskoti ja Lotta Svärd -organisaatio ovat erillisiä yhdistyksiä ja että lotat ovat velvollisia noudat-

³³⁶ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³³⁷ Årsberättelse för år 1942 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA.

³³⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

³³⁹ Circulär no:4/1941. LSÅ, B470, KA.

³⁴⁰ Årsberättelse för år 1942 (Finström). LSÅ, B469, KA.

³⁴¹ Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA.

³⁴² Förteckning över inskrivna medlemmar i Lotta Svärd Finström lokalavdelning 4.2.1942. LSÅ, B471, KA; Lotta Svärd Ålands distrikt sanitetssektionens verksamhetsberättelse 10.2.1942. LSÅ, B471, KA.

³⁴³ 22.7. Mirjami Harvia Aunus: kommenderingssedel Maire Blomster, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA.

³⁴⁴ Årsberättelse för år 1943 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA.

³⁴⁵ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli den 1 febr. 1943 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

tamaan ainoastaan lottaorganisaation antamia ohjeita.³⁴⁶ Lotilla oli siis oletettavasti ollut epäselvyyksiä komennuksillaan siitä kenen antamia sääntöjä heidän tuli noudattaa.

Lottapäivillä 20. kesäkuuta 1943 Föglön Degerbyssä Alina Kock halusi enemmän propagandaa, koska ”*ahvenanmaalaiset on hemmoteltu piloille*” eivätkä he tiedä, mitä kuri oli. Heitä pitäisi siksi valaista velvollisuuksistaan. Rouva Palmqvist totesi, että Lotta Svärd ei ollut niin kuin mikä tahansa muu järjestö, vaan työtä isänmaan hyväksi täytyi tehdä oli tilanne mikä hyvänsä.³⁴⁷ Jo aikaisemmin oli nostettu esille, että lotat luottivat liikaa rauhaisaan tilanteeseen Ahvenanmaalla ja toimivat sen mukaan.³⁴⁸ Vuonna 1942 suunniteltiin paikallisosastoille esitelmien pitämistä rintamaolosuhteista, minkä oli tarkoitus herättää ja nostaa isänmaanrakkautta ja puolustushalua piirin sisällä.³⁴⁹

3.6.2. Jomala ja Västra-Saltvik

Jomalan ja Västra-Saltvikin paikallisosastot näyttävät kokeneen eniten yleisen mielipiteen aiheuttamia haasteita.

Ruustinna Olga Göransson valittiin Jomalan paikallisosaston puheenjohtajaksi. Hänen valintansa kerrottiin olleen suuri etu Jomalan lotille, sillä pitäjällä esiintyvien vastalauseiden vuoksi osastoa ei ehkä muuten olisi saatu järjestettyä.³⁵⁰ Pia Olsson on tutkimuksessaan korostanut paikallisten lottajohtajien tärkeyttä toiminnan aktiivisuudessa.³⁵¹

Jomalassa koulujen tilat oli suljettu lotilta, joiden ei katsottu palvelevan ahvenanmaalaisen etua. Jomalan lotat harmittelivat, että liian harva jäsenistä osallistui tapaamisiin ja mielenkiinto oli muutenkin vähäistä.³⁵² Jomalassa asui 1895 naista vuonna 1939, eli suurimmillaan vain 2 % paikkakunnan naisista kuului lottiin.³⁵³

³⁴⁶ Circulär no:1/9.1.1943. LSÅ, B471, KA.

³⁴⁷ Referat från lotta-dagen i Föglö, Degerby, den 20 juni 1943. LSÅ, B470, KA.

³⁴⁸ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁴⁹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 5.3.1942. LSÅ, B471, KA.

³⁵⁰ Lotta Svärd no:5/1944: Prostinnan Olga Göransson 70-år.

³⁵¹ Olsson 1999, 231, 237.

³⁵² Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA.

³⁵³ Åland no:2/6.1.1940: Folkmängdsförändringar på Åland under 1939.

Koska Jomalan lotilla ei ollut mahdollisuutta koulutiloihin tai mihinkään muuhun julkiseen tilaan kokouksia tai juhlia järjestettäessä, kokoontumisia pidettiin paikallisosastoissa yleensä yksi tai kaksi kuukaudessa, useimmiten jonkin jäsenen kotona.³⁵⁴

Jomalan lottaosaston puheenjohtaja kertoi lottapäivillä elokuussa 1944, että lotilla oli ollut pelkästään huonoja kokemuksia. Moni lotista oli ilmoittanut päätöksestä lähteä lottaosastosta. Perusteita olivat kotona oleva työmäärä, sekä ”silminnähtävä kiihotus lottia ja suojeluskuntalaisia vastaan.”³⁵⁵

Västra-Saltvikissa oli vain 16 lottaa, ja siellä harkittiin vuonna 1944 kyläosastoksi muuttumista ja liittymistä johonkin toiseen paikallisosastoon.³⁵⁶ Myös Västra-Saltvikissa oli kiinnostus lottatyöhön ollut koko ajan hyvin vähäistä, eikä tilanne parantunut seuraavanakaan vuonna, vaan lottaosaston kuvailtiin koko ajan seilaavan vastatuuleen eikä suurempaa ymmärrystä lottatyötä kohtaan ollut saavutettu. Osastosta raportoitii kamppailusta yleistä mielipidettä vastaan.³⁵⁷ Suurin osa jäsenistä oli kiireisiä emäntiä.³⁵⁸ Tämän osaston vuosikokous päätettiin kerran laulamalla *Du gamla, du fria!*³⁵⁹

3.6.3. Saariston vaikeat liikenneyhteydet ja epidemiat

Föglön osaston vuosikertomuksessa kerrotaan vuoden 1942 toimintamahdollisuuksien olleen jokseenkin rajoitettuja jäsenten välisten pitkien välimatkojen ja polttoainepulan takia. Kokoontumiset oli pidetty enimmäkseen päiväsaikaan sunnuntaisin, sillä valaistusta ei ollut. Jäsenluvun kerrottiin olevan melko suuri, mutta vain pieni osa lotista oli osallistunut työhön. Monet osaston lotista ovat olleet toisella paikkakunnalla, tai he ovat olleet estyneitä osallistumaan kotona vaadittavien tehtävien tai asuinpaikan syrjäisen sijainnin vuoksi.³⁶⁰ Myös Sottungassa valiteltiin paikkakunnan etäistä sijaintia, mikä

³⁵⁴ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁵⁵ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA. ”Ordf. ville påstå att avd. haft blott negativa upplevelser.”

³⁵⁶ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

³⁵⁷ Årsberättelse över Lotta Svärd, Västra-Saltvik lokalavdelning r.f. verksamhet år 1943. LSP, C979, KA.

³⁵⁸ Årsberättelse över organisationen Lotta Svärd, Västra-Saltvik lokalavdelnings verksamhet år 1941; Årsberättelse över organisationen Lotta Svärd, Västra-Saltvik lokalavdelning r.f.:s verksamhet år 1942. LSÅ, B469, KA.

³⁵⁹ Protokoll fört vid Lotta Svärd, Västra-Saltvik lokalavdelnings årsmöte å Strand den 29 jan 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁶⁰ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1942. LSÅ, B469, KA.

teki yhteydenpidon ja matkat esim. piirin kokouksiin hyvin vaikeiksi. Sottungan osasto kärsi huonoista veneyhteyksistä.³⁶¹

Maalta tulevat piirijohtokunnan edustajat olivat talvella 1942 estyneitä saapumaan kokoukseen kylmyyden ja lumimyrskyn hankaloittamien liikenneolosuhteiden takia³⁶². Vuoden 1943 aikana olivat paikallisosastojen johtokunnat vuosikokouksien ohella koontuneet yhteensä 40 kertaa. Muita kokouksia oli yhteensä 156, ja ne olivat usein myös ompeluiltoja. Joissain paikallisosastoissa oli ollut kokouskielto tulirokon takia.³⁶³ Brändö oli yksi näistä³⁶⁴.

Kumlingen edustaja piti paikkakuntansa eristäytynyttä asemaa suurena haasteena lottien välisen kommunikaation ylläpitämisessä. Lemlandissa oli pidetty kokoontumisia joka toinen viikko, vaikka pitkät välimatkat ja huono valaistus vaikeuttivat työtä, olivat kaikki yrittäneet tehdä parhaansa. Västra-Saltvikista kerrottiin myös kylmyyden ja valaistuksen puutteen aiheuttamista ongelmista.³⁶⁵ Vuonna 1944 oli tilanne osastossa huono, sillä puolet jäsenistöstä oli sidottu kodin töihin. Vain marjojen keruuta oli voitu järjestää, jotta saataisiin vähän rahaa kassaan.³⁶⁶

Vårdöstä kotoisin oleva Karl Sjölund muisteli vaikeaa matkaa lymipyryssä ryhmänjohtajakurssille maamieskoululle. Matka eteni hiihtäen hyvin hitaasti, ja osa porukasta luovutti ja kääntyi takaisin. Eteenpäin jatkanut joukko yöpyi yhden pojan enon luona, ja saapui kurssille lopulta päivän myöhästyneinä.³⁶⁷ Kertomus antaa hyvän kuvan Ahvenanmaan vaikeista kulkuyhteyksistä ja niistä ponnisteluista, joita suojeluskunta- ja lottatyössä mukana olleet joutuivat tekemään osallistuakseen kursseille ja kokoontumisiin. Ajalle tyypillistä oli toki taittaa pitkiäkin matkoja hiihtäen ja pyöräillen.

³⁶¹ Årsberättelse för år 1942 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA; Årsberättelse för år 1943 rörande Lotta Svärd, Sottunga lokalavdelning. LSÅ, B469, KA.

³⁶² Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 27.1.1942 kl. 12 f.m. hos fru Anne Beate Becker. LSÅ, B469, KA.

³⁶³ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁶⁴ Årsberättelse för Lotta Svärd Ålands distrikt Brändö lokalavdelning (1943). LSÅ, B469, KA.

³⁶⁵ Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA; Årsberättelse över organisationen Lotta Svärd, Västra-Saltvik lokalavdelning r.f.:s verksamhet år 1942. LSÅ, B469, KA.

³⁶⁶ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

³⁶⁷ Eklund, 213.

Vuosi 1943 oli Ahvenamaalla lumeton, ja seuraava vuosi 1944 oli myös leuto.³⁶⁸ Hammarlandissa riehuivat influenssa, tulirokko ja keltatauti vuoden 1944 alussa. Tapauksia oli noin kuutisenkymmentä.³⁶⁹

Kökarissa oli vuosikokouksen pitoa jouduttu lykkäämään sairauden ja kelirikon takia vuoden 1944 alussa.³⁷⁰ Kökarin edustajia ei yleensä päässyt osallistumaan piirin yhteisiin tapahtumiin huonojen liikenneyhteyksien vuoksi.³⁷¹ Kökar oli ollut jo sodan sytyttyä täysin eristäytynyt³⁷². Lottien mukaan saaristossa eivät mannermaassa totutut työmuodot toimineet huonojen liikenneyhteyksien ja valaistusongelmien takia. Oli monta jäsentä, jotka eivät päässeet paikalle kokouksiin huonojen teiden vuoksi.³⁷³ Kumlingessa todettiin, että nuoret lotat loistivat poissaolollaan kerta toisensa jälkeen³⁷⁴.

Föglön osaston vuosikokouksessa vuonna 1944 todettiin, että jotkut lotat olivat pettyneitä ja tyytymättömiä vuoden 1943 lottatyöhön. Kokouksen puheenjohtaja Runa Nylund totesi, että kaikki olivat yksimielisiä siitä, että vika ei ollut edeltävän puheenjohtajan.³⁷⁵ Vaikea tavarapula, valaistuksen puute ja liikenne- ja viestiyhteyksien ongelmat olivat vaikeuttaneet työtä vuoden aikana. Myös tulirokkoepidemia pakotti perumaan juhlia ja kokoontumisia. Toisaalta kerrottiin myös, että kiinnostus lottatyöhön oli voittanut vaikeudet ja kokouksissa oli ollut paljon osallistujia. Monella naisista oli jo raskas työtaakka äitiyden, kodin ja usein vielä maatilán kanssa.³⁷⁶ Myös Vårdössä kärsittiin valaistuksen ja tavaroiden puutteesta. Vårdön lotat olivat hoitaneet hautausmaan sankarihautoja.³⁷⁷

³⁶⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁶⁹ Kirje Maarianhaminasta Else-Maj Myrénille 21.1.1944. LSÅ, B471, KA.

³⁷⁰ Anni Backman Ahvenanmaan LS piirille 5.3.1944. LSÅ, B471, KA.

³⁷¹ Kökar Lotta Svärd lokalavdelnings årsberättelse 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁷² Åland no:108/13.9.1941: Kökar isolerad sedan krigets utbrott.

³⁷³ Föglön lottaosasto Ahvenanmaan lottapiirin puheenjohtajalle 22.9.1942. LSÅ, B470, KA.

³⁷⁴ Protokoll fört vid Kumlinge lokalavdelnings möte hos lotta M. Lund söndagen den 4 juni 1944. LSP, C393, KA.

³⁷⁵ Protokoll fört vid Lotta-Svärd Föglö lokalavdelnings årsmöte å Tullkammaren i Degerby den 23 januari 1944. LSÅ, B469, KA.

³⁷⁶ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁷⁷ Årsberättelse, Vårdö den 7 februari 1944. LSÅ, B469, KA.

Östra-Saltvikissa oli lotilla vuonna 1944 ollut niin paljon töitä kotopuolessa, ettei hyviä työsuunnitelmia ollut voitu toteuttaa. Keräyksiä oli kuitenkin järjestetty ja varoja oli saatu kassaan yksityisten huutokauppojen kautta.³⁷⁸

Maarianhaminassa lotat saivat ompeluilloissaan katon pään päälle, mikä oli Ahvenanmaan lyseon rehtorin avomielisyyden tulosta.³⁷⁹ Maarianhaminassa kokoonnuttiin kolme tai neljä kertaa kuukaudessa, sillä lotat eivät siellä olleet pitkien välimatkojen riivaamia ja heillä oli mahdollisuus sähkövaloon. Maarianhaminan lotilla oli myös mahdollisuus käyttää lyseon keittiötiloja.³⁸⁰

3.6.4. Sota-ajan elintarvike- ja materiaalipula

Salminen tukee Ahvenanmaan lottien lausumia siitä, että Ahvenanmaa eli melko syrjässä sodasta. Elintarvikepula ei näkynyt samalla tavalla kuin mannermaalla, ja Sundblom lausui 1943, että maakunta oli saanut elannon suhteen jatkaa elämäänsä suurilta osin rauhaisissa oloissa. Ahvenanmaan maanviljelys ei kärsinyt työvoimapulasta, toisin kuin Suomessa.³⁸¹ Sen sijaan Ahvenanmaan martoista kirjoittaneen Steinbyn mukaan ruokatilanne oli vaikea, suola oli loppua ja tilanne oli vuoden 1943 jälkeen jopa akuutti. Tekstiileistä oli myös kova pula.³⁸² Samat teemat nähdään myös Ahvenanmaan lottien arkistoissa. Lähteet ovat hieman ristiriitaiset pulan suuruuden suhteen, ja sitä on vaikea tässä tutkimuksessa verrata muun maan tilanteeseen. Voi vain todeta, että tilanne asetti haasteita myös ahvenanmaalaisille, ja ehkä vaihteli alueittain.

Vaatepula oli todellinen myös Ahvenanmaalla. Piirin vuosikertomuksissa on monta viittoa kangaspulaan ja siihen, että edes kaikilla paikallisosaston puheenjohtajilla ei ole ainuttakaan lottapukua.³⁸³ Vuosikertomuksessa mainitaan, että harvalla kotilotalla oli lottapukua. Yksikään paikallispuheenjohtajista ei ollut onnistunut hankkimaan kokonaista lottapukua.³⁸⁴ Manttelia ei ollut edes piirijohtokunnan jäsenillä eikä yhteyslotal-

³⁷⁸ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

³⁷⁹ Sama.

³⁸⁰ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁸¹ Salminen, 249.

³⁸² Steinby, 150-154.

³⁸³ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelser för åren 1941, 1942 och 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁸⁴ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

la,³⁸⁵ ja esim. Föglössä oli vuonna 1943 vain noin puolella jäsenistä lottapuku³⁸⁶. Kesälä 1942 lottapiiri olisi tarvinnut 20 lottapukua lisää aiemmin saadun 20 puvun lisäksi.³⁸⁷

Ahvenanmaalla sijainneen prikaatin komentaja ei antanut lottien palvelua siviilivaateuksissa, vaan näki tarpeelliseksi lähettää kotiin lottia, joilla ei ollut tarpeellisia varusteita.³⁸⁸ Lottapuvun käytön nähtiin olevan tärkeää lotta-ajatuksen leviämiseksi Ahvenanmaalla.³⁸⁹

Elokuussa 1942 neljä lottaa oli ollut valmiina lähtemään itärintamalle, mutta kolme heistä ei päässyt lähtemään puuttuvan puuvillakankaan tai mekon takia. Mantteleita oli vain useimmilla lotilla, jotka olivat saaneet mannermaalta komennuksen Ahvenanmaalle.³⁹⁰

Esim. muonituslotta Olga Wallenius Lemlandin paikallisosastosta kirjoitti marraskuussa 1942, että hänellä on vain yksi mekko, ja sekin loppuun kulunut. Komennuksella hän oli ollut jo vuoden. Myös muita vaatetarvikkeita puuttui, eli tilanne oli todella huono. Hänen manttelinsa oli varastettu.³⁹¹ Myös Elsa Leinonen pyysi Beckeriltä apua talvivarusteiden hankkimiseen.³⁹² Vielä marraskuussa 1944 Maire Blomster pyysi piiriltä vaatteita ja saappaita. Hän oli Harjavallan Satalinnassa.³⁹³

Lämpimistä vaatteista oli huutava pula myös Ahvenanmaan sisällä komennetuilla lotilla, ja lottapuvut olivat loppuun kuluneita.³⁹⁴

Maarianhaminan osastossa ehdotettiin oman porsaan tai lampaan hankkimista. Lammas sai enemmän kannatusta, sillä se tarvitsi vähemmän hoitoa ja sen villasta saisi lämpimiä vaatteita lastenkodin lapsille ja ehkä myös tuntemattomalle sotilaalle.³⁹⁵

³⁸⁵ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 10.8.1942. LSK, A80, KA.

³⁸⁶ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1943. LSP, C61, KA.

³⁸⁷ Ahvenanmaan lottapiiri Lotta Svärd keskusjohtokunnalle 9.7.1942. LSÅ, B471, KA.

³⁸⁸ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 30.7.1942. LSK, A80, KA.

³⁸⁹ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

³⁹⁰ Ahvenanmaan lottapiirin johtokunta LS keskusjohtokunnalle 10.8.1942. LSÅ, B471, KA.

³⁹¹ Olga Wallenius Anne-Beate Beckerille 1.11.1942. LSÅ, B470, KA.

³⁹² Elsa Leinonen rouva Beckerille 26.10.1942. LSÅ, B470, KA.

³⁹³ Maire Ahvenanmaan lottapiirille 2.11.1944. LSÅ, B471, KA.

³⁹⁴ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 2.12.1942. LSÅ, B471, KA.

³⁹⁵ Protokoll, fört vid Lotta Svärd, Mariehamns lokalavdelnings årsmöte den 20 jan. 1944 å Ålands lyceum. LSP, 506C, KA.

Tammikuun 1944 kokouksessa puheenjohtaja Becker arveli voivansa hankkia Ruotsista tarvikkeita arpajaisia varten.³⁹⁶ Lotilla oli jatkuvasti vaikeuksia hankkia tarpeeksi arvokkaita voittoja järjestämiinsä arpajaisiin, jotka eivät aina edes olleet sallittuja säännöstelyn takia.

3.6.5. Kieliongelmat

Suomen ruotsinkielisillä seuduilla ei ollut epätavallista, että oli suomea taitamattomia lottia. Suomen kielen osaamattomuuteen viitattiin kuitenkin hyvin usein Ahvenanmaan lottapiirissä.

Marraskuussa 1941 rouva Becker kirjoitti keskusjohtokunnalle, että hänellä ei ole aikaa eikä ollenkaan suomen kielen taitoa ryhtyä yhteyslotaksi, vaikka Keskusjohtokunta oli hänelle valtuudet siihen antanut.³⁹⁷ Hän ehdotti tehtävään lotta Bergeliniä.³⁹⁸ Samassa kuussa keskusjohtokunnalle on lähetetty kirje, jossa pyydettiin kiertokirjettä ruotsiksi, koska suomea ei lottapiirissä osattu. Kiertokirjeessä saattaisi olla tärkeää tietoa joka menisi täysin ruotsinkieliseltä piiriltä ohi.³⁹⁹ Kukaan piirihohtokunnasta ei hallinnut suomen kieltä, puheenjohtaja ja sihteeri eivät osanneet kieltä ollenkaan.⁴⁰⁰

Vuosikertomuksessa kerrottiin, että suomen kielen osaamattomuus rajoitti komennukselle lähtöä.⁴⁰¹ Kielitaito oli jatkuvasti kynnyskysymys silloin kun oltiin tekemisissä manner-Suomen lottien kanssa. Joensuussa komennuksella ollut Valborg Johansson kertoi, että hän näki viimeksi kotona ruotsinkielisen lehden eikä hän ollut kuullut sanaakaan ruotsia. Hän arveli, että hänestä tulee kyllä ajan kanssa parantumaton suomalainen.⁴⁰² Yksi komennuksella ollut lotta kirjoitti, että kaikki puhuivat vain suomea, mikä oli vähän ikävää.⁴⁰³ Suomea osaamaton lotta tunsu varmasti itsensä ulkopuoliseksi.

³⁹⁶ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 26 januari 1944 kl. ½ 12. LSÅ, B469, KA.

³⁹⁷ Lotta Svärd Centralstyrelse: "Fullmakt" 22.11.1941. LSK, A80, KA.

³⁹⁸ Anne-Beate Becker LS keskusjohtokunnalle 26.11.1941. LSÅ, B471, KA.

³⁹⁹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 19.11.1941. LSÅ, B471, KA.

⁴⁰⁰ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 19.11.1941. LSÅ, B471, KA.

⁴⁰¹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁴⁰² Valborg Johansson Ahvenanmaan lottapiirille 8.7.1944. LSÅ, B471, KA. "- - så jag blir nog en inbiten finne med tider."

⁴⁰³ Tunteamaton rouva Beckerille Syväriltä 5.8.1942, alkaa sanoilla "vill nu skriva". LSÅ, B470, KA.

Vielä syyskuussa 1944 yksi komennuksella ollut lotta pyysi piiriä lähettämään hänelle Åland-lehtiä, jotta hänellä olisi jotain luettavaa. Satalinnassa oli vain suomenkielisiä lehtiä.⁴⁰⁴

Vastustajat käyttivät ”suomalaistamispolitiikkaa” argumenttina lottatoimintaa vastaan. Lottajärjestön suomenkieliset kiertokirjeet eivät Ahvenanmaan lottien mukaan auttaneet syytösten alas ampumisessa. Yhteistyö keskusjohtokunnan kanssa oli vaikeaa kun ruotsinkieliset kiertokirjeet saapuivat viiveellä ja liian myöhään. Vastustajat saivat lottien mukaan helpon argumentin vastapropagandaansa.⁴⁰⁵

3.7. Kuri

3.7.1. Lotan velvollisuudet

Lotan kuului olla vahva, ahkera, siveellinen ja käyttäytyä moitteettomasti.⁴⁰⁶ Vuonna 1943 puheenjohtaja Becker puhui Else-Maj Myrénin lottalupauksen annon yhteydessä lotan velvollisuuksista. Hän painotti erityisesti, että lotan tuli olla työssään sitkeä ja vastoinkäymisten kohdalla aina ensimmäiseksi etsiä syytä itsestään.⁴⁰⁷ Edeltävänä vuonna oli huomautettu vallitsevasta huonosta lottahengestä, mikä oli nostettu esille jo neuvottelupäivillä. Loppupäätelmä oli ollut, että lotat eivät yksinkertaisesti tieneet mitä lotalta odotettiin.⁴⁰⁸

Becker totesi lottapäivillä 1943, että kotirintamalotat eivät olleet vielä oppineet käyttäytymään, niin kuin lotan sopii käyttäytyä. Hän piti esitelmän kotilotan kurista, ja sovittiin, että esitelmä monistettaisiin ja lähetettäisiin kaikkiin paikallisosastoihin. Paljon keskustelua käytiin oikeasta lottakurista, kuten tottelevaisuudesta ja täsmällisyydestä. Rouva Kuffschinoff huomautti, että kaikissa järjestöissä oli samanlaisia ongelmia, mihin Becker vastasi, että moista ei saa olla Lotta Svärdissä. Rouva Karlbergin mukaan Kökarin lotat tottelivat käskyjä. Hän tosin totesi, että ”he olivatkin kaikki jaostopäälliköitä”.⁴⁰⁹ Käytökseen ja lottakuriin suhtauduttiin piirissä vakavasti. Esimerkiksi ennen

⁴⁰⁴ Maire Ahvenanmaan lottapiirille 28.9.1944. LSÅ, B471, KA.

⁴⁰⁵ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁴⁰⁶ Pohls – Latva-Äijö, 152.

⁴⁰⁷ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsesammanträde den 22 mars 1943 kl. 13 å distriktets kansli. LSÅ, B469, KA. Koelotta Else-Maj Myrén antoi lottalupauksen tässä kokouksessa.

⁴⁰⁸ Circulär no:10/12.11.1942. LSÅ, B471, KA.

⁴⁰⁹ Referat från lotta-dagen i Föglö, Degerby, den 20 juni 1943. LSÅ, B470, KA.

lottien lähtöä Tammissaaren ilmavalvontakurssille syksyllä 1943, puhui rouva Becker lotille antaen näille hyviä neuvoja ja kehotuksia. Lottien tuli käyttäytyä niin, että he olivat piirille ainoastaan kunniaksi.⁴¹⁰ Kirjoitettiin, että lotille oli monta kertaa ollut vaikeaa sopeutua siihen ennenkuulumattomaan kuriin ja täsmällisyyteen, mitä lotalta odotettiin.⁴¹¹

Yksi lotta kirjoitti Beckerille: ”Toivon, että Te annatte minulle tämän asian anteeksi... En ollut ainoa siellä, joka noin teki.” Hänet oli komennettu Raumalle niin nopeasti, ettei hän ollut ehtinyt hyvästellä tai osoittaa tarpeeksi kiitollisuutta Beckerille.⁴¹² Jotain oli tapahtunut aikaisemmin, koska kirjelappu on niin anteeksipyytelevä ja lotta kirjoitti kuinka hän teki kyllä ”hävyttömästi” ja häpeää, ettei uskaltanut näyttäytyä. Tuskin oli kovin vakavasta rikkeestä kyse.

Yksi koelotta Hammarlandista jäi luultavasti ilman jäsenyyttä, sillä Hammarlandin osaston puheenjohtaja oli vahvasti neuvonut sitä vastaan.⁴¹³

3.7.2. Syyt lottajärjestöstä erottamiseen

Lottaihanteet olivat korkeita, ja järjestöstä eroamiseen ei aina tarvittu nykymittapuun mukaan suuria rikkeitä. Keskusjohtokunta antoi sodan aikana tiukat ohjeet järjestökurille, mutta kurinpito paikallisosastoissa saattoi vaihdella. Kenttälottien tekemät rikkeet olivat Olssonin mukaan lukumäärällisesti vähäisiä. Lotan ”sopimaton käytös” oli yleisin kurinpitotoimiin johtanut syy, ja sen tai vastaavan syyn takia erotettiin valtakunnallisesti reilut sata lottaa.⁴¹⁴

Yksi lotta Kumlingen paikallisjärjestöstä oli vuonna 1942 paikallishallinnon kehotuksesta pyytänyt saada erota osastosta,⁴¹⁵ mikä johtui ehkä vain siitä, että hän oleskeli toisella paikkakunnalla.⁴¹⁶ Hänen nimensä löytyy kuitenkin seuraavien vuosien kertomuksista. Toinenkin lotta erosi itse jostain syystä vuonna 1942.⁴¹⁷

⁴¹⁰ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 15 september 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴¹¹ Årsberättelse för år 1942 (Sund). LSÅ, B469, KA.

⁴¹² Elsa Saikkolä luultavasti rouva Beckerille 26.3.1943, alkaa sanoilla ”Förlåt att jag”. LSÅ, B470, KA.

⁴¹³ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings styrelsemöte den 25 augusti 1943. LSP, C506, KA.

⁴¹⁴ Olsson 2005, 146, 152.

⁴¹⁵ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 5.5.1942 (epäselvä päivämäärä). LSÅ, B471, KA.

⁴¹⁶ Årsberättelse 1942 för Kumlinge Lotta Svärd lokalavdelning. LSP, C393, KA.

⁴¹⁷ 25.9.43, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B473, KA.

Yhteyslotta ilmoitti 1942 yhden lottan erottamisesta. Syitä olivat yhteyslotan mukaan se, että hänen työpanoksensa oli arvoton ja hän valehteli kaikessa muutenkin moitittavassa toiminnassaan. Hän oli palvellut neljä ja puoli kuukautta koelottana Maarianhaminan Rajatoimistossa ja saanut kolme vakavaa varoitusta. Rajatoimistosta ilmoitettiin, että ”minun mielestäni hän ei todellakaan ansaitse kantaa lottapukua”.⁴¹⁸

Keväällä 1943 toinenkin lotta on erotettu järjestöstä kolmen kuukauden ehdollisen tuomion takia.⁴¹⁹ Kyseinen lotta kirjoitti toisen lottan kanssa vain muutamaa kuukautta aiemmin Beckerille. He kertoivat, etteivät he enää viihdy komennuspaikassaan ilman kah-ta muuta lottaa ja toivoivat siirtoa muualle.⁴²⁰ Erikoista sotkussa on, että ne kaksi lottaa joita ikävöitiin, erotettiin myös lottajärjestöstä seuraavana vuonna yhdessä samassa komennuspaikassa olleen kolmannen lottan kanssa.

Keväällä 1943 yksi Lemlandin paikallisosaston 15-vuotias lotta joutui sota-oikeuteen. Liikkui huhuja, joiden mukaan hän olisi ollut raskaana. Hän oli näpistänyt valtion elin-tarvikkeita Herrön linnoituksella, ja joutuisi sota-oikeuteen. Hän oli varoituksista huoli-matta kertonut linnoituksen asioita ulkopuolisille ja levittänyt valheellisia juoruja tove-reistaan linnoituksella.⁴²¹ Hänet erotettiin lottajärjestöstä ikuisiksi ajoiksi.⁴²²

Meripoliisi oli selvittänyt myös kahden muun lottan rikkeitä ajalla keväällä 1943. Yksi lotta oli anastanut makeutustabletteja palvellessaan Herrön linnoituksen sotilaskodissa. Toinen lotta varasti muistosormuksen ja hän anasti myös Herrön linnoituksella toiselta syytetyltä lotalta yhden täytekynän.⁴²³ Maarianhaminan osastossa päätettiin, että tämä täytekynän näpistänyt ja prikaatista erotettu lotta sai halutessaan pitää jäsenyytensä lot-tajärjestössä.⁴²⁴ Lotta Svärdin ohjeet kotiutettujen lottien rankaisutoimenpiteistä määrä-

⁴¹⁸ Yhteyslotta Inger Collin keskusjohtokunnan rajatoimistosta Ahvenanmaan lottapiirin puheenjohtaja Beckerille 21.5.1942. LSÅ, B470, KA.

⁴¹⁹ Ahvenanmaan piiri johtokunta LS keskusjohtokunnalle 24.3.1943. LSK, A80, KA.

⁴²⁰ Kirje * ja Margit Aarnelta rouva Beckerille 8.1.1942. LSÅ, B470, KA.

⁴²¹ Paperi Fort75:lta lottapiirin puheenjohtajan kanssa käydystä puhelinkeskustelusta 8.9.1943. LSÅ, B470, KA.

⁴²² Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikt Lemlands lokalavdelnings styrelsesammanträde den 27 maj 1943 hos Nybonds Wessingsboda. LSP, C465, KA; 27.5.42 Från Lemland, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B473, KA.

⁴²³ Militärtjänsteman Eric Blomqvist, Intyg, 12.6.1943. LSÅ, B470, KA; Militärtjänsteman Eric Blomqvist Ahvenanmaan meripoliisista Jomalán, Lemlandin ja Maarianhaminan lottaosastoille 26.6.1943. LSÅ, B471, KA.

⁴²⁴ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings styrelsemöte den 25 augusti 1943. LSP, C506, KA.

sivät, että näpistykseen tai varkauteen syyllistynyt lotta tuli erottaa järjestöstä. Se jätti kuitenkin tilaa harkinnan mahdollisuudelle.⁴²⁵

Erotetuksi lottajärjestöstä joutui yksi lotta ”huolimattomuuden” takia.⁴²⁶ Myös käytös, puuttuva kiinnostus ja osallistumattomuus järjestön toimintaan johtivat hänen erottamisensa.⁴²⁷

Maaliskuussa 1944 yksi nuori lotta kotiutettiin. Hän oli puhelunvälittäjänä ollut epärehellinen puhelinkassan hoidossa, mutta alaikäisyyden takia tapaus ei mennyt kenttöoikeuden käsiteltäväksi.⁴²⁸ Puolustusvoimissa palvelevat lotat olivat sotaväen rikoslain ja järjestyssäännön alaisia, joten vakavat rikkomukset kuten epärehellisyys veivät lotat yleensä kenttöoikeuteen.⁴²⁹ Ojennuksesta huolimatta lotta oli jatkanut epärehellistä toimintaansa. Asiaa hoitava luutnantti piti asian ”villaisella käsittelemistä” vaarallisena, koska se voisi vastaisuudessa kostautua.⁴³⁰ Huhtikuussa lotta erotettiin viideksi vuodeksi Lotta Svärdistä hänen viranhoidossaan osoittamansa epärehellisyyden takia.⁴³¹

Vuonna 1944 oli piiristä erotettu ikuisiksi ajoiksi vielä ainakin muuta kolme lottaa.⁴³² Föglön osastosta erotettiin kaksi lottaa samasta syystä: syyllistyminen vakavaan rikkeeseen, isänmaasta pakenemiseen.⁴³³ Yhden nimi löytyy kirjediaarista, mutta toista ei mainittu. Eli yhteensä ainakin viisi lottaa erotettiin vuoden 1944 aikana.

Järjestöstä erottaminen oli kaikista kovin rangaistus. Harvemmin käytettiin lievempää rangaistusta, jossa lottaa kehoitettiin eroamaan.⁴³⁴

3.8. Anne-Beate Becker

Ahvenanmaan lottien puheenjohtaja Anne-Beate Becker syntyi Ruotsissa Hallandin Söndrumissa 17. elokuuta 1894 Ehrenborgin aatelissukuun. Perhe asui Kråk-nimisessä

⁴²⁵ Olsson 2005, 151.

⁴²⁶ Luettelo Lotta Svärd *Ålands* piirin eroitetuista, eroamaan kehoitetuista ja kurinpidollisista syistä kotiutetuista lotista (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁴²⁷ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings styrelsemöte 5.5.1943. LSP, C506, KA.

⁴²⁸ Yhteyslotta Aune Hahti Lotta Svärd keskusjohtokunnalle 20.3.1944. LSÅ, B471, KA.

⁴²⁹ Olsson 2005, 148-149.

⁴³⁰ Jäljennös, Luutnantti E. Fredriksson II/RTR 7:n komentajalle 9.3.1944. LSÅ, B471, KA.

⁴³¹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 12.6.1944; Maarianhaminan lottaosasto Ahvenanmaan lottapiirille 9.6.1944. LSÅ, B471, KA.

⁴³² 1.7.44 till Centralstyrelsen, diariebok 14.2–31.8.1944. LSÅ, B473, KA.

⁴³³ Protokoll fört vid Lotta möte hos Emilas i Flisö den 29 juni 1944. LSP, C61, KA.

⁴³⁴ Olsson 2005, 148-149.

säterissä Länsi-Götanmaalla, tila oli ollut sukuomistuksessa jo neljä vuosisataa. Becker sai ensikosketuksen lottatyöhön jo lapsena, sillä sotavoimilla oli harjoituksia näiden asuinalueella. Hänen isänsä oli upseeri ja kartanonherra.

Anne-Beate kävi koulut Växjössä. Hän opiskeli myös maalaustaidetta. Tie vei kotitalouskoulutuksen kautta Tukholmaan sijaitsevaan Åkerströmin emäntäkoulun opettajaksi. Siellä hän pääsi opettamaan prinsessoja Märtaa ja Astridia. Anne-Beaten ääntä saattoi kuulla myös Ruotsin yleisradion ohjelmissa. Niissä hän antoi ruokaohjeita emännöimisohjelmissa, ja hän osallistui myös lastenohjelmien tekoon.

Hän muutti Maarianhaminaan kesällä 1926. Vuodesta 1930 hän oli kotitalousopettajattarena Ahvenanmaan lyseossa ja meni naimisiin virkamiehen kanssa. Anne-Beate oli 11 vuotta sihteerinä kaupungin marttajärjestössä. Runsaat kymmenen vuotta hän oli opettajana myös kokki- ja stuerttikoulussa ja hän opetti kuvaamataittoa ja kaunokirjoitusta useamman vuoden ajan.⁴³⁵

Talvisodan alkaessa Becker oli yksi aloitteentekijöistä Ahvenanmaan kodinturvanaisia perustettaessa, ja hänestä tuli myös järjestön puheenjohtaja. Lehdessä kerrotaan, että Prästön lastenkoti kodittomille hankolaislapsille perustettiin Beckerin aloitteesta. Hän teki kovasti töitä ja käytti hyväkseen Ruotsin kontaktejaan lastenkodin hyväksi⁴³⁶. Puheenjohtaja Becker oli suuri syy siihen, että Ahvenanmaan lotat olivat tiiviissä yhteydenpidossa Ruotsin lottien kanssa.⁴³⁷ Lehden mukaan lottajärjestön noustessa Ahvenanmaalle oli Becker arvostuksensa vuoksi sen itseoikeutettu johtaja.⁴³⁸

Maakuntasihteerin, varatuomarin Werner W:son Beckerin aviomies. Hän oli myös puheenjohtaja Ahvenanmaan Ampumaseurassa.⁴³⁹

Lottalehdessä kirjoitetaan, että Becker piti myös ahkerasti yhteyttä sisämaan lottiin. Becker teki paljon Ahvenanmaalla nostaakseen tietoutta naisten vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta. Lehdessä arveltiin, että hänen onnistumisensa osoittaa mm. Ahvenanmaan komennuksella olevien rintamalottien prosentuaalisesti korkea luku. Beckerille

⁴³⁵ Åland no:93/17.8.1944: Fru Anne-Beate Becker jubilerar.

⁴³⁶ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

⁴³⁷ Vår Värld no:7/1.4.1944: Om Ålands lottor.

⁴³⁸ Åland no:93/17.8.1944: Fru Anne-Beate Becker jubilerar.

⁴³⁹ Tudeer, 42.

myönnettiin lottapäivillä Lotta Svärd järjestön ansioristi. Aikaisemmin hänelle oli jo myönnetty suojeluskuntien palvelusristi ja kaksi vapausmitalia.⁴⁴⁰

Lottatyöt Hagar ja Marianne muistivat kumpikin rouva Beckerin kotitalousopettajanaan. Hagar asui 15-vuotiaana Beckerin ja tämän miehen kotona Maarianhaminassa ollessaan Viestikeskuksessa töissä, johon rouva Becker oli häntä alun perin suositellut. Marianne muistaa Beckerin jämptinä opettajana, joka opetti kuinka aviomiehen paita viikataan niin, että miehen ei tarvitse pukiessaan edes nappeja itse avata. Hagar arveli, että Beckerillä oli varmasti aatelisverta. Hänen käytöksessään näkyi aatelisuuteen liitetty arvokkuus, ja hän osasi kantaa itseään oikein.⁴⁴¹

Anne-Beate Becker kuoli 18. toukokuuta 1971. Lähimmät surijat olivat Ruotsissa asuvat sisaret.⁴⁴²

3.9. Tyttötyö

Lotta Svärdin tyttötyö kulki vuoteen 1943 asti pikkulotta-nimellä. Käytän tutkimuksessa enimmäkseen lottatyttö-nimitystä, sillä se on muoto, jota on käytetty lottien omissa asiakirjoissa, vaikka siitä tuli virallinen nimitys vasta 1943. Pikkulotta-sanaa käytän silloin, kun sitä on lähteessä käytetty.

Eryteisesti sotilaspoika- ja lottatyttötoiminta aiheutti närää itsehallinnon johtajissa ja Åland-lehdessä, jotka ajattelivat, että nuorisotoiminta aiheuttaisi pitkällä aikavälillä kiinnostuksen laskua itsehallintoon ja Ahvenanmaan demilitarisoituun asemaan. Kiinnostus toimintaan oli muutenkin vähäistä.⁴⁴³ Salmisen mukaan toiminta ei koskaan saanut tulta alleen, ja sitä vastustettiin jo siksi, että se soti niin kiivaasti Ahvenanmaan sisäistämää neutraliteettia vastaan samalla edistäen militarismia.⁴⁴⁴ Lottatyttötoiminnasta lotat totesivat, että työ ei vielä 1943 ollut verrannollinen muiden lottapiirien tyttötyö-

⁴⁴⁰ Åland no:93/17.8.1944: Fru Anne-Beate Becker jubilerar.

⁴⁴¹ Hagar Frimanin, Marianne Eliassonin ja Gun-Britt Brennerin haastattelu Maarianhaminassa 3. kesäkuuta 2015 (muistiinpanot ja äänite tekijän hallussa).

⁴⁴² Lehtileike, Hagar Frimanin hallussa. Leikkeen ajoituksen ja alkuperän tarkistaminen ei ole ollut mahdollista.

⁴⁴³ Nordman, 433.

⁴⁴⁴ Salminen, 246.

hön, millä tarkoitettiin luultavasti sitä, että toiminta ei ollut vielä juurtunut ja levinnyt kunnolla nuorena lottapiirissä.⁴⁴⁵

Lottatyttöjen määrä oli suurimmillaan 145⁴⁴⁶. Valtakunnallisesti lottatyttöjen määrä oli järjestön lakkauttamisen aikoihin 52 000, eli Ahvenanmaan lottatyöt muodostivat n. 0,3 % koko maan lottatyöistä.

Vuonna 1941 piirissä oli 14 lottatyttöä, seuraavana vuonna heitä oli 64. Tosin vuosikerromuksen mukaan vuonna 1942 oli pikkulottia piirissä yhteensä 104 viidessä eri tyttöosastossa.⁴⁴⁷ Vuonna 1943 tyttöjä oli 114, mutta vuoden loppuun mennessä määrä oli kasvanut kolmella uudella lottatyttöosastolla.⁴⁴⁸ Kun lottatyttötoiminta kasvoi 20 % vuonna 1943, toivottiin lottien raportissa, että tulevaisuudessa kasvaisi sukupolvi, joka sekä tuntisi itsensä isänmaalliseksi että toimisi sen mukaan.⁴⁴⁹

Tyttötyön leviämistä vaikeutti vanhempien torjuva suhtautuminen.⁴⁵⁰ Finströmin Godbyn lottatyttöjen vanhemmista kukaan ei ollut Lotta Svärdin tai suojeluskuntien jäsen.⁴⁵¹

Finströmissä oli vuonna 1942 pikkulottia 26,⁴⁵² Lemlandissa 10 tai 11.⁴⁵³ Föglössä perustettiin lottatyttöosasto vuonna 1942, ja siihen liittyi 11 tyttöä.⁴⁵⁴

Sundiin perustettiin lottatyttöosasto, jossa oli 32 tyttöä ja Ragnhild Mattsson ryhmänveittäjänä. Piirin kokonaismäärä tippui kuitenkin 128:n kun osa lotista täytti 17 vuotta ja palveli esim. radistina tai ilmailuvonnassa.⁴⁵⁵

Maarianhaminan pikku- ja tyttölottatoiminnan alku oli hieman kankeaa, sillä henkilö, joka oli ollut halukas ja sopiva johtotehtävään, ei vain ollut saanut vielä vuonna 1941

⁴⁴⁵ L.S. Ålands distrikt: Berättelse över flickarbetet år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁴⁶ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁴⁷ Årsberättelse avgiven av styrelsen för Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. till årsmötet den 22 februari 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁴⁸ Flicklotta nr.0/1.12.1943: Flicklotta-arbetet på Åland.

⁴⁴⁹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁵⁰ Flicklotta nr.0/1.12.1943: Flicklotta-arbetet på Åland.

⁴⁵¹ Årsberättelse över Godby flicklottaavdelnings verksamhet år 1943. LSÅ, B469, KA. Tyttöjä oli vuoden alussa kahdeksan ja vuoden lopussa neljä. Ei ole selvää, kuinka monen lottatyttö vanhemmista puhutaan.

⁴⁵² Årsberättelse för år 1942 (Finström). LSÅ, B469, KA.

⁴⁵³ Lotta Svärd Lemlands lokalavdelnings årsberättelse 1942. LSÅ, B469, KA. Käsinkirjoitetussa kertomuksessa kaksi numeroa on päällekkäin luultavasti kirjoitusvirheen takia. 11 on ehkä todennäköisempi luku.

⁴⁵⁴ Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁴⁵⁵ Eklund, 171; Lotta Svärd org. statistiska formulär no.II rörande flickarbetet, Ålands distrikt (päiväämätön). LSÅ, B469, KA.

tarpeeksi kiinnostusta järjestää toimintaa.⁴⁵⁶ Osastossa oli vuoden 1943 lopussa tyttölottia 42, jotka oli jaettu kolmeen ryhmään iän mukaan. Ohjaajaksi oli saatu Regina Ahlqvist, joka aloitti työn käytyään lottatyttöjohtaja-kurssin.⁴⁵⁷ Työ oli enimmäkseen Aunukseen lähetettävien vaatekappaleiden parsimista ja paikkaamista.⁴⁵⁸ Toiseksi eniten tyttölottia oli Sundissa, 43. Finströmissä oli 20 lottatyttöä, jotka oli myös jaettu ryhmiin.⁴⁵⁹

Jämsässä järjestettiin pikkulottaleiri kesällä 1942.⁴⁶⁰ Leirille ja sen yhteydessä järjestetyille neuvontapäiville osallistui kaksi lottatyttöä Ahvenanmaalta.⁴⁶¹ Kyseessä on sama 10-päiväinen leiri, jolle Hagar Friman kertoi osallistuneensa.⁴⁶² Lottien lehdessä kirjoitettiin:

”- - kaksi ahvenanmaalaista pikkulottaa, joista toinen oli aivan ummikkoruotsalainen, mutta toinen puhui suomea, viihtyivät niin erinomaisen hyvin koko ajan.”

Luukkonen ja Ruotsin tyttötyönjohtaja, neiti Lindgren, sekä Turunmaan piirin puheenjohtaja rouva Gripenberg vierailivat leirillä.⁴⁶³ Hagar muisti, että oli tärkeää, että hän piti puheen ruotsiksi, mikä johtui ruotsalaisesta Lindgrenistä.

Lottatyttöjen tehtäviin kuului mm. ruokahuollossa ja juhlien järjestämisessä auttaminen sekä keräyksiä järjestäminen. Periaatteessa lottatyötö tekivät kaikkea mitä lotatkin. Finströmissä järjestettiin 23. lokakuuta 1943 lottatyöille juhla, johon osallistui Ahvenanmaalta 72 lottatyttöä. Ohjelmaan kuului mm. vierailu kirkossa ja kirkkoherra Valdemar Nymanin saarna.⁴⁶⁴ Finströmissä oli kesällä 1944 järjestetty lottatyttöleiri Rå-

⁴⁵⁶ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA.

⁴⁵⁷ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA; Årsberättelse över flicklotta arbetet i Mariehamns lok. avd. år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁵⁸ Årsberättelse över flicklotta arbetet i Mariehamns lokal avd. år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁵⁹ L.S. Ålands distrikt: Berättelse över flickarbetet år 1943. LSÅ, B469, KA; Lotta Svärd org. statistiska formulär no.II rörande flickarbetet, Ålands distrikt (päiväämätön). LSÅ, B469, KA. Luettelo on luultavasti vuosikokouksen aikoihin tehty vuoden 1944 alussa, sillä luvut täsmäävät vuosikertomuksissa esitettyihin lukuihin. Yhteenlaskettu tyttölottien määrä oli 128.

⁴⁶⁰ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 2.7.1942 å Ålands lyceum. LSÅ, B469, KA.

⁴⁶¹ Eklund, 171; Lotta Svärd org. statistiska formulär no.II rörande flickarbetet, Ålands distrikt (päiväämätön). LSÅ, B469, KA.

⁴⁶² Friman (haastattelu).

⁴⁶³ Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no.13/1942: Juvonen, Maire: Jämsän pikkulottaleiri.

⁴⁶⁴ Eklund, 172.

getsbölen kylässä. Yksi osaston pieni lottatyttö oli ollut sairaana koko vuoden, ja lotat olivat pitäneet huolta hänestä.⁴⁶⁵

Fiskarsin Pohjassa järjestettyihin tyttöyönjohtaja- ja ryhmänjohtajakursseille kesäkuussa 1944 osallistuivat Beata Johansson, Louise Österman ja Dora Zetterman Föglöstä, Hjördis Sjöblom Kökarista ja Gurli Sjöberg Finströmistä. Maarianhamiasta osallistuivat Anna Bäckman, Marita Holmström, Barbro Lemqvist ja Ulla Österberg. Kurssialueen lähellä oli vankileiri, jonka ohi kuljettiin hieman pelokkaana.⁴⁶⁶ Jotkin lottatyttöistä saivat siis jo kursseilla ollessaan nähdä sodan käytännön vaikutukset Suomessa.

Yksi lottatyttö työskenteli ilmavalvonnassa Maarianhaminassa vuonna 1943. Hän saattoi olla Sundista. Hän oli käynyt ilmavalvontakurssin Tammisaarella, minkä jälkeen hän palveli Maarianhaminan ilmavalvonnassa.⁴⁶⁷ Kyseessä saattoi olla Ulla Karlsson.⁴⁶⁸

Brändön tyttölottajaoston vuosikertomuksessa 1943 kerrottiin, että työtä ei ollut voitu harjoittaa niin kuin pitäisi. Syynä olivat vaikeat liikenneyhteydet, sillä useimmat tyttölö- tista asuivat eri saarilla, joiden välillä moottorivenematka kesti tunnista pariin tuntiin. Toisena syynä esitettiin tuli- ja tuhkarokko, jotka olivat riehuneet pari muutaman kuu- kauden pituista jaksoa. Tällöin olivat kaikki yhteydet olleet poikki kylien välillä. Osissa pitäjää jopa postinjakelu oli keskeytetty. Työ oli siksi ollut enemmän yksityisluontoista. Työnjohtaja on puhelimen välityksellä yrittänyt ohjata työtä niin hyvin kuin mahdollis- ta, sekä kaikesta huolimatta luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta.⁴⁶⁹ Maarianhaminassa tytöt kokoontuivat useammin kuin maaseudulla ja saaristossa, joissa oltiin veneistä ja sääolosuhteista riippuvaisia.⁴⁷⁰

Lottatyttöihin ei saatu yrityksistä huolimatta uusia jäseniä, kun vanhat täyttivät 17 vuot- ta ja muuttuivat isoiksi lotiksi. Lemlandista jopa kerrottiin, että ”kaikki yrityksemme saada uusia jäseniä ovat epäonnistuneet”. Moni myös muutti pois tai joutui jättämään lottatyttötyön liian ison työtaakan takia. Vuoden 1943 lopulla oli Lemlandin osastossa jäljellä vain kaksi tyttöä, joten seuraavalle vuodelle suunniteltu juhla jouduttiin peru-

⁴⁶⁵ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA.

⁴⁶⁶ Eklund, 172-173.

⁴⁶⁷ L.S. Ålands distrikt: Berättelse över flickarbetet år 1943. LSÅ, B469, KA; Sunds lokalavdelning Lotta Svärd r.f: Flickavdelningarnas årsberättelse (1943). LSÅ, B469, KA. Tytön nimeä ei mainita.

⁴⁶⁸ Förteckning över lottor, som deltaga i lb-kursen i Ekenäs den 15-28 43 (kuukausi puuttuu). LSÅ, B471, KA. Myös Jomalassa oli samanniminen lotta.

⁴⁶⁹ Årsberättelse för Brändö flicklottaavdelning för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁷⁰ Flicklotta nr.0/1.12.1943: Flicklotta-arbetet på Åland.

maan.⁴⁷¹ Kerrottiin, että tytöt kyllä halusivat alkaa lottatyttöiksi, mutta vanhemmat eivät usein antaneet heille lupaa siihen.⁴⁷²

Karl-Johan Edlund oli lapsena mukana Maarianhaminan suojeluskunnan sotilaspoika-toiminnassa. Toiminta aloitettiin lokakuussa 1941. Hän kertoo, että liittymiseen tarvittiin huoltajan suostumus, mikä ”aiheutti paljon keskustelua”. Monet hänen luokkatovereistaan eivät saaneet lupaa liittymiseen, varsinkin ne, joiden isät olivat merellä. Oli myös isiä jotka ehdottomasti kielsivät osallistumisen toimintaan. Edlund muistaa toiminnan koostuneen enimmäkseen urheilukilpailuista.⁴⁷³

Säkkijärven siirtoväeltä saapui heinäkuussa 1944 kirje, jossa kiitettiin Maarianhaminan pikkulottia näiden ”suuriarvoisesta ja siunauksellisesta” työstä vaateavustuksen lähettämisestä: ”Jumala palkitkoon tekonne.”⁴⁷⁴

3.10. Jatkosodan arki ja lottatyöt

Muistelu on erilaista kuin tapahtuma-aikaan kirjoitetut kirjeet tai päiväkirjamerkinnot. Sota-aikaa ei muistoissa eroteta omaksi ajakseen, vaan se sulautuu edeltävään ja sen jälkeiseen aikaan, muodostaen kertojan oman elämänkokemuksen. Tämä näkyy myös haastatelluissa lotissa. Sotamuistoilla ei ole yhtä alku- ja päätepistettä.⁴⁷⁵ Haastatelluissa lotissa ja lottatyöissä tämä näkyy selkeästi siinä, että talvi- ja jatkosota sulautuvat toisiinsa, eikä aina ole selvää kummasta sodasta puhutaan. Muistitiedon tarkoitus on kuitenkin tuoda muistelijoiden omat näkökulmat esiin. Se on luonteeltaan konstruktivistista, ja se kertoo enemmän siitä, mikä tapahtumien merkitys oli muisteluhetkellä ja mitä muistelija uskoivat tekohetkellä kuin siitä, mitä todellisuudessa tapahtui.⁴⁷⁶

Haastatteluaineistot ovat aina yhteisen hankkeen tulos. Esitetyt kysymykset, eleet ja esim. se, mitä haastateltava uskoo haastattelijan haluavan kuulla, vaikuttavat aina lopputulokseen. Suullinen todistus ei ole koskaan kahta kertaa samanlainen. Suulliset tieto-

⁴⁷¹ Lemlands flicklottaavdelning årsberättelse 1943. LSÅ, B469, KA.

⁴⁷² Flicklotta nr.0/1.12.1943: Flicklotta-arbetet på Åland.

⁴⁷³ Eklund, 183.

⁴⁷⁴ F. Hovi (nimi epäselvä) Maarianhaminan Pikku-Lotille 25.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁴⁷⁵ Olsson 2005, 165, 168.

⁴⁷⁶ Fingerroos, Outi - Haanpää, Riina: *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos ym. (toim.), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 28, 32-34; Portelli, Alessandro: *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos ym. (toim.), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 55.

lähteet ovat siten valinnaisia ja loputtomia, sillä haastateltavan muistia on mahdoton tyhjentää kokonaan.⁴⁷⁷ Talvi- ja jatkosodan aika sulautuvat muistelussa usein yhteen, yhdeksi yhtenäiseksi sota-ajaksi.

Haastattelin kahta tyttölottaa vapaamuotoisesti kesällä 2015. Mukana haastattelussa oli hetken aikaa myös yksi Maarianhaminan paikallisosastoon kuulunut lotta Gun-Britt Brenner (ent. Andersson), joka syntyi Maarianhaminassa vuonna 1924.

Gun-Britt oli radiolotta jatkosodan aikana, hän teki yövuoroja ja pääsi aamuneljältä kotiin. Hän osallistui radistikurssille Ahvenanmaan ensimmäisillä piirikursseilla syksyllä 1941. Samalla kurssilla oli myös Saltvikista Maj-Lis From, joka oli myöhemmin itärintamalla komennuksella. Gun-Britt oli häntä kolme vuotta nuorempi.⁴⁷⁸ Hänen nimensä löytyy Viestikeskuksessa komennuksella olleiden oppilaiden listalta luvussa 4.1.

Hän oli jo syyskuussa 1941 auttamassa ompeluillan tarjoilujen kanssa yhdessä mm. Eva Kuffschinoffin ja Gun Sjöströmin kanssa.⁴⁷⁹ Gun-Britt oli muiden lottien tapaan sairautaan jatkosodan loppupuolella.⁴⁸⁰ Hän meni naimisiin sodan aikana tapaamansa, Helsingistä tulleen luutnantin kanssa.

Hagar Friman (ent. Eriksson) syntyi Lemlandissa vuonna 1926. Hänen äitinsä oli Vesilahdelta ja hän oli muuttanut Ahvenanmaalle, jossa hän oli opetellut ruotsin kielen. Hagar kertoi olevansa vain neljännesosan ahvenanmaalainen. Hänellä oli iso suku Tampereen suunnalla.

Marianne Eliasson (ent. Johansson) oli saman ikäinen kuin Hagar, ja hänen äitinsä kuului Östra-Saltvikin paikallisosastoon.

Sota oli yhtä iso järkytys ahvenanmaalaisille kuin muillekin Suomessa. Lotat tuumivat, että oli yksinkertaisesti luonnollista alkaa lotaksi. Vaikka he eivät olleet niin ”sisällä sodassa” kuin muut, oli se tunne kuitenkin läsnä.

Kun Gun-Britiltä kysyttiin miksi hänestä tuli lotta hän sanoi:

⁴⁷⁷ Portelli, 60-61.

⁴⁷⁸ Ålands l:sta distriktskurs 15.9.-28.9.1941: Radisterna, Internerade kursen. LSÅ, B471, KA

⁴⁷⁹ Protokoll, fört vid Mariehamns lokalavdelnings av Lotta Svärd symöte i stadshusets foaje den 30 september 1941. LSP, 506C, KA.

⁴⁸⁰ 1.6.44 Läkarintyg, diariebok 14.2-31.8.1944. LSÅ, B473, KA.

”Tiedätkö, ei ollut ollenkaan kyse siitä miksi, vaan se oli niin itsestään selvää jollain tavalla, että kaikki auttaisivat. Joten se oli täysin luonnollista. Siihen voin rehellisesti vastata.”

Gun-Britin parhaat ystävät olivat myös lottia. Hän tunsi Putte Barkin, ja monta muuta, jotka olivat mukana sodassa. Nisse Byman oli opettaja, johti sotilaspoikatoimintaa ja opetti maamieskoulussa, mutta Hagar muistaa, että hän ei ollut rintamalla. Marianne muistaa, että osa oli Ahvenanmaalla ”i militären”. Gun-Britt ja Marianne tiesivät myös Martin Isakssonin ja Klas Eklundin, ja että jatkosodan lopussa kaikki joukot mobilisoi- tiin ja lähetettiin rintamalle. Myös nämä miehet lähetettiin rintamalle, lotat muistelivat, mutta Hagar ei ollut aivan varma asiasta.

Hagar sai luvan siirtyä ”isoon paikallisosastoon” kesällä 1943.⁴⁸¹ Yhden isoihin lottiin siirtyneen Lemlandin lottatyön kirjoitettiin työskennelleen Maarianhaminassa ilmavalvontalottana.⁴⁸²

Mariannella ei ollut sidoksia muuhun Suomeen. Kun lotilta kysyttiin, tunsivatko kaikki ahvenanmaalaislotat olevansa suomalaisia, he vastasivat, että totta kai. Marianne lisäsi taas, että oli luonnollista alkaa lotaksi.

Mariannen mielestä kukaan ei alkanut lotaksi koska oli sidoksissa Suomeen, vaan koska halusi auttaa - lottiin liittyminen oli riippumatonta sisämaan kytköksistä. Ahvenanmaalaisia ei ollut unohdettu, vaan heidätkin haluttiin mukaan lottaliikkeeseen.

Marianne kertoi, että Finlandiaa soitettiin koko ajan myös Ahvenanmaalla. Maamme- laulua laulettiin paljon, ja oltiin hyvin isänmaallisia muutenkin. Hän painotti, että Suomi on aina ollut hänen isänmaansa. He opettelivat suomen kieltä jo ensimmäiseltä luokalta lähtien, heille oli itsestään selvää oppia suomea.

Elintarvikepulaa oli jonkin verran. Hagarin asuessa Maarianhaminassa kaikilla oli mukana oma voi. Marianne muisti korvikkeen ja sen, että kaikki ostettiin korteilla. Ahvenanmaa vaikuttaa myös heidän kertomuksensa mukaan säästyneen pahimmalta elintarvikepulalta.

⁴⁸¹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikt Lemlands lokalavdelnings medlemsmöte den 20 juli 1943 hos Mery Lindvall. LSP, C465, KA.

⁴⁸² Lemlands flicklottaavdelning årsberättelse 1943. LSÅ, B469, KA.

Pommituksia oli Maarianhaminassa pari kertaa. Yksi talo lähellä länsisatamaa sai osuman pommista, eikä hän tiedä oliko kyseessä vahinko vai tahallinen pommitus. Hänen siskonsa asui sen lähistöllä Navigationsskolanin lähistöllä. Hagar tiesi, että hänen pikusiskonsa oli ollut sinä iltana elokuvissa, ja Hagar huolestui hänen takiaan. Marianne muisteli sodan kauheuksia. Vaikka Ahvenanmaa niiltä paljolti säästy, tuntuivat pommitukset hyvin pahoilta.

Marianne oli myös melko lähellä tuhoutunutta taloa. Marianne ei muista oliko kyseessä sama vai toinen kerta, kun sähkönjakelu katkesi ja koko kaupunki pimeni. Lotat päättelivät, että kyseessä oli eri kerta. Silloin todettiin, että pommittajat eivät osanneet lukea karttoja. Pommikoneiden ääni kuului Ahvenanmaalla usein, ja ilmahälytykset tulivat tutuiksi.

Hagarin koululuokka joutui kerran juoksemaan metsään pommihälytyksen vuoksi. Se oli ihan sodan alussa. Marianne muistaa sotajoukot kaikkialla, moni ahvenanmaalainen tyttö löysi kavaljeerin sotilaista, osa meni jopa naimisiin. Hagar oli sodan jälkeenkin monta vuotta kirjeenvaihdossa yhden suomalaispojan kanssa, mikä päättyi vasta kun tämä meni naimisiin.

Marianne painotti, että heillä oli asiat kyllä hyvin, tilannetta ei voinut verrata mannermaan tilanteeseen. Hagar oli samaa mieltä ja kertoi, että pimennys oli koko ajan pidettävä eikä valoja saanut pitää päällä.

Yksi Hagarin lapsuudenystävä kuoli jonkin ahvenanmaalaisen aluksen upotuksessa ja myös Marianne tunsu monta merimiestä. Tässä näkyy jälleen merimiesten suuri merkitys Ahvenanmaalla, sodan menetykset olivat raskaimpia juuri merimiesten kohdalla.

Vastustajista kysyttäessä Marianne totesi, ettei hän tuntenut ketään, joka olisi sanonut mitään pahaa lotista, ei ainakaan suuressa määrin. Hagar kertoi olleensa sellaisessa ympäristössä ja suvussa, ettei hän osaa sanoa oliko heitä. Heidän kokemuksensa täsmää Olssonin haastattelemiin lottiin, jotka kyllä muistivat yhteisönsä jakautumisen sisällissodan trauman vuoksi. He eivät silti muista kokeneensa ristiriitoja, sillä kaikki elivät omassa tiiviissä ryhmässään. Lotta Svärdiin ja suojeluskuntaan negatiivisesti suhtautuvien kanssa ei yleensä hakeuduttu tekemisiin.⁴⁸³ Lottatyöt olivat vielä niin nuoria, että

⁴⁸³ Olsson 1999, 229.

muistot rajoittuvat enemmän perhepiiriin. Marianne ja Hagar eivät oikein puhuneet politiikkaa niin nuorina. Marianne kertoi, että jännitteitä toki oli eri mielipiteiden, ruotsinmielisten ja suomenmielisten välillä.

Lotat tunsivat kaikki olleensa samassa veneessä. Venäläisiä ja sodan häviämistä pelättiin myös Ahvenanmaalla, siellä pelättiin Hagarin mukaan yhtä paljon venäläisiä kuin mannermaalla. Eli pelko siitä, että Suomi ei kestäisi, vaikka muuten Hagar kertoi, että heillä oli melko turvallinen lapsuus. Aamupäivisin käytiin koulua ja lounaan jälkeen tehtiin töitä ulkona.

Ahvenanmaalaisia poikia kävi kouluja Saksassa. Hagar totesi, etteivät he tienneet paljoa esim. Hitleristä mutta muistaa, että Ahvenanmaalla oli muutamia saksalaisvastaisia. Natsismista ei oikein oltu tietoisia. Saksasta tuli Ruotsin kautta sotilaita, jotka olivat leirillä Jomalassa. Tämä on todella mielenkiintoista, sillä Jomala näyttää olleen lottaliikkeelle hyvin vaikeaa aluetta.

Hagar ja Marianne kertoivat, että ahvenanmaalaisten tilanne oli vähän erilainen, kuin mannermaalla oli. He olivat vähän erikoisia, niin kuin saaristolaisasukit yleensä ovat.

Hagar ei muistanut kielikysymystä lapsuudessaan. Hänen äitinsä oli suomen kielen kääntäjä, ja heillä kotona kävi aina paljon suomenkielisiä tyttöjä.

Marianne ja Hagar kertoivat olleensa liian nuoria hahmottamaan lottaliikettä kokonaisuudessaan, nuorina tyttöinä he olivat aina vain mukana viemässä kahvia linnoituksille ja he olivat mukana kun järjestettiin paraateja. Lotilla oli kuitenkin vaikeaa enää muistaa, kaikkea sitä toimintaa missä he olivat olleet mukana.

Kysyttäessä, miksi he arvelivat, että vanhemmat eivät halunneet lähettää tyttäriään linnoituksille, Hagarilla oli romanttisempi näkemys siitä, että tytöt voisivat rakastua kehen tahansa sotilaaseen. Mariannen mielestä varmasti linnoituksille lähetettiin vanhempia lottia. Heidän näkökulmansa on ymmärrettävä varsinkin kun otetaan huomioon, kuinka monta ahvenanmaalaistyttöä löysi kavaljeerin sotilaista.

Hagarin ollessa pikkulottakurssilla Jämsässä toisen ahvenanmaalaistyön kanssa halusivat muut tytöt puhua ja harjoitella omaa ruotsinkielentaitoaan suomea osaamattoman ahvenanmaalaistyön kanssa. Hagar ei muista mikä hänen nimensä oli, mutta arkistoma-

teriallin mukaan hän oli Godbyn kylästä Finströmistä.⁴⁸⁴ Vain kaksi lottatyttöä voitiin lähettää Ahvenanmaalta kurssille. Ingrid Gripenberg oli mukana ja painotettiin, että oli tärkeää, että Hagar pitää puheen ruotsiksi. Hagar muisti, että Gripenberg oli Ruotsista käymässä. Lottien arkistoista ja lehdistä käy ilmi, että tämä taisi kuitenkin olla vapaa-herratar Ingrid Gripenberg Turunmaan lottapiiristä. Jämsän pikkulottakurssilla oli kuitenkin mukana myös Ruotsin lottien edustaja. Onkin mielenkiintoista, että Hagarin muistoihin on jäänyt paremmin vapaaherratar Gripenberg.

Hagar vietti myös aikaa Nygatanin sotasairaalassa, mutta hän ei muista mikä tauti hänellä oli. Paranemisen jälkeen hän palasi lottatyöhön. Ainakin kesällä 1943 hän oli ollut sairaana.⁴⁸⁵

Hagarin täti Helvi oli komennuksella itärintamalla. Kaksi lottatyttöä eivät tunteneet ketään ahvenanmaalaista komennuksella ollutta. Hagarin aviomies oli taistellut talvisodassa.

Hagarin mukaan monissa kodeissa ei ollut edes radiota. Ruotsalaista radiota oli aina kuunneltu, mutta Mariannen mukaan ei ollut ruotsalaisia lehtiä. Åland-lehti tietenkin oli ja kotona luettiin myös Hufvudstadsbladetia ja Samarbete-lehteä. Ruotsin radiota kuunneltiin kotona, myös lastenohjelmia.

Marianne Eliasson muisti Beckerin karismaattisena ja jämptinä naisena, joka oli sekä hänen että Hagarin kotitalousopettaja.

Hagar oli rouva Beckerin suojeluksessa ollessaan vähän vanhempana Viestikeskuksessa töissä. Hän asui Beckerin ja tämän miehen luona. Vaikka Hagar oli kaupungissa, hän painotti, että hän ei saanut olla iltaisin pitkään ulkona tai juosta miten sattuu. Lottatyöt eivät muistaneet, tai lapsena tieneet, että Becker oli koko piirin puheenjohtaja.

Hagar ja Marianne muistelivat, että rouva Becker oli jotain aatelissukua. Hän ja miehensä olivat ns. portaikon yläpäässä. Marianne kertoo kotitalousopettajana työskennelleen Beckerin kerran koulussa tokaisseen hänelle: ”Marianne, man äter inte med näsan!”

⁴⁸⁴ Årsberättelse över L.S. Ålands distrikts flicklottaarbete (1942); L. S. Finströms lokalavdelning flickavdelnings årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁴⁸⁵ 23.6. Hagar Eriksson: Inl. läkarintyg, diariebok 1942–31.12.43. LSÅ, B473, KA.

Becker oli hyvin vaativa ja tehokas opettaja, mutta kotonaan hänellä ei ollut aina niin tip top kuin voisi kuvitella. Molemmat muistivat Beckerin tehneen paljon töitä lottatoiminnassa, vaikka he eivät tieneet, että hän oli koko lottapiirin puheenjohtaja.

Hagar kertoi, että suurin osa mukana olleista oli maanviljelijöitä. Myös opettajia oli useita mukana. Charlotta Donner oli opettaja, ja johti lottatyttöjä Lemlandissa.⁴⁸⁶ Marianne muisti Maissi Lundbergin, joka oli syntynyt mannermaalla, muuttanut Saltvikiin ja mennyt naimisiin ahvenanmaalaisen kanssa. Marianne muisti Östra-Saltvikin lottien ammattien olleen esim. pankkineiti. Hänen äitinsä oli maatilan emäntä ja paikallisosaston sihteeri Marta Johansson, mutta joukossa oli monenlaisia ammatteja.⁴⁸⁷

Marianne lahjoitti lottapukunsa johonkin keräykseen. Kummallakin lottatyöllä oli lottapuku, mutta Hagar ei muista minne hänen pukunsa joutui.

Mariannen mukaan suojeluskunnat ja kodinturvajoukot olivat sama asia, niiden välille ei tehty eroa. Myös lotta Charlotta Englund puhui vuonna 2001 tehdyssä haastattelussa sekä kodinturvajoukoista että suojeluskunnista ja lotista, mistä saa sen kuvan, että ne olivat talvi- ja jatkosodan aikana käytännössä yksi ja sama järjestö ja synonyymeja toisilleen. Esim. ”me lotat otimme osaa kaikkiin kodinturvajoukkojen järjestämiin juhlallisuuksiin.”⁴⁸⁸

Ahvenanmaalla pidettiin paljon ampumisharjoituksia, jotta opittaisiin ampumaan kunnolla. Kummankin äidit olivat myös marttoja, ja ainakin maalla olivat samat ihmiset sekä lotissa että martoissa mukana.

Hagar muisti muutaman perheen muuttaneen Ruotsiin sodan aikana, mutta niitä ei ollut monta. Sodan jälkeen siirtoväkeä tuli myös Ahvenanmaalle, ja heidän kävi näiden tilanetta sääliksi.

⁴⁸⁶ Charlotta Donnerista kerrotaan artikkelissa: Hemvärnsmannen no:17/1940: Från våra hemvärnskvinnor.

⁴⁸⁷ Årsberättelse från Östra Saltviks lokalavdelning av Lotta Svärd organisationen (1941). LSÅ, B469, KA.

⁴⁸⁸ Ekström, 10. ”Vi lottor deltog i alla festligheter, som hemvärdet ordnade.”

4. Ahvenanmaalaislotat siellä jossain

4.1. Komennukset

Moni piirikurssin syksyllä 1941 käynyt lotta sai työmääräyksen, joita piiri oli lottalehden kirjoituksen aikaan antanut 110 kappaletta. Noin kaksikymmentä komennusta koski huoltolottia ja muutama muonituslotta pohjoisen ja idän rintamalla. Myös Hangon rintamalla työskenteli ahvenanmaalaisia lottia, mutta suurin osa komennuksista oli Ahvenanmaan sisällä. Lottalehdessä myönnettiin, että komennusten määrä ei ollut suuri. Samalla muistutettiin, että piiri oli ruotsinkielinen eikä suomenkielentaitoisia lottia ollut paljon. Ja suomen kielen taitoa usein tarvittiin komennuksella mannermaalla.⁴⁸⁹

Gun Sjöström ja Göta Rundberg lienevät olleen komennuksella tai muusta syystä Hangossa kesällä keväällä tai kesällä 1942⁴⁹⁰ ja niin oli ehkä myös Aili Johansson⁴⁹¹.

Vuonna 1941 annettiin 70 työkomennusta lottapiirin sisällä, ja kymmenkunta lottaa lähti komennukselle sisämaahan.⁴⁹² Megrid Lindblom oli talvella 1941–42 matkannut Aunukseen⁴⁹³ ja myös Sundin lottia oli komennuksella Aunuksessa vuonna 1941.⁴⁹⁴ Sundin Gunborg Maria Brunström oli Syvärin rintamalla.⁴⁹⁵ Louise Gustafsson oli Sundista, ja hän oli nähtävästi ollut kovalla komennuksella. Sundista olivat myös lääkintäjaostoon kuulunut ja jossain itärintamalla ollut Karin Lindholm, muonituslotta Valborg Johansson sekä kanttiinilotta Maja Mattson.⁴⁹⁶

Ahvenanmaan alueella oli 16–17% komennuksella olleista maakunnan lotista vuonna 1942.⁴⁹⁷

⁴⁸⁹ Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja no:17/1941: Ahvenanmaan lottien ensimmäiset piirikurssit.

⁴⁹⁰ 31.5.42 Gun Sjöström i Hangö: arbetsorder; Göta Rundberg kpk1/7745 i Hangö, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA.

⁴⁹¹ 27.5.42 Aili Johansson, Hangö, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA.

⁴⁹² Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁴⁹³ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 27.1.1942 kl. 12 f.m. hos fru Anne Beate Becker. LSÅ, B469, KA. Hänen nimensä saattoi myös olla Megred.

⁴⁹⁴ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts Sunds lok. avd. r.f. årsmöte å Tosarby folkskola lördagen den 24 januari 1942 kl. 13. LSÅ, B469, KA.

⁴⁹⁵ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 2.8.1943. LSÅ, B471, KA.

⁴⁹⁶ Medlemsförteckning för Lotta Svärd Ålands distrikts Sunds lokalavdelning r.f. (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁴⁹⁷ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 7 oktober 1942. LSÅ, B470, KA.

Myös lottapiirin rajojen sisällä työskentelevät lotat olivat kenttälottia, joiden muistutettiin tarvitsevan huolenpitoa ja kannustusta paikallisosastoissa. Oli tärkeää noudattaa vaitiolovelvollisuutta.⁴⁹⁸ Kotijoukkojen esikunta kirjoitti salaisessa kirjeessä piirin johdolle, että lottien oli tärkeää olla hiljaa asioista eikä jutella niistä puhelimen kautta.⁴⁹⁹

Kesällä 1942 komennuksella oli yhteensä 65 ahvenanmaalaista lottaa.⁵⁰⁰ Syksyllä komennuksella olleiden määrä nousi taas: oman alueen sisällä työssä oli 53 lottaa, ja alueen ulkopuolella oli 21 lottaa komennuksella.⁵⁰¹ Kaksi Föglön lottaa oli edelleen vuoden 1943 alussa komennuksella, ja yksi lotta oli ollut lyhyemmällä komennuksella vuoden aikana.⁵⁰² Valtakunnallisesti Lotta Svärdillä oli komennuksella 18 174 lottaa vuonna 1942.⁵⁰³

Vuonna 1943 komennuksella oli ollut 106 lottaa.⁵⁰⁴ Yksikään ahvenanmaalainen lotta ei ollut komennuksella saksalaisessa yksikössä ainakaan vielä vuonna 1942.⁵⁰⁵ Kukaan Ahvenanmaan lotista ei ollut kärsinyt vakavasta sairaudesta palveluksensa aikana vuonna 1943.⁵⁰⁶

Hildegard Sundblomille Kumlingesta yritettiin saada harjoittelupaikkaa Hämeenlinnan Toiseen Hevossairaalaan, mutta vaikuttaa siltä, että paikan saanti ei lopulta onnistunut.⁵⁰⁷

Piirihohtokunta oli päättänyt, että jokaisessa osastossa piti olla yksi lotta, joka pitäisi yhteyttä komennuksilla olevien kanssa.⁵⁰⁸ Sekä piirin yhteyslotta Ethel Lönegren että puheenjohtaja Becker olivat kirjeenvaihdossa itään komennettujen ahvenanmaalaislotti-

⁴⁹⁸ Circulär no:2/2.3.1942. LSÅ B471, KA.

⁴⁹⁹ Circulär no:4 Hemtruppernas Stabilita Ahvenanmaan lottapiirin johtokunnalle LS keskusjohtokunnan kautta 28.4.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁰⁰ Ahvenanmaan lottapiiri Lotta Svärd keskusjohtokunnalle 9.7.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁰¹ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna den 7 oktober 1942. LSÅ, B470, KA

⁵⁰² Årsberättelse över Lotta Svärd Föglö lokalavdelnings arbete under år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁵⁰³ Taulukko komennuksella olevista lotista (ei päivämäärää). LSK, A80, KA.

⁵⁰⁴ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁵⁰⁵ 22.10.1942 till LS Centralstryrelsen, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA.

⁵⁰⁶ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 8.9.1943. LSÅ, B471, KA.

⁵⁰⁷ 18.1.43: per telefon 27.1 meddelas att praktikantplats för H. Sundblom ej kan anordnas, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B472, KA; Ahvenanmaan lottapiirin johtokunta LS keskusjohtokunnalle 18.1.1942. LSÅ, B471, KA; 21.1 H. Sundbloms arbetsorder återlämnat, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B472, KA.

⁵⁰⁸ Protokoll fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 28 februari 1942. LSÅ, B469, KA; Circulär no:2/2.3.1942. LSÅ, B471, KA.

en kanssa.⁵⁰⁹ Kirjeissä kaukana komennuksilla olleille lotille Becker ja Lönegren puhui-
vat paljon säästä, lumesta ja esim. sinivuokoista ja muista vuodenajan ilmentymistä.⁵¹⁰
Kokoontumisissa lotat myös mm. lukivat komennuksella olevien lottien kirjeitä. Vår-
döstä todettiin, että komennuksella olevien lottien kanssa oli vaikeaa ylläpitää yhteyk-
siä. Koettiin kuitenkin tärkeäksi, että lotat näkisivät työtään arvostettavan.⁵¹¹

Föglön osastosta oli yksi lotta rintamalla 1942.⁵¹² Föglön lottaosaston jäseniltä ei löyty-
nyt kirjeitä arkistomateriaalista, joten hänen nimensä jää ainakin toistaiseksi arvoituk-
seksi.⁵¹³ Seuraavana vuonna Föglön Judit Eriksson lähti komennukselle.⁵¹⁴

Meri Virtanen Maarianhaminan osastosta antoi lottalupauksen Aunuksen sotakirkossa
helmikuussa 1943.⁵¹⁵ Meri kirjoitti maaliskuussa 1944 oltuaan tasan kaksi vuotta ko-
mennuksella. Kertaakaan hän ei ollut katunut ”yhteisessä puolustuksessa” mukana ole-
mista, ja hän kertoo saaneensa piiriltä aina kaikkea mitä on pyytänyt ja tarvinnut.⁵¹⁶
Elokuussa Meri kirjoitti, että hänet pitäisi vihkiä ensi kuussa ja hän ostaisi mielellään
lottapukukankaan, jossa hänet vihittäisiin:

”Kohta saan myöskin jättää rakkaan lottatyöni, sillä sulhaseni ei anna olla minun täällä
enää sitten. Paljon olen täällä saanut kokeakin. Varsinkin tämän perääntymisvaiheen ai-
kana ne säilytän aina kaikki muistoissani.”⁵¹⁷

Taulukko 3. Luettelo komennuksella olevista oppilaista ja opiskelijoista. Opettajia lot-
tapiirillä ei vaikuta olleen komennuksella.

Opiskelijat:

Beckman, G. Viestikeskus

Virtanen U. Fort 75

Gustafsson G. Ekonomibyrån

Östergård M. Viestikeskus

Lundqvist M. Viestikeskus

⁵⁰⁹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁵¹⁰ Esim. Maarianhaminasta Else-Maj Myrénille 21.1.1944, alkaa sanoilla ”Tack för Edra båda brev”; Else-
Maj Myrénille 17.4.1944, alkaa sanoilla ”Tack för brevet. Sänder nu tyg”; Lönegren Göta Runbergille
17.3.1944; Lönegren Ellen Söderlundille 8.7.1943. LSÅ, B471, KA.

⁵¹¹ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA; Protokoll fört vid Lottamö-
te hos Västergårds i Kallsö den 7 nov. 1943. LSP, C61, KA.

⁵¹² Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådpiägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470,
KA.

⁵¹³ Förteckning över medlemmar i Lotta Svärd Föglö lokalavdelning (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁵¹⁴ Protokoll fört vid Lotta möte hos Sjölund på Näversholma den (tyhjää) sept. 1943. LSP, C61, KA.

⁵¹⁵ Ålands distrikt, Lottor vilka avgivit lottalöftet i Aunus militärkyrka den 7.2.1943. LSÅ, B470, KA.

⁵¹⁶ Meri Virtanen Lönegrenille 3.3.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵¹⁷ Meri Virtanen Lönegrenille 30.8.1944. LSÅ, B471, KA.

Eriksson J. Fortifikationsbyrån
Kuffschinoff N. Viestikeskus
Helin Stina Kuusamon sotasairaala

Oppilaat:

Kuffschinoff E. Viestikeskus
Kuffschinoff A. Ilmavalvonta
Österberg M. Ilmavalvonta
Andersson G.B. Viestikeskus
Ramström P. Viestikeskus
Sjöström G. Oulun sotasairaala

Lähde: Förteckning över lärarinnor, studerande och elever inom Ålands distrikt, vilka äro på lottakommandering (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

Jo vuonna 1941 toimisto- ja viestilottia oli työkomennuksella 25 ja enemmän olisi tarvittu, mutta taas olisi vaadittu suomen kielen taitoa.⁵¹⁸ Seuraavana vuonna komennuksella oli 47 toimisto- ja viestilottia.⁵¹⁹ Vuonna 1943 kaksi toimisto- ja viestilottia oli komennuksella sisämaassa, ja jopa 54 Ahvenanmaan sisällä.⁵²⁰

Viestikeskuksessa komennuksella ollut Marianne Lundqvist pyydettiin vapauttamaan aktiivisesta lottatyöstä, jotta hän voisi jatkaa opintojaan syksyllä 1943.⁵²¹ Hän oli jo keväällä kertonut viihtyvänsä, mutta odotti kovasti kotiin pääsyä toukokuussa.⁵²² Hän oli lähtenyt Maarianhaminasta 2. lokakuuta 1942 Karjalan kannakselle, Kuolemajärvelle, mutta hän ei ollut tiennyt lopullista komennuspaikkaansa vielä lähtiessään.⁵²³ Nina Kuffschinoffin oli määrä käydä Mannerheimin lastensuojeluliiton järjestämä kurssi tammikuussa 1943.⁵²⁴

Maarianhaminan paikallisosaston Maja Östergård opiskeli Åbo Akademin kauppakorkeakoulussa, ja toivoi mahdollisimman nopeasti saavansa komennuksen toimistolotaksi suomenkieliselle seudulle. Hänen äidinkieliensä oli ruotsi, ja hän osasi suomea sekä saksaa.⁵²⁵

⁵¹⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁵¹⁹ Lotta Svärd Ålands distrikt r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁵²⁰ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁵²¹ Ilma Davidsson Ahvenanmaan lottapiirille 2.8.1943. LSÅ, B470, KA.

⁵²² Marianne Lundqvist Lönegrenille 11.3.1943. LSÅ, B470, KA.

⁵²³ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 22.10.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵²⁴ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 22.10.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵²⁵ Ethel Lönegren LS keskusjohtokunnalle 2.6.1944. LSK, A80, KA.

4.2. Lottakomennukset Ahvenanmaalle

Toimisto- ja viestilotista oli piirissä pulaa, koska suomenkielentaitoisia oli rajallinen määrä. Ne, jotka suomea osasivat, olivat usein vapautettuja opiskelujen vuoksi. Muualta Suomesta oli komennettu lottia Ahvenanmaalle hoitamaan näitä tehtäviä. Toiveena oli, että näille lotille järjestettäisiin kaupunkiin lottakoti, jossa he voisivat asua viihtyisästi ja heistä pidettäisiin huolta. Sen nähtiin edistävän sekä kuria että hyvän lottahengen saavuttamista.⁵²⁶ Myöhemmin valiteltiin, että Ahvenanmaalle komennetut lotat eivät käyttäytyneet Lotta Svärdin sääntöjen mukaisesti.⁵²⁷

Kaksi yhteyslottaa Ahvenanmaan ulkopuolelta osallistui Maarianhaminan lottien kokoukseen, ja he esittivät toiveen, että paikalla olevat lotat vapaaehtoisesti tarjoaisivat työvoimaansa, jotta muualta komennetut lotat voitaisiin vapauttaa lottapulasta kärsivälle mannermaalle.⁵²⁸

Myöhemmin, kesällä 1944, tuli käsky perustaa ilmavalvonta-asema Brändöbyhyn. Vanha tuulimylly muunnettiin siihen tarkoitukseen, mutta brändöläisten hämmästykseksi asema miehitettiin mannermaan nuorilla lotilla.⁵²⁹ Åland-lehdessä oli vaadittu jo syksyllä 1941, että mannermaalta komennetut lotat pitäisi myöhemmin vapauttaa ahvenanmaalaisilla lotilla.⁵³⁰

4.3. Ilmavalvontalotat

4.3.1. Charlotta

Teoksessa *Minnen från krigstiden* on haastateltu sodan kokeneita ahvenanmaalaisia. Yksi heistä on Charlotta Englund, joka syntyi Föglössä 1. tammikuuta 1926 ja oli jatkosodan aikana lottatyttöjohtaja. Lottatyttöillä oli univormut, joita he käyttivät lottakursseilla Tammisaaressa. Hänen mukaansa tärkeintä oli oppia säästäväisyyttä, ja lottatyöt keräsivät käpyjä ja marjoja. Ruokaa laitettiin palokuntatalolla ja koululla.

⁵²⁶ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁵²⁷ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

⁵²⁸ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings symöte den 22 september 1942 å Ålands lyceum. LSP, 506C, KA.

⁵²⁹ Nordman, 435.

⁵³⁰ Åland no:102/30.8.1941: Lottaföreningar bildas som bäst ute i bygderna – Lottorna från fastlandet borde efterhand avlösas av åländska lottor.

Englund kävi vuonna 1943⁵³¹ ilmavalvontakurssin Tammissaarella. Kurssin jälkeen hän palveli Jomalan ilmavalvonnassa, jonka majoitus oli Ingbyssä. Siellä hän kertoi olleensa kunnes ”ensimmäinen sota” loppui. Hänen muistoissaan ovliat sodat ja vuodet luultavasti sulautuneet yhteen, kuten on muistelussa tapana. Ilmavalvonta-asema oli yhteydessä Stentorpan ilmavalvontatornin miehiin, sillä ilmahälytyksestä piti raportoida sekä Ruotsiin että Turunmaalle. Pommituksia hän muisteli olleen vain kerran, laskiaistiistaina Hastersbodassa, samaan aikaan kun hän oli lottakurssilla Maarianhaminassa. Lotta Gunnel Flodin kertoi myös laskiaistiistaista, jolloin Maarianhamina joutui pommituksen kohteeksi. Neuvostokoneet etsivät luultavasti jotain sota-alusta rannikolta, ja osuivat sähkölaitoksen viereen, jolloin koko Ahvenanmaa pimeni⁵³².

Pommituksesta kertoi myös Sylvia Pettersson. Jatkosota alkoi sunnuntaiaamuna, ja hän muistaa kotitalonsa tärisseen merialuksen päälle Kökarissa tiputettujen pommien voimasta. Hän kertoi vieläkin näkevänsä painajaisia kyseisestä aamusta⁵³³.

Rukoushuoneeseen oli perustettu jonkin sortin kanttiini tai kahvila. Iltaisin lotat auttoivat tarjoilussa ja siivouksessa ja tarjoiltiin korvikekahvia. Satahenkisen miehistön Suomen Joutsen oli asettunut Flisön ulkopuolelle.⁵³⁴ Kahdella sukellusveneellä työskenteli myös miehiä, jotka tulivat iltaisin kahvilaan.

Tansseja järjestettiin palokuntatalolla, ja lotat osallistuivat kaikkiin kodinturvajoukkojen järjestämiin juhlallisuuksiin. Tavallista tanssia ei saanut tanssia, vain rivitanssia. Englund kertoo poliisivalvonnan olleen asian suhteen ystävällistä.

Myös Englund kertoi kodinturvajoukkojen järjestämistä hiihto- ja potkukelkkakilpailuista. Suunnistusharrastuksen mainitaan muissa lähteissä olleen suosittua, ja myös siinä kilpailtiin.⁵³⁵

⁵³¹ Englund itse kertoi, että vuosi oli 1942 ja hän oli 16-vuotias. Föglöstä osallistui kuitenkin Charlotta Flodin, jonka täytyy olla hänen tyttönimensä, sillä syntymäaika täsmää, Tammissaaren ilmavalvontakurssille vuonna 1943: Förteckning över lottor, som deltaga i lb-kursen i Ekenäs den 15-28 43 (kuukausi puuttuu), LSÅ, B471, KA; Förteckning över medlemmar i Lotta Svärd Föglö lokalavdelning, flicklottor. LSÅ, B471, KA.

⁵³² Ekström, 28.

⁵³³ Nordberg, 18-19.

⁵³⁴ Tudeerin mukaan Suomen Joutsen oli talvisodan aikana ollut Herrön ulkopuolella (s.98).

⁵³⁵ Eklund, 31-132.

Englund puhui kodinturvajoukoista, sotilaspojista ja lotista samanaikaisesti, ja on vaikea päätellä puhuuko hän talvi- vai jatkosodasta. Joko hän ainakin jälkeinpäin puhui itseltään lottana ollessaan 12-vuotiaana mukana kodinturvanaisten toiminnassa, tai hän kutsui suojeluskuntaa sen edeltäjän nimellä. Haastatteluosion lopussa kuitenkin kerrotaan, että kodinturvajoukot hajotettiin ja 1941 perustettiin Föglön suojeluskunta. Koska Englund oli niin nuori talvisodan alkaessa, on todennäköisintä, että puhuessaan tansseista palokuntatalolla oli kyseessä jatkosodan aika, mutta suojeluskunta ainakin hänen haastattelussaan kulki kodinturvajoukkojen nimellä ja ne tarkoittivat hänelle samaa asiaa.

Englund kertoi, että ruokaa oli tarpeeksi. Kalastus oli myös perinteinen elinkeino, joten ahvenanmaalaisten voi sanoa olleen elintarvikkeiden suhteen paremmassa asemassa kuin sisämaan kaupungeissa asuvat. Sakkaroosia saatiin Ruotsista tulevista laivoista.

Englund kertoi, että Ahvenanmaalle saapui sodan aikana myös pakolaisia. Kerran pakolaisia kuljettanut alus pysähtyi saarelle tulliselvityksen vuoksi, jolloin kyydissä olleet eestiläiset luulivat olevansa Ruotsissa. Heistä huolehdittiin kunnes Storklubbin miehet hakivat heidät pois. Osalle heistä kävi hyvin, ja myöhemmin ne lähettivät kiitoksia ja kortteja Ruotsista. Monen kohtalo ei ollut yhtä ruusuinen, sillä moni hukkui ja virta kuljetti heidät rantaan. Föglön kirkonpihalla on näille hautapaikka. Englund kertoi myös, että moni Föglössä harkitsi pakenemista Ruotsiin, ja osa myös toteutti suunnitelmansa. Suurin osa halusi kuitenkin pysyä kotonaan ja nähdä miten käy.⁵³⁶

4.3.2. Tuntematon lotta - Sortavala

Nimetön lotta kirjoitti keväällä 1943 yhteyslotalle. Kirje on kirjoitettu koneella lottapiirin omalle paperille, eli se on luultavasti kirjoitettu puhtaaksi.

Lotta oli voinut hyvin, mutta oli hirveän surullinen. Hän oli talven ajan ollut toisessa paikassa. Muut lotat olivat kaikki Paltamon lottapiiristä, ja koska lottia oli ollut koko ajan yksi liikaa, oli hänet viimein siirretty muualle. Lotta kuvaili uutta paikkaa syrjäiseksi ja ankeaksi suomaaksi. Paikka oli niin huono, että hän ihmetteli, miten lottia oli voitu sijoittaa sellaiseen paikkaan, joka oli vielä alkeellinen ruoasta lautasänkyyhin.

Heitä oli kuusi lottaa ja yksi sotilas, joka ei ollut mikään hyvä mies. Hän oli ollut mielisairaalassa ennen sotaa eikä ollut vielä terve. Huoneita oli ainoastaan yksi, jossa myös

⁵³⁶ Ekström, 9-14.

kyseinen mies asui. Samassa huoneessa syötiin ja tehtiin kaikki muukin. Lotat eivät ikinä voineet vapaasti mennä maaten tai nousta pukemaan, sillä se mies oli aina siellä: ”hänelle ei voi sanoa mitään”. Lotta ei kertonut tarkemmin, millä tavalla miehen mielisairaus ilmeni, tai miksi hänelle ei voinut puhua, mutta lotat vaikuttavat pelänneen häntä paljon. He kuitenkin vaikuttavat tienneen, että hän oli ollut mielisairaalassa aikaisemmin, joten mies on ehkä itse sen heille kertonut. Kukaan lotista ei jaksanut enää olla siellä, sillä jopa keskellä yötä heidän piti mennä vartiovuoroon. Sinne johti pitkä metsätie ja siellä piti olla yksin. Lotta toivoi, että yhteyslotta voisi järjestää hänelle uuden paikan mitä pikimmiten.⁵³⁷

Lotan kenttäpostiosoite viittaa Sortavalan ilmavalvontaan.⁵³⁸

Yksi mahdollisuus on Maarianhaminan osaston Elsa Leinonen, joka antoi lottalupauksen Sortavalan kirkossa toukokuussa 1943.⁵³⁹ Elsa oli aikaisemman kenttäpostiosoitteen perusteella lokakuussa 1942 ollut Petroskoissa ilmavalvonnassa.⁵⁴⁰ Tämä on saattanut olla se paikka, jossa kaikki muut lotat olivat Paltamosta.

Esalta on kirjediaarin mukaan saapunut kirje 9. huhtikuuta, ja häntä koskeva kirje on lähetetty 14. huhtikuuta yhteyslotalle. Toukokuun 11. päivä oli 6. ilmavalvontapataljoonan esikunnalta saapunut Elsan lääkärintodistus.⁵⁴¹ Vuoden 1943 heinäkuussa hänet oli vapautettu lottakomennukselta.⁵⁴² Onko mahdollista, että hänen suomeksi saapunut kirjeensä käännettiin ruotsiksi, ja kirjoitettiin koneella lottapiirin paperille, jotta suomea taitamaton piirijohto voisi sen lukea? Elsa kirjoitti aikaisemmin Beckerille ruotsiksi, ja yhteyslotalle suomeksi.⁵⁴³

⁵³⁷ Tuntematon yhteyslotalle 7.4.1943, alkaa sanoilla ”många hälsningar till Eder”. LSÅ, B470, KA.

⁵³⁸ Kopsa, Pentti: *Kenttäposti 1941–1945*. Painotalo MIKTOR, Helsinki 1991, 210. Hänen kenttäpostiosoitteensa oli 8020/kpk5.

⁵³⁹ Ilmoitus LS keskusjohtokunta Ahvenanmaan lottapiirille, diariebok 5.8.–20.11.1943. LSÅ, B473, KA.

⁵⁴⁰ Elsa Leinonen puheenjohtaja Beckerille 10.10.1942. LSÅ, B470, KA.

⁵⁴¹ 9.4. från Elsa Leinonen: ”Ang. ny kommandering”; avs. 14.4. till förbindelselotta Brita Reunala: ”ang. lotta Elsa Leinonen”; 11.5. från 6 luftvärnsbataljonens stab: ”lotta Elsa Leinonens läkare intyg”, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B473, KA.

⁵⁴² Elsa Leinonen Lönegrenille 7.7.1943. LSÅ, B470, KA.

⁵⁴³ Elsa Leinonen Beckerille 26.10.1942. LSÅ, B470, KA; Elsa Leinonen yhteyslotta Lönegrenille 7.7.1943. LSÅ, B470, KA.

4.4. Muonituslotat

4.4.1. Komennukset

Piirillä oli pulaa muonituslotista vuonna 1942.⁵⁴⁴ Piirissä oli myös nostettu esille, että lottien vanhemmat eivät halunneet päästää tyttäriään saarille ja linnoituksille.⁵⁴⁵ Arkistomateriaalin perusteella voi päätellä tämän johtuneen enimmäkseen siitä, että tyttäriä tarvittiin kodin töissä varsinkin maaseudulla.

Finströmistä oli yksi muonituslotta Syvärin rintamalla vuonna 1942.⁵⁴⁶ Tämä saattoi olla muonitusjaostoon kuulunut Megrid Lindblom.⁵⁴⁷

Muonituslottia oli piirin rajojen sisällä 43 vuonna 1941. Kaksi muonituslotta lähti palvelukseen mannermaalle.⁵⁴⁸

Seuraavana vuonna piirin muonituslottista oli 12 sotatoimialueella ja 38 piirin rajojen sisällä.⁵⁴⁹ Maarianhaminasta oli 15 muonituslotta ollut komennuksella. Näistä kymmenen oli vielä vuoden 1943 alussa työssään, kuusi lottaa Ahvenanmaalla ja neljä itärintamalla. Osastosta yksi toimisto- ja viestilotta oli itärintamalla.⁵⁵⁰

Vuonna 1942 moni muonituslotta oli ollut komennuksella jo lokakuusta 1941 asti. Yksi heistä oli haavoittunut lievästi.⁵⁵¹

Seuraavana vuonna muonituslottia oli komennuksella 42, joista 31 lottaa oli komennuksella Ahvenanmaan alueella. Määrä oli siis laskenut jonkin verran edellisestä vuodesta. Muonituslotat tekivät raskasta työtä ja liian pitkää päivää, mihin vuosikertomuksessa toivottiin muutosta, jotta useampi muonituslotta olisi halukas ottamaan komennuksen.⁵⁵² Muonituslottien jaksaminen oli koetuksella, sillä päivät venyivät hyvin pitkik-

⁵⁴⁴ Circular no:2/2.3.1942. LSÅ B471, KA.

⁵⁴⁵ Protokoll fört vid rådplägningsdagarna 7.10.1942. LSÅ, B470, KA.

⁵⁴⁶ Årsberättelse för år 1942 (Finström). LSÅ, B469, KA; Protokoll, fört vid samkvämet i samband med rådplägningsdagarna den 7 och 8 okt. 1942. LSÅ, B470, KA.

⁵⁴⁷ Förteckning över inskrivna medlemmar i Lotta Svärd Finström lokalavdelning 4.2.1942. LSÅ, B471, KA

⁵⁴⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁵⁴⁹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁵⁵⁰ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. till årsmötet den 26 januari 1943. LSÅ, B469, KA

⁵⁵¹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁵⁵² Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

si.⁵⁵³ Muonituslotilla oli paljon kysyntää Ahvenanmaan sisällä,⁵⁵⁴ ja muonitusjaostosta oli valtakunnallisesti eniten lottia komennuksella kotialueen ulkopuolella.⁵⁵⁵

Sundin osaston Karin Lindholmin omaisuus ja rahat tuhoutuivat pommituksessa. Hän halusi ostaa Suomen ja itärintaman kartan.⁵⁵⁶

Vårdön lotta Lisa Karlsson päätti hieman myöhässä vastata myöntävästi hänelle tarjottuun Nyhamnin emännän pestiin kesällä 1942.⁵⁵⁷ Hän oli yksi lotista, joilla ei ollut ai-noatakaan lottapukua.⁵⁵⁸ Kuortaneen lepokodista yritettiin saada paikkaa 1944 Lisan lisäksi myös Ellen Söderlundille, Louise Gustafssonille ja Valborg Johanssonille.⁵⁵⁹ Ainakin Lisa näyttää päässeen Kuortaneelle elokuun alussa.⁵⁶⁰ Hänen on täytynyt olla rankoilla komennuksilla, muuten hän ei olisi saanut paikkaa lepokodissa.

Yhdelle piirin lotalle tarjottiin 1943 mahdollisuutta virkistyslomaan Saksassa ja lotta Gunborg Maria Brunströmiä Sundin osastosta ehdotettiin. Hän palveli Syvärin rintamala puoli vuotta vuonna 1942 ja oli niin rasittunut, että hänen oli palattava kotiin. Hänellä oli takanaan useita lääkärikäyntejä saadakseen terveytensä takaisin.⁵⁶¹

4.4.2. Ahvenanmaalaislotat matkaavat Aunuksen Karjalaan

Viisi ahvenanmaalaista lottaa matkusti Aunuksen Karjalaan. Åland-lehdessä julkaistun kirjeessä on nimimerkki M-L.F., joka oli luultavasti Maj-Lis From.⁵⁶² Margareta Karlsson oli aika varmasti yksi lotista, ja jos hän oli siellä, niin oli myös Ellen Söderlund.⁵⁶³ Söderlundin kerrotaan olleen komennuksella itärintamalla huhtikuusta kesäkuuhun 1942,⁵⁶⁴ mikä täsmää täysin tähän kertomukseen.

⁵⁵³ Referat från lotta-dagen i Föglö, Degerby, den 20 juni 1943. LSÅ, B470, KA.

⁵⁵⁴ Cirkulär no:1/2.3.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁵⁵ Olsson 2005, 118.

⁵⁵⁶ Karin Lindholm Ahvenanmaan lottapiirille 9.6.1943. LSÅ, B469, KA; Medlemsförteckning för Lotta Svärd Ålands distrikts Sunds lokalavdelning r.f. (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁵⁵⁷ Lisa Karlsson rouva Beckerille 30.8.1942. LSÅ, B470, KA.

⁵⁵⁸ Ahvenanmaan lottapiiri Lotta Svärd Keskusjohtokunnalle 8.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁵⁹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 19 juli 1944 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

⁵⁶⁰ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 27.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁶¹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 2.8.1943. LSÅ, B471, KA.

⁵⁶² Åland no:78/18.7.1942: Dagbok över 5 lottors färd till fronten. Kirjeet on ajoitettu tiistaista maanantaihin 21.–27. huhtikuuta 1942.

⁵⁶³ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 8.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁶⁴ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 5.2.1944. LSÅ, B471, KA.

Kaksi muuta vaihtoehtoa saattoivat olla Valborg Johansson ja Svea Sundman⁵⁶⁵, mutta toisaalta he kirjoittavat päässeensä perille määränpäähensä vasta kuukautta myöhemmin.⁵⁶⁶ On mahdollista, että heidän matkansa määränpäähensä kesti niin pitkään tai että he ehtivät kirjoittaa vasta silloin. He olivat joka tapauksessa samalla suunnalla. Komenus oli monelle lotalle ensimmäinen kerta poissa kotiseudulta, ja siten jotain täysin uutta.

Kirjeen alku- ja loppukappaletta lukuun ottamatta Maj-Lis kirjoittaa me-muodossa.

Junassa vanhempi herrasmies tarjosi lotille karamelleja kun hänelle selvisi heidän olevan lottia. Kuultuaan näiden olevan Ahvenanmaalta hän kyseli paikan lääkärimaailmasta. Hän tuntui tuntevan kaikki Ahvenanmaan lääkärit. Helsingissä lotat kävivät Stockmannilla, jossa heidän yllätykseksensä oli suhteellisen edullisia tavaroita.

Aurinko paistoi perjantaina 24. huhtikuuta 1942. Lähestyttäessä Lappeenrantaan lotat havaitsivat isoja rakennuksia ja tehtaita. Juna ajoi kauniin Imatran ohi, ja siellä he näkivät venäläisiä sotavankeja työnteossa.

”Sotien aiheuttamat tuhot ovat silmiemme edessä, koska kilometri toisensa jälkeen näkee, että rakennuksista on jäljellä vain harmaita ja synkkiä muureja. Siinä ovat jäänteet suurista tehtaista, mukavista virkamiesasunnoista ja työläisten pienistä, näteistä taloista. Me mietimme, miten paljon tämä on maksanut Suomelle? Kuinka kalliiksi nämä sodat tulevatkaan!”

Lotat näkivät tuhotun Sortavalan, ja monet siellä ihmettelivät, mitä kansaa he edustavat. Moni luuli heidän olevan saksalaisia. Maj-Lis arveli, että he näyttivät vähän kummallisilta vihreine päällystakkeineen.

He kohtasivat muutaman ruotsinkielisen. Ruotsinkielisyys oli ahvenanmaalaisille arvokasta, ja se loi ehkä yhteyden tunteen. Se oli jotain tuttua uudessa, vieraassa paikassa.

Yhden lotan reppu varastettiin yön aikana. Lotat lupasivat auttaa varkauden uhriksi joutunutta toveriaan. Hän oli luultavimmin Margareta Karlsson. Toukokuussa 1942 Margareta kerrottiin, että hän oli matkalla Aunukselle, kun hänen selkäreppunsa varastet-

⁵⁶⁵ Svean sukunimeä ei löydy kirjeistä, mutta kirjediaarin perusteella hänen sukunimensä oli Sundman: 6.5. Svea Sundman och Valborg Johansson, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B473, KA.

⁵⁶⁶ Valborg Johansson ja Svea rouva Beckerille 22.5.1942. LSÅ, B470, KA.

tiin, ja kaikki lottapuvusta kenkiin meni varkaan matkaan.⁵⁶⁷ Lottapiiri yritti kovasti saada hänelle korvaavat varusteet.⁵⁶⁸

Nuori vänrikki lohdutti varkauden uhriksi joutunutta lottaa sanoilla: ”myös Ford joutui aloittamaan tyhjin käsin.” Lotat saivat häneltä ranskalaista suklaata: ”Tuntuu ihanalta tulla hyvin vastaanotetuiksi saapuessamme ensimmäistä kertaa Venäjälle.” He olivat siis ylittäneet Suomen vanhan rajan. Heidän kenttäpostiosoitteensa johtaa Jalkaväkirykmentti 61:n.

Maj-Lis kertoi lottien näkevän kuinka sota on mennyt, sillä koko alue oli myllätty ja tulipalot olivat tehneet tuhojaan. Oli kylmä, ja lotilla oli seuranaan eloisia karjalaisia, jotka halusivat oppia muutaman sanan ruotsia. Vastavuoroisesti lotat saivat oppia muutaman sanan venäjää.

”Paikan asukkaat näyttävät todella omituisilta. Väki täällä rakastaa paljon punaista väriä, sillä kaikki kantavat mielellään päällään punaista tilkkua. Pieniä, harmaita ja surkeita ovat talot, ja täällä asuu vain köyhiä ihmisiä.”

Aunukseen saavuttuaan lotat pääsivät hotelliin, jonka palvelija oli alkuasukas, jolla oli päällään pitkä punainen silkkimekko ja päässä punainen nauha.

Lotat saivat kuulla, että he eivät saa jäädä, vaikka heidät oli sinne komennettu. Heidät aiottiin lähettää lähemmäs rintamaa. Lotat katselivat surkeassa kunnossa olevaa pientä ja harmaata kaupunkia levätessään tulen äärellä. Talot olivat ränsistyneitä, ja ulko- ja asuinrakennukset oli rakennettu yhteen. Paikka näytti olevan heille järkytys.

Oli kylmä, mutta ”kuu loisti taivaalla yhtä kirkkaana ja kauniina kuin siellä kotona”. Yhden toverin jalat paleltuivat. Lotat pohtivat kuinka kylmä mahtoi sotilaille olla talvela, kun nytkin palelluttiin? ”Toivotaan vain, että venäläinen pysyy vähän etäämmällä.”

Lotat näkivät jälleen venäläisiä sotavankeja. Kyseessä oli suurempi kaupunki, ja lotat tutustuivat muutamaan upseeriin. Heidän joukossaan oli eläinlääkintäkapteeni Bondestam Ahvenanmaalta. Paikka saattoi olla Petroskoi.

”Toki välillä pamahtelee, mutta olemme jo niin tottuneita siihen, että unohdamme sodan vaarat, kunnes seuraavan kerran pamahtaa.”

⁵⁶⁷ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 4.5.1942. LSÄ, B471, KA.

⁵⁶⁸ Esim. Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 12.6.1942. LSÄ, B471, KA.

He, ahvenanmaalaislotat, halusivat auttaa isänmaataan hädän hetkellä, ”jolloin bolsjevismi ja hävitys uhkaa tuhota sen, mikä meille on rakasta, meidän vapaan ja uljaan Pohjolanamme.”⁵⁶⁹ Kirje ei ole ainoa, missä ahvenanmaalaislotat puhuivat Pohjolan puolustamisen tärkeydestä.

Maj-Lis harmitteli ennen matkaa miten hänellä on aikaa kirjoittaa kaikille kotona. Kirjeen lopussa hän kuitenkin toivoo, että heille kirjoitettaisiin siviilistä, eli ”elämän aurinkoiselta puolelta”, ja että heillä olisi kyllä aikaa vastata kirjeisiin. Hän antoi jopa kenttäpostiosoitteensa. Kirjeestä saa kuvan, että komennuksen alku ei ollut niin mukavaa kuin ehkä oli kuviteltu, ja että ainakin Maj-Lis olisi mieluummin ollut kotona. Velvollisuudentunto ja lottalupaus veivät silti voiton. Moni komennukselle lähtevä nuori lotta ei todella tiennyt, minne hän oli menossa ja millainen todellisuus siellä odotti. On korostettu, että nuoret lotat olivat eläneet pienten yhteisöjen sisällä hyvin kontrolloitua elämää, joten elämä komennusolosuhteissa vieraassa paikassa oli nuorille todella suuri mullistus.⁵⁷⁰

Maj-Lis From ja Ellen Söderlund kirjoittivat yhteyslotalle otsikolla ”kotona taas” tammikuussa 1943. Heidän kanttiininsa oli jälleen palanut ja he olivat taas kodittomia. Uutta rakennettiin kuitenkin innokkaasti. Kaikki olivat todella ystävällisiä heille, mikä antoi rohkeutta. ”Sillä kun palaa siviilistä todella huomaa, kuinka suuri ero on erämaan elämään”, lotat kirjoittivat. Keskusjohtokunnasta oli sanottu, että he olivat niin huonosti varustettuja, että heidät lähetettäisiin kotiin. Lotat olivat kuitenkin pyytäneet niin kauniisti saavansa jatkaa matkaansa.

He tarvitsivat kipeästi uusia vaatteita ja pojat aikoivat kerätä vähän varoja heille. Oli vaikeaa ottaa vastaan heidän rahojaan, kun he itsekin saivat vain muutaman markan päivässä.

He törmäsivät Evy Petterssoniin matkallaan. Kaikilla heistä oli pulaa tarvikkeista ja kirjeessä näkee Majan turhautuneisuuden ja jopa katkeruuden siitä, että toisen piirin lotta oli saanut omalta piiriltään vaatteita ja rahaa. Kirjeestä saa kuvan siitä, että heitä pompoteltiin paikasta toiseen, kuitenkin tuloksetta. Epätoivo alkoi kasvaa kun kangasta ei vain saanut mistään.

⁵⁶⁹ ”- - många hälsningar från Ålands lottor, som bär i ödemarken vilja hjälpa och bistå sitt fosterland, då det är i nöd då bolsjevismen och förödelsen hota att förstöra det vi ha kärt, vår fria och höga nord.”

⁵⁷⁰ Pohls – Latva-Äijö, 362-365.

”Sota on sotaa. Olisin kyllä mieluiten kaukana tästä kurjuudesta, mutta sitten heti muistan sotilaat, jotka eivät saa ajatella näin, vaikka he saavat kestää paljon enemmän kuin me lotat.”⁵⁷¹

Ellen Söderlund ja Margareta Karlsson olivat jatkosodan alettua olleet yhdessä komennuksella sotatoimialueella.⁵⁷² Ellen puhui sekä suomea että ruotsia, Margareta taas osasi vähän suomea.⁵⁷³ Ellen oli ainakin Maj-Lis Fromin kanssa komennuksella myöhemmin, mutta Margaretaa ei kirjeissä ainakaan mainita enää nimeltä. Margareta, joka oli Sottungan osastosta, oli jo ennen Aunuksen matkaa huhtikuussa 1942 ollut komennuksella Ahvenanmaalla yhdeksän kuukauden ajan.⁵⁷⁴

Maja From kirjoitti ”venäläisestä Karjalasta” maaliskuussa 1943. Heille oli piiristä lähetetty vaatteita. Hänestä oli mukavaa, kun hänet ja Ellen muistetaan ja heidän työtään arvostetaan. Uusi kanttiini oli rakenteilla palaneen tilalle, ja siinä on enemmän yksityiskohtia kuin aiemmassa.⁵⁷⁵ Ellenistä on ehkä otettu kuva Petroskoissa.⁵⁷⁶

Yhteyslotta kirjoitti Maj-Lis Fromille elokuussa 1944 pahoittelunsa tämän sairastelusta. Harmaita mantteleita ei ollut, oli vain vihreitä. Hän kertoi samalla kotipuolen kuulumisia, on ollut rauhallista. Lottajohtaja Luukkosen yhteyslotta kertoi olleen niin nöyrä ja herttainen, kun tämä oli vierailut Ahvenanmaalla.⁵⁷⁷

Heinäkuussa 1943 Ellen Söderlund halusi vapautuksen lottatehtävistä naimisiinmenon vuoksi. Yhteyslotta kirjoitti hänelle: ”Lotan ei pitäisi ajatella vain sitä, mikä on hänelle itselleen mieluisinta, vaan ainoastaan olla avuksi isänmaan puolustukselle.”⁵⁷⁸

Ellen kirjoitti vuoden 1944 alussa, että paras joululahja on lähestyvä loma Ahvenanmaalla.⁵⁷⁹

⁵⁷¹ Maj-Lis From Lönegrenille ”Hemma igen” 30.1.1943. LSÅ, B470, KA.

⁵⁷² Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 10.7.1942. LSÅ, B470, KA.

⁵⁷³ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 8.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁵⁷⁴ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 4.5.1942. LSÅ, B471, KA; Förteckning över medlemmar i Lotta Svärd Sottunga lokalavdelning (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁵⁷⁵ Maja From, alkaa sanoilla ”Ryska Karelen 18.3.1943”. LSÅ, B470, KA.

⁵⁷⁶ 20.11.1943 yhteyslotta Savolaiselta: arbetsorder för Ellen Söderlund, ”fotografen ej medsänd”; 9.12.1943 ”Ellen Söderlunds fotografi”, diariebok 20.11.1943–14.2.1944. LSÅ, B473, KA.

⁵⁷⁷ Lönegren Maj-Lis Fromille 24.8.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁷⁸ Lönegren Ellen Söderlundille 8.7.1943. LSÅ, B471, KA.

⁵⁷⁹ Ellen Söderlund Lönegrenille 9.1.1944. LSÅ, B471, KA.

Lottapiiri anoi vihdoon helmikuussa 1944 kanttiinilotta Ellen Söderlundille vapautusta komennukselta lääkärintodistuksella sekä sillä perusteella, että tämä oli ollut niin pitkään komennuksella. Ensin hän oli ollut Saaristomeren rannikkoprikaatissa puoli vuotta, sitten itärintamalla huhtikuusta kesäkuuhun 1942. Viimeisin komennus oli alkanut 18. syyskuuta 1942.⁵⁸⁰ Ellenille ainakin yritettiin saada paikkaa Kuortaneen lepokodissa.⁵⁸¹

4.4.3. Valborg ja Svea

Valborg Johansson ja Svea⁵⁸² kirjoittivat toukokuussa 1942 Beckerille. He olivat saapuneet perille, mutta Valborg jatkaisi vielä matkaansa seuraavana aamuna eteenpäin, he eivät saaneet jäädä samaan paikkaan. He saapuivat kolme päivää aikaisemmin perille, ja heidät otettiin ystävällisesti vastaan. Siellä ei ollut yhtään työtä, joten 21. päivä heidät lähetettiin pidemmälle. Kahden päivän matkaa taitettiin junalla ja sitten 10 kilometriä veneellä. Kirjeen kirjoittamisen aikana he olivat kaukana merellä, paikassa jonka nimeä Valborg ei uskaltanut kirjoittaa, mutta se alkoi veellä ja loppui aahan⁵⁸³. Koko ajan oli ollut mukavaa, kaikki olivat olleet niin kilttejä ja oli koettu ikimuistoisia asioita.

Matka komennuspaikkaan sujui ilmeisen hyvin: ”Pahinta koko reissulla oli, että eväspussi pilaantui, joten meidän piti heittää se pois.” Onneksi yksi luutnantti hankki lotille leipää, muuten he olisivat mielestään nääntyneet nälkään.

Svea oli nyt ensimmäistä kertaa matkalla, ja hän oli ihan pyörällä päästään. Hän uskoi kuitenkin viihtyvänsä, koska kaikki olivat niin kilttejä ja avuliaita ja hän sai asua isossa talossa, joka oli aikaisemmin ollut lastenkoti: ”kaikki on niin mukavaa kuin täällä Venäjällä voi olla.” Odotukset eivät siis ainakaan ylittyneet. Svea uskoi saavansa hirmuisen vähän töitä, vain ruoanlaittoa neljälle lotalle. ”Olemme molemmat iloisia, että emme ole törmänneet työvelvollisiin”, lotat ilmoittivat huojentuneina.⁵⁸⁴ Heitä oli luultavasti varoiteltu näistä ennen komennukselle lähtöä, ehkä jopa Becker oli se, joka näistä heille kertoi. He eivät kuitenkaan olleet jäämässä samaan komennuspaikkaan, vaan Valborg jatkaisi vielä muualle.

⁵⁸⁰ Ahvenanmaan lottapiiri tuntemattomalle 5.2.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁸¹ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 19 juli 1944 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

⁵⁸² Svea ei kirjoita sukunimeään kirjeissä, mutta se on luultavasti Sundman.

⁵⁸³ Mahdollisia paikkoja ovat Vilka tai Viitana, jotka kummatkin olivat lähellä Petroskoita.

⁵⁸⁴ Valborg Johansson ja Svea rouva Beckerille 22.5.1942. LSÅ, B470, KA.

Kaksi vuotta myöhemmin Valborg ja Svea näyttävät olleen taas samassa paikassa.⁵⁸⁵ Heinäkuussa Valborg oli Joensuussa sotasairaalassa jouduttuaan muuttamaan monta kertaa. Matka Itä-Karjalasta sinne oli vaikea ja uuvuttava, ”mutta olen silti iloinen että sain olla mukana perääntymisessä.” Hän toivoi tottuvansa uudenaikaiseen keittiöön: ”Se, joka on kerran tottunut olemaan rintamalla, ei koskaan totu olemaan sen takana.” Valborg toivoi uutta lottapukua, kaupungissa kun piti aina olla niin hieno ja siisti. Hänen vaatteensa olivat kärsineet evakuoinnin aikana.⁵⁸⁶

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana kesällä 1944 muonituslotta Maja Mattson, kanttiinilotat Ann-Lis Johansson ja Svea Sundman lähetettiin kotiin komennukseltaan rintamalla.⁵⁸⁷

Elokuussa 1944 Svea Sundman oli taas takaisin vanhassa yksikössään ja asusti liiterissä, mutta kohta oli edessä muutto kansakouluun: ”Täältä on kyllä ihan mahdotonta hakea siviiliin.” Paikassa oli kuitenkin saatu olla rauhassa viime aikoina.⁵⁸⁸ Hän halusi kovasti siviiliin ja hän oli väsynyt tilanteeseen: ”Ei täällä ole enää juuri mitään mukavaa, mutta sitä saa luvan tyytyä kaikkeen.” Aikaisemmin samassa kuussa Rajatoimisto oli pyytänyt lotta Sundmania takaisin kireän lottatilanteen vuoksi, tottuneita ja luotettavia lottia tarvittiin, sillä heidän piti työskennellä hyvin itsenäisesti.⁵⁸⁹

4.4.4. Margit – Ääninen

Margit ei kirjoittanut sukunimeään kirjeissään, mutta hän oli luultavasti vuonna 1924 syntynyt Margit Aarne Jomalasta.⁵⁹⁰

Lokakuussa 1944 Margit viihtyi edelleen komennuspaikassaan. Hän mainitsee, että siitä oli monta kuukautta kun hän viimeksi kirjoitti, eli hän lienee ollut samassa paikassa jo kauan.

⁵⁸⁵ Lönegren Valborg Johanssonille 4.4.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁸⁶ Valborg Johansson Ahvenanmaan lottapiirille 8.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁸⁷ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 4.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁸⁸ Svea Sundman Ahvenanmaan lottapiirille 20.8.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁸⁹ LS Rajatoimisto 6: p:sta muonituspäällikkö S-L Korckman Ahvenanmaan lottapiirille 9.8.1944. LSÅ, B471, KA.

⁵⁹⁰ Förteckning: Aktiva medlemmar (päiväämätön). LSÅ, B471, KA; 20.12.43 Margit Aarne: tack för julpaket, diariebok 20.11.1943–14.2.1944. LSÅ, B473, KA; Ålands första distriktskurs, fältkökssektionen. LSÅ, B471, KA.

”Ihmettelen miksi rouva Sjöroos ei soisi minun olla täällä, minun mielestäni en ole koskaan ollut niin kunnollinen kuin täällä, koska siellä kotona se menee aina niin, että poistuu ilman lupaa, kun on niin monta tuttua ja sitä tuntee kaikki paikat.”

Kirjeestä ei selviä kuka Sjöroos oli, mutta tekstistä saa sen vaikutelman, että hän ei itse ollut samassa paikassa kuin Margit vaan ehkä Ahvenanmaalla. Oliko yhteyslotta kirjoittanut edellisessä kirjeessä, että rouva Sjöroos ei hyväksynyt Margitin sijoituspaikkaa? Ehkä rouva oli huolissaan, että paikka, jossa Margit oli, ei ollut sopiva paikka nuorelle lotalle. Siellä olisi huonoja vaikutteita ja mahdollisesti jopa vaarallista.

Margit kuitenkin vihjasi, että lottatyö tässä komennuspaikassa oli vaikuttanut häneen positiivisesti. Hän ei edes jaksanut käydä elokuvissa, sillä paluumatka olisi viisi kilometriä. Oli niin pimeää, että oli parempi vain nukkua iltaisin. Ehkä hän yritti rauhoitella, ettei ollut joutunut pahoille teille.

Margitista haluttiin tehdä paikan emäntä, mutta hän kieltäytyi, mutta hän valitteli saavansa taas kaiken vastuun kun uusi emäntä oli niin nuori. Paikassa oli venäläinen keittiöapulainen, ja Margit kertoi tulleen huonovointiseksi juotuaan taas maitoa kahden kuukauden tauon jälkeen. Hänestä oli hirveää nähdä venäläisiä täinpoistoleireiltä tulleita naisia, jotka olivat niin nääntyneitä, että söivät mitä tahansa. He itkivät, kerjäsivät leipää ja suukottelivat jalkoja, jos saivat sitä vähän. Leiri lienee ollut lähistöllä, koska naiset tulivat ”aina tänne” eli Margitin komennuspaikkaan.

Hän oli Göta Rundbergin kanssa kirjeenvaihdossa ja lähistöllä ollut Göta oli pyytänyt häntä käymään.

Margit kyseli jos joku ahvenanmaalaislotta haluaisi tulla sinne, se olisi ollut niin hauskaa. Hän oli kyllä alkanut tutustua moniin, ”mutta täällä on vain savolaisia ja karjalaisia enimmäkseen, ja ne ovat aika outoja”. Margit ei tiennyt miten hänen suomen kielensä kehittyi, savolainen emäntä puhui niin, ettei hän saanut siitä selvää. Häntä lohdutti kuitenkin se, että suomalainenkaan ei aina ymmärtänyt mitä he sanoivat.⁵⁹¹ Hän lienee saanut juttuseuraa jostain suomenkielisestä, joka ei ollut myöskään ymmärtänyt näiden murretta.

⁵⁹¹ Margit Lönegrenille 7.10.1943. LSÅ, B470, KA.

Margit oli myöhemmin kahden viikon lomalla kotona, mutta vilustuneena hän ei ollut jaksanut käydä piirin kansliassa: ”viimeiset päivät olivat niin tylsiä että toivoin että olisin ollut tässä autiossa kaupungissa, matkustin myös päivää ennen, vaikka minulla oli lupa olla vähän loman yli.” Paluumatkaan kuului haitarimusiikin säestämä junamatka ja konduktööriltä piilottelu.

Perille päästyään lottatoverit olivat käyttäytyneet kummallisesti, ja syyksi paljastui se, että Margit oli saanut komennuksen toiseen poppooseen, jonka miesvahvuus oli 150. Paikan emäntä ”oli kuin aurinko aamusta iltaan asti”. Pojat olivat ruotsinkielisiä ja olivat niin iloisia kun he kuulivat, että Margit oli myös. Paikka oli iso tehdas:

”En tiedä vielä kuinka monta erillistä rakennusta täällä on koska täällä on monta komppaniaa sijoitettuna, ja vielä lisäksi se on keskellä kaupunkia, joten viihdyin ensimmäisestä päivästä lähtien. Vanhassa paikassa ollaan tyytymättömiä että minun piti lähteä pois, ne eivät tykkää niistä lotista jotka nyt ovat siellä.”⁵⁹²

Margit kertoi paljon saamistaan kehuista yhteyslotalle ja on selvää, että hän halusi välittää hyvän kuvan tekemästään työstä lottapiirilleen. Voi päätellä, että Margit tuli hyvin toimeen miesten kanssa edellisessä paikassa.

Jouluna 1943 Margit kertoi menettäneensä kaikki varusteensa pikkujoulun yön tulipalossa. Koko ”Onega” oli palanut maan tasalle.

”Se oli kyllä minun pahin paikkani, asuimme ihan kuin toisessa maailmassa, mutta se oli niin iso ja saman alueen sisällä oli muita komppanioita, on yli kuusi kilometriä ympäröitynä korkeita muureja, ja vahteja joka portin edessä mutta silti oli joku hiipinyt sisään ja sytyttänyt tuleen parhaan rakennuksen.”

Margitin kenttäpostiosoite viittaa moottorisoituun ajoneuvokenttävarikko 4:n, jonka sotapäiväkirjaan on kirjoitettu:

”9.12.43 kello 01.50 syttyi Onegan tehdasalueella Äänislinnassa sijaitsevan autokenttävarikko 4:n autokorjaamo I:n (reserviläiskorjaamo) korjaamohalli tuleen palaen poroksi lyhyessä ajassa.”

⁵⁹² Margit Lönegrenille 29.11.1943. LSÅ, B470, KA. Margit kirjoittaa ”svensk”, eli ruotsalainen, mikä oli tavallista ainakin ahvenanmaalaisten kohdalla.

Margitin mukaan talo oli 130-metrinen ja alun perin venäläisten rakentama, mutta sotapäiväkirja kertoo sen olleen vähän lyhyempi: 115 metriä pitkä ja 35 metriä leveä. Ajo-neuvoja paloi yhteensä 71 kappaletta, minkä Margit kirjeessään tiesi. Syttymissyöksi arveltiin oikosulkuja. Majoitustilat olivat säästyneet palolta, mutta vesi oli turmellut ne käyttökelvottomiksi.⁵⁹³ Margit kuitenkin arveli luultavasti huhujen perusteella vielä kymmenen päivää myöhemmin, että venäläisen oli täytynyt olla syypää tulipaloon.

Kaikki olivat pelkässä pyjamassa ja manttelissa ulkona kolme tuntia, mutta Margit kertoi, että hän ei ollut silti vilustunut: ”Lotat saivat kyllä kehuja siitä että aamulla ruoka oli tavalliseen aikaan, vaikka emme olleet nukkuneet ollenkaan yöllä.” Margit oli paikassa nimeltä kakkoskarjama, jossa oli myös suurin osa ”Syvärin pojista”. Kohta oli taas muutto edessä isompaan pajaan, jossa kaikki olisivat samassa paikassa ja Margit mietti pääsisikö hän mukaan. Hänestä oli surullista erota muista lotista, koska he kaikki olivat niin hyviä ystäviä.

Margitin edellisessä komennuspaikassa, joka oli luultavasti Auto-Taito, haluttiin hänet takaisin. Margit totesi silti päättäväisesti: ”mutta minä en suostu siihen, en halua taas ulos maaseudulle kun olen ollut keskellä kaupunkia.” Kaupungissa, jopa autiossa sellaisessa, oleminen oli Margitille hyvin tärkeää. Ehkä hän ei yhtään pitänyt maaseudusta? Aikaisemmissa kirjeissä hän oli kuitenkin väittänyt, ettei hän jaksanut käydä edes elokuvissa ja vain nukkui illat. Joten on arvoitus, miksi hän niin halusi olla kaupungissa.

Margit kirjoitti huonetoverista, jota hän ei voinut sietää.⁵⁹⁴ Margit vaikuttaa olleen hyvin vahvatahtoinen, ja hän kirjoitti yhteyslotalle paljon avoimemmin kuin monet muut lotat. Hän käytti kirjeissään myös suomenkielisiä sanoja kuten poppoo, loma ja jono.

Neljä kuukautta myöhemmin Margit kertoi, että aikaa oli ollut niin vähän, ettei hän ollut ehtinyt kirjoittaa. Kotiväelle hän oli kyllä kirjoittanut. Kiirettä oli paljon ja komppania oli jakautunut, ja sekä lottien että muonitettavien määrä oli vähentynyt.

Kirjeessä on synkkä sävy. Komppanian miehistä Margit kertoi: *”ihmisiksi voi kutsua vain puolia heistä, muut niistä ovat kuin koiria, jotka haukkuvat lakkaamatta ja on vain siinä ja siinä, etteivät ne hypi silmille.”* Ei ollut kuin muutamia kersantteja johtamassa,

⁵⁹³ Sotapäiväkirjat-kokoelma: Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat, Autokenttävarikko 4 1943–1944. Luettu 1.5.2016. < <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=4495300>>

⁵⁹⁴ Margit Lönegrenille 20.12.1943. LSÅ, B471, KA.

mutta he eivät sanoneet mitään kun miehet tulivat aina tunti ennen ruoka-aikaa ja jos ovet eivät olleet auki, he irrottivat sen hakasistaan ja ottivat ja varastivat kaiken minkä saivat.

”Kaikki on niin epäreilua jopa lottien välillä, esimerkiksi emäntä ei tee juuri mitään siitä huolimatta että meillä on vaikka miten paljon työtä ja keittäjä ei tee mitään vain keittää ruoan, nyt kun toverini on lomalla niin se olen aina minä joka saan kattaa ja järjestää kaiken ja aina sama jako, ruoan ja kanttiiniajan suhteen, silloin se on vain minä joka saa tappelilla ukkojen kanssa. Juuri tänään sanoin että kaikki ovat tulleet tänne lottina saman päämäärän vuoksi, mutta silti on eroteltu mitä työtä halutaan tai ei haluta tehdä, ei niin ettenkö jaksaisi sitä, mutta joku järjestys pitää kuitenkin olla.”

Margit lisäsi vielä, että emäntä oli hänen kanssa samaa mieltä ja hän oli luvannut että asiat muuttuvat.⁵⁹⁵

Margit harmitteli, että hänen huonetooverinsa Taimin palatessa lomalta, on huone taas aina täynnä väkeä. Hän oli saanut olla illat yksin, ja muisteli aikaa kun he asuivat Ensikärrillä ja aina oli vieraita ja monta lottaa asui samassa huoneessa. Tämä oli luultavasti silloin, kun hän oli komennuksella yhdessä muiden ahvenanmaalaislottien kanssa.⁵⁹⁶

Margitilla oli toivoa päästä pois muonituslotan töistä, mutta vielä ei ollut onnistunut, hän kirjoitti vähän ironiseen sävyyn. Margit kutsui sijoituspaikkaansa ”leirikomppaniaksi”. Hänen työtään oli kuitenkin keuhuttu, joten Margit totesi ironisesti tuskin pääsevänsä siitä piinasta eroon. Uusi ja mukava ryhmänjohtajalotta oli luvannut tehdä kaikkensa saadakseen Margitille siirron. Hänelle tarjottiin paikkaa 66:a sotasairaalassa, mutta sinne hän ei halunnut, koska lotat olivat siellä kuin vankilassa. Siellä oli ollut ”hairahnutun” lotta, joka piti lähettää paikkaan, jossa häntä voitiin valvoa. Margit ei kuitenkaan halunnut vaihtaa paikkaa hänen kanssaan.

Margitille yritettiin saada paikkaa ruotsinkielisestä komppaniasta:

”- - jossa pojat eivät ole yhtä ilkeitä lotille kuin täällä. Kun he ovat juovuksissa he tulevat jonossa asunnollemme, joskus meidät on lukittu sisään kun heräämme aamuisin ja silloin meillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin potkaista ovi rikki.”

⁵⁹⁵”- - för människan kan man kalla bara hälften, de andra är som hundar för de skäller jämt, och det är bara si och så, att de inte kommer i ögonen på oss.”

⁵⁹⁶ Margit Arne rouva Beckerille 8.1.1942. LSÅ, B470, KA.

Margit vaikennee siitä, mitä juopuneet tekivät kun he olivat lottien oven takana, mutta tuskin he tulivat aina vain tarkoituksenaan lukita lotat sisälle. Juopuneet ihmisjoukot eivät ole hiljaisia, ja tietääkseen miesten kävelevän jonossa oli lottien täytynyt nähdä heidät ikkunasta. Margit mainitsee kuitenkin seuraavaksi vain sen, miten he heräävät *joskus* sisään lukittuina. Lotat tuskin vain nukahtivat rauhallisesti silloin kun mieslauma oli oven takana.

Voi perustellusti olettaa, että ahdistelua tapahtui Margitin mainitsemien tapausten lisäksi, vaikka hän ei siitä puhu muuten kuin ruoka-aikaan ”riitelemisen” ja juopuneiden jatkuvina ilkeinä päänäpistoina. Sukupuolisesta häirinnästä ei kuitenkaan puhuttu ja käsitys siitä saattoi olla erilainen kuin nykyään. Jopa naiset saattoivat olla valmiita peittelemään Suomea rintamalla puolustavien miesten rikkeitä, eikä ilmapiiri tukenut naisten yrityksiä puolustaa omia oikeuksiaan.⁵⁹⁷ Varmuutta asiasta ei voi Margitin tapauksessa saada, mutta on todennäköistä, että lotat eivät aina ehtineet suljetun oven taakse huonosti käyttäytyviä miehiä pakoon. Varsinkaan, jos näitä oli jopa puolet komppaniasta, niin kuin Margit kertoi.

Margit kirjoitti silti, ettei hän halunnut pois, paitsi jos ”me kaikki saisimme tulla”. Hän oli samassa kirjeessä kirjoittanut, että hän toivoi parempaa paikkaa ja sitä yritettiin hänelle hankkia. Margit kyseli jos joku ahvenanmaalaislotta haluaisi tulla sinne, koska olisi ollut mukavaa saada joku tuttu seuraksi. Margit suunnitteli menevänsä tapaamaan lotta Petterssonia sitten kun hänellä olisi vapaapäivä toukokuussa.⁵⁹⁸

Heinäkuun alussa Margit kirjoitti olevansa pohjoisimmassa Karjalassa. Uusi paikka oli jo evakuoitu siinä vaiheessa kun hän sinne pääsi sinne: ”matka oli yksi pahimmista - - kaikki se mitä sai nähdä.”

Margit oli nähnyt vilauksen Ann-Lis Johanssonista Karjaan asemalla, mutta tämä ei ollut nähnyt häntä. Tilanne vaikuttaa olleen sekava, sillä lottaylin oli halunnut antaa Margitille paikan asemakanttiinissa. Margit kieltäytyi, sillä hän oli päättänyt etsiä komppaniansa jos se tarvitsisi häntä, muuten hän lähtisi kotiin.

Margit kertoi ihmisten olleen iloisia, mutta yllättyneitä, kun hän saapui. Hänen tilanteensa näytti parantuneen huomattavasti:

⁵⁹⁷ Olsson 2005, 158.

⁵⁹⁸ Margit Lönegrenille 18.4.1944. LSÅ, B471, KA.

”Ja nyt elämme ihania päiviä sodasta huolimatta, mutta se kuuluu vain etäältä niin kuin ukkosen jyrynä, vaikka tänä yönä tai huomenna menemme lähemmäksi.”

Tästä saa käsityksen, että he olivat muuttamassa toiseen paikkaan. Margit kuitenkin jatkaa kirjettä ikään kuin kaikki pysyisi ennallaan. Hän viihtyi niin hyvin, ettei hän halunnut ollenkaan pois: ”koskaan ei voi saada niin hyviä päiviä.” Päivisin lotat makasivat uimarannalla, heitä asui neljä yhdessä tuvassa. Komennuspaikka oli pieni asemayhteisö 24 kilometriä jostain kaupungista Pohjois-Karjalassa. Itse kylä oli kahden järven välissä. Lotat saivat mennä kaupunkiin vaikka joka päivä.⁵⁹⁹

Margit oli vielä elokuussa otettu palvelukseen Saaristomerellä Rannikkoprikaatin Esi-kuntaan.⁶⁰⁰

4.5. Lääkintälotat

4.5.1. Komennukset

Vuonna 1941 itärintaman sotasairaaloihin lähti seitsemän lääkitälottaa.⁶⁰¹ Gladys Sommarlund lähti 1941 Mjölballstadin sotasairaalaan.⁶⁰² Sinne lähtivät myös Finströmistä Gertrud Eriksson ja Nanny Karlsson.⁶⁰³ Svea Lund ja Henny Selin lähtivät Pälksaaren sotasairaalaan.⁶⁰⁴ Yhden lääkitälotan kirje julkaistiin Åland-lehdessä.⁶⁰⁵

Komennuksella oli vuoden 1942 aikana ollut 16 lääkitälottaa, joista kahdeksan oli vielä komennuksella vuoden 1943 alussa. Näistä yhdeksän oli Maarianhaminan osastosta ja neljä Finströmistä.⁶⁰⁶ Finströmin paikallisosasto oli maksanut Jyväskylään komennettujen lottiensä majoituksen, jotta lotat saisivat tarpeeksi lepoa yövuorojensa jälkeen. Lepo

⁵⁹⁹ Margit Lönegrenille 3.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁰⁰ Dagorder 15 20.8.1944. 3. Ilmavalvontakomppania (Maarianhamina), T-6799/8, 23.1/II, KA.

⁶⁰¹ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. Årsberättelse för år 1941. LSÅ, B469, KA.

⁶⁰² Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA.

⁶⁰³ Lotta Svärd, Ålands distrikt, sanitetssektionens verksamhetsberättelse 10.2.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶⁰⁴ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA; Lotta Svärd, Ålands distrikt, sanitetssektionens verksamhetsberättelse 10.2.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶⁰⁵ Åland no:133/11.11.1941: En ung åländsk sanitetslottas färd till Karelen. (Nimikirjaimet E.S.)

⁶⁰⁶ Finströmin lottaosaston vuoden 1943 vuosikertomuksen mukaan lääkitälotia oli ollut komennuksella sinä vuonna kolme. Årsberättelse för Lotta Svärd Finströms lokalavdelning för år 1943. LSÅ, B469, KA.

ei ollut mahdollista paikassa, jossa oli 70 lottaa!⁶⁰⁷ Lemlandista, Hammarlandista ja Västra-Saltvikista oli kaikista yksi lääkintälotta komennuksella.⁶⁰⁸

Kökarista kaksi lottaa oli ollut komennuksella itärintamalla 1942. Yksi, joka oli luultavasti Evy Pettersson, oli ollut apusisarena sotasairaalassa ja toinen oli työskennellyt sotilaskotitoiminnassa.⁶⁰⁹ Ahvenanmaan ”rauhalliset olosuhteet” olivat syynä sille, että lääkintäjaosto ei ole saanut esittää suurempia saavutuksia piirirajojen sisällä.⁶¹⁰

Yksi ahvenanmaalaislotta kärsi keuhkotuberkuloosista, ja häntä hoidettiin monta vuotta keuhkotautiparantolassa Ruotsissa. Lääkäriin mukaan hänen yleinen terveydentilansa ja keuhkojen tila oli erittäin hyvä. Hänestä ei ollut tartuntavaaraa, ja hän oli lääkärin mukaan työkykyinen. Lääkäri kirjoitti, että potilaalla oli vahva kutsumus sairaanhoitoon, ja että hän mielellään suositteli häntä lääkintälotaksi.⁶¹¹

Lotta kirjoitti yhteyslotalle, että hän oli maannut kolme kuukautta sotasairaalassa ”jos sain keuhkoissa sijaitsevan pienen tulehduksen” takia. Hän lähtisi mielellään takaisin komennuspaikkaansa: ”Mitään muuta en juuri nyt tiedä. Olen vain niin iloinen siitä, että olen taas terve ja saan palata lottatyöhön.”⁶¹²

Lotta kuljetettiin sotasairaalasta Ahvenanmaan piiriin 1943.⁶¹³ Kesällä lotta kertoi tulleensa lihavaksi, uudessa komennuspaikassa oli hyvä elää. Hän kertoi arvostavansa omaa terveyttään todella paljon.⁶¹⁴ Sairaudesta kärsivä lotta osasi luultavasti arvostaa myös kykyään työnteekoon eri tavalla.

Vuonna 1943 sotasairaaloissa komennuksella oli ollut 11 lääkintälottaa, joista Maarianhaminasta ja Finströmistä oli kummastakin kolme.⁶¹⁵

Kesäkuussa 1944 oletettavasti sipoolainen rouva Holmström toivoi komennusta. Hänelle ehdotettiin paikkaa vastaperustetussa kulkutautisairaalassa, joka sijaitti neljä kilometriä Maarianhaminasta.⁶¹⁶

⁶⁰⁷ Ahvenanmaan lottapiiri Finströmin lottaosastolle 22.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶⁰⁸ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁶⁰⁹ Kökar Lotta Svärd lokalavdelnings årsberättelse 1942. LSÅ, B469, KA.

⁶¹⁰ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1942. LSÅ, B469, KA.

⁶¹¹ Läkarintyg, Ålands Tuberkulos-Dispensärbyrå, Mariehamn 6.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶¹² Lotta yhteyslotta Lönegrenille 5.4.1943. LSÅ, B470, KA.

⁴⁴⁸ Förteckning över lottor som ha insjuknat i tuberkulos, Ålands distrikt. LSÅ, B470, KA.

⁶¹⁴ Lotta yhteyslotta Lönegrenille 7.7.1943. LSÅ, B470, KA.

⁶¹⁵ Lotta Svärd Ålands distrikts r.f. årsberättelse för år 1943. LSÅ, B469, KA.

Syväriltä oli lähetetty kirje tuntemattomalta lotalta Beckerille elokuussa 1942. Kirjoittaja kertoi ajattelevansa ja surevansa Gustaf Adolfia, joka luultavasti oli ollut hänen rakastettunsa. Lotta mainitsi Eva Eriksonin kirjeessään. Kesäkuun 16. 1942 merimies Gustaf-Adolf E. Erikson menehtyi S/S Argoon kohdistuneessa torpedoiskussa Pohjois-Itämerellä.⁶¹⁷ Argossa oli hyökkäyksen aikaan myös Lotta Charlotta Englundin tuleva aviomies, joka selvisi kuitenkin hengissä.⁶¹⁸ Sekä Eva että Gustaf olivat Maarianhaminasta, ja Eva oli menehtynyttä merimiestä kaksi vuotta vanhempi.⁶¹⁹

Lotta työskenteli nähtävästi lääkintälottana. Lotta vaikuttaa kovasti halunneen vakuuttaa Beckerille ja ehkä itselleen, että hän on sitoutunut tehtäväänsä:

”Haluan tehdä parhaani, haluan hoitaa työni niin kuin hyvä Lotta ja näyttää, että olen hyvä ja oikea Lotta. Olen kyllä hoitanut työni niin että kaikki ovat tyytyväisiä, ja olen sen takia niin iloinen.”⁶²⁰

4.5.2. Regina ja Marita

Regina Ahlqvist ja Marita Eriksson lähtivät lokakuussa 1941 Pitkärannan sotasairaalaan.⁶²¹

”Kun te kaikki, niin suloisina, seisotte laiturilla ja lauloitte meille liikutuimme niin, että oli vaikeaa pidätellä kyyneliä. Se oli kyllä hetki, jota emme koskaan unohda.”

Regina ja Marita olivat Salmin sairaalassa Karjalassa, jonne Pälksaaren sairaala oli muuttanut. Kersantti Byman, lehtori Bymanin veli, oli ollut vastaanottamassa heitä Pitkärannan H.T.K.:ssa. Ensimmäisen viikon Salmin sairaalassa lotat autoivat keittiössä. Sairaala ei silloin ollut vielä aivan valmis, mutta lopulta siellä oli noin 250 potilasta. Pojat olivat niin liikuttavan kiitollisia, vaikka on niin vähän mitä heidän eteensä voivat lotat tehdä. Oli hyvin harvinaista että kukaan valitti: ”Mikään ei voi saada meitä katu-

⁶¹⁶ Ethel Lönegren rouva Anna Holmströmille 6.6.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶¹⁷ Ålands Nautical Club r.f.: *Åländska sjömän under andra världskriget 1939–1945*. Ålands Nautical Club r.f., Mariehamn 1999, 41, 211.

⁶¹⁸ Ekström, 9.

⁶¹⁹ Förteckning över Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelnings medlemmar år 1941. LSÅ, B471, KA. Muita Eriksoneja ei löydy Maarianhaminan jäsenlistalta. (Eriksson-nimisiä on useita)

⁶²⁰ Tuntematon Beckerille Syväriltä 5.8.1942, alkaa sanoilla ”Kära fru Becker!”. LSÅ, B470, KA.

⁶²¹ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA.

maan vapaaehtoista päätöstämme lähteä tänne.”⁶²² Kaikki oli lottien mielestä ollut hauskaa, niin keittiötöyt kuin osastolle siirtyminen.

He kirjoittivat luultavasti jouluna 1941, että heillä oli ollut niin mukavaa komennuksellaan erämaan sairaalassa, että jopa valmiiksi kirjoitettu lomahakemus oli lentänyt roskiin!⁶²³ Jatkosodan hyökkäysvaiheen innostus näkyy näissä kirjeissä erityisen hyvin, sotaväsämyksestä ei ollut vielä tietoaakaan. Sota oli kuitenkin kääntymässä asemasodaksi juuri joulukuussa 1941.

4.5.3. Göta ja Else-Maj

Hammarlandin paikallisosaston lääkintälotta Göta Rundberg toivoi kesällä 1943 pääsevänsä kotiin kolmeksi kuukaudeksi. Myös Götan sisko oli ollut lotta.⁶²⁴ Göta korosti, miten lomalta saisi uutta puhtia ja voimaa työhön, vaikka muuten hän vakuutti viihtyvänsä hyvin.⁶²⁵ Göta kirjoitti lokakuussa 1943 makaavansa potilaana sairaalassa, myös Else-Maj Myrén oli siellä saman sairauden takia. Hän toivoi heidän saavan olla rauhassa yöllä, hän oli huolissaan, sillä ulkona oli kirkas tähtitaivas. Göta uskoi kohta tottuvansa niin, ettei säikähtäisi niin helpolla.⁶²⁶

Göta oli ollut jonkin aikaa siviilissä, eli hän oli luultavasti sairastumisensa jälkeen edellisen vuoden lokakuussa päässyt kotiin.⁶²⁷

Maaliskuussa Göta kirjoitti saaneensa matkaseuraa Valborg Johanssonista. Samassa komennuspaikassa olivat Else-Maj Myrén ja Evy Pettersson, joka oli ollut aikaisemmin Äänislinnassa. Evy ei viihtynyt ollenkaan. Göta oli ollut niin kipeä edellisenä päivänä, että hän ”*luuli kuolevansa*”. Hän uskoi sen johtuvan säästä, sillä oli todella kylmää ja välillä satoi useita päiviä putkeen. Venäläisiä potilaita oli neljä, ja lotan oli hoidettava myös heitä.

⁶²² Regina Ahlqvist ja Marita Eriksson rouva Beckerille 7.11.1941. LSÅ, B470, KA.

⁶²³ Regina ja Marita: ”Bästa lottor!” (päiväämätön). LSP, C506, KA.

⁶²⁴ Lönegren Göta Rundbergille 13.4.1944. LSÅ, B471, KA; Lotta Svärd Hammarlands lokalavdelnings medlemsförteckning (päiväämätön). LSÅ, B471, KA.

⁶²⁵ Göta Rundberg rouva Beckerille 27.6.1943. LSÅ, B470, KA.

⁶²⁶ Göta Rundberg rouva Beckerille 2.10.1943. LSÅ, B470, KA.

⁶²⁷ Lönegren Göta Rundbergille 17.3.1944. LSÅ, B471, KA.

Lotta oli selvästi todella uupunut, mutta hän perusteli komennuksen lopettamista sillä, että häntä tarvitaan kotona. Hän oli kuullut, että kotona on kohta kevät, ja ikävöi sinne: ”Sota kestää niin pitkään, että kaikki alkavat väsyä.”⁶²⁸

Seuraava kirje koski vapautusta komennukselta: ”Kyllä nyt kirjoitan koskien siviiliin pääsyä.” Kirjeestä näkee, että se on kirjoitettu hankalassa asennossa. Lotta Pettersson makasi viereisessä sängyssä.⁶²⁹ Göta kaipasi kovasti kotiin, ja hän oli edelleen sairaana. Siviiliin hakeminen oli lotalle kova paikka, kun oli valittava oman jaksamisen ja velvollisuuden tunteen välillä, lotat eivät halunneet tuottaa piirilleen pettymystä.

Göta oli ainakin vielä huhtikuussa Myrénin kanssa samassa paikassa. Evy Pettersson oli siellä myös, mutta hän oli juuri lähtenyt lomalle. Göta oli kirjeenvaihdossa Valborg Johanssonin kanssa. Göta asui alemmassa kerroksessa, jossa asui myös kaksi ruotsinkielistä ja kuusi suomenkielistä lottaa: ”- - me kaikki tulemme hyvin toimeen keskenämme.” Hän kertoi yhteyslotalle oppivansa hyvin suomea ja oppineensa paljon myös sairaanhoidosta, ja edelleen toivoi pääsevänsä pian siviiliin. Muuten oli ollut rauhaisaa, ja yöllä sai nukkua rauhassa.⁶³⁰ Huhtikuussa 1944 Götaa tarvittiin jostain syystä Hammarlandissa.⁶³¹

Seuraava kirje on kirjoitettu 18. kesäkuuta, eli Göta ei nähtävästi lähtenytkään takaisin Ahvenanmaalle, tai sitten hän tuli nopeasti takaisin.

Kannaksen suurhyökkäys oli käynnissä, ja kaksi päivää ennen kirjeen kirjoittamista Aunuksen suomalaisjoukot olivat saaneet käskyn vetäytyä puna-armeijan aloittaessa hyökkäyksen Itä-Karjalassa.

”Mutta kaikista surullisinta on että pitää jättää meidän vanha rakas kenttäsairaala ja vaihtaa kokonaan uuteen paikkaan + Divisioonaan.”

Götan uusi komennuspaikka oli kokonaan suomenkielinen. Ensimmäinen määränpää oli Laatokan rintama, ja pommeja tippui kuin rakeita. Göta kysyi epätoivoisena, miksi hänen ei aikaisemmin voitu antaa mennä kotiin? Lottia oli muutenkin liikaa.

⁶²⁸ Göta Rundberg yhteyslotalle 19.3.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶²⁹ Göta Rundberg yhteyslotalle 28.3.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶³⁰ Göta Rundberg yhteyslotalle 26.4.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶³¹ 13.4.44 Arbetskraftschefen i Hammarland: ”intyg att lottan Göta Rundberg behövs som hjälp hos Eriksson i Boda”, diariebok 14.2.–31.8.1944. LSÅ, B473, KA.

”En koskaan enää näe Ahvenanmaata. Ikinä ei ole maailma näyttänyt näin pimeältä.”

Kaikki lähtivät pois, ja venäläiset etenevät suurin askelin: ”Ehkä ensi kerralla jos tulen, tulen kyllä kotiin valkoisessa arkussa.” Myrén oli myös surullinen. Mutta Göta totesi, että sellaista sota on, mennään sinne minne komennetaan. Kaikki siellä kotona olisivat hänen ajatuksissaan viimeiseen asti, ja hän päättää kirjeen: ”Olkoon Jumala kanssamme.”⁶³²

Seuraavan kerran Göta mainitaan Else-Maj Myrénin kirjeessä elokuussa.

Else-Maj kertoi heidän vaihtaneen paikkaa 18. kesäkuuta jälkeen jo yhdeksän kertaa toistaan mahdottomampiin paikkoihin. Hän kiitti saamistaan terveisistä, eli muita ahvenanmaalaisia lottia saattoi vielä olla hänen kanssaan samassa paikassa, vaikka hän ei nimeltä mainitse ketään. Göta ei kuitenkaan ollut enää mukana, hän oli luultavasti pääsyt vihdoinkin takaisin Ahvenanmaalle.

”Tunnen itseni kyllä niin väsyneeksi että on hirveää vielä kun täällä on supisuomalaista joten on kaksin verroin niin vaikeaa sitä uupuu ja kuluu loppuun kun koko ajan kulkee korvat ja silmät auki että ei tee enemmän virheitä kuin tarvitsee, meitä on vain kaksi tyttöä jotka puhuvat ruotsia kaikki muu menee suomeksi.”

Paljon tavaroista jäi ”vieraaseen maahan”, eli jonnekin sinne Venäjän puolelle, missä hän oli aikaisemmin Götan kanssa.⁶³³ Hän oli selkeästi täysin uupunut.

4.5.4. Henny ja Svea

Henny⁶³⁴ Selin ja Lemlandin Svea Lund lähtivät yhdessä Pälksaaren sotasairaalaan lokakuussa 1941.⁶³⁵ Svea Lund kirjoitti vuoden 1942 alussa Beckerille:

”Nyt olemme päässeet niin sisälle työhön että mikään ei ole enää uutta ja silloinhan tuntuu siltä että ei ole mitään kirjoitettavaa.”

Kirjeestä saa sen kuvan, että lotta ei nähnyt syytä kirjoittaa piirin yhteyshenkilöille muita kuin työhön liittyviä asioita. Varmasti hänellä oli kerrottavaa, mutta henkilökohtai-

⁶³² Göta Rundberg Lönegrenille 18.6.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶³³ Else-Maj Myréniltä Lönegrenille 6.8.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶³⁴ Lukee selkeästi Henny, mutta on melko varmasti Henny muiden kirjeiden perusteella.

⁶³⁵ Årsberättelse avgiven av Lotta Svärd Mariehamns lokalavdelning r.f. från tiden från lokalavdelningens grundande 21/8 1941 intill den 31 december 1941. LSÅ, B469, KA; Lotta Svärd, Ålands distrikt, sanitetssektionens verksamhetsberättelse 10.2.1942. LSÅ, B471, KA.

semmat asiat hän kirjoitti läheisilleen. Svea kertoi aikaisemmin kirjoittaneensa rouva Österbergille, eli luultavasti Runalle, joka oli myös piirin johdossa.

Svea oli hoitanut mm. kranaatin aiheuttamia vammoja: ”Ei voi saada kiitollisempaa tehtävää kuin poikiemme hoitaminen.” Svea joutui nähtävästi jättämään komennuksen kesken terveyssyistä. Hennyn sulhanen oli ollut sairaalassa potilaana. Hänellä oli ollut kranaatinsirpaleita selässä ja jaloissa, ja paranemisen jälkeen hänestä oli tullut vanginvartija.⁶³⁶

Henny Hämäläinen kirjoitti Sortavalasta 1943. Hänellä oli vain paperikengät, joilla oli vähän vaikea kävellä niillä märillä säillä. Fanny Luukkonen oli vierailut Hennyn paikassa. Hennyllä oli ollut joitain vaikeuksia tottua paikkaan aluksi, mutta sen tarkempia yksityiskohtia ei hän kerro.⁶³⁷ Hän meni naimisiin 1942, aikaisemmin hän oli Selin, mutta vuoden 1943 puolella Hämäläinen.⁶³⁸ Hän jatkoi komennuksella naimisiinmenon jälkeen, mikä ei ollut itsestään selvää monille lotille.

4.5.5. Evy ja Aili

Lokakuussa 1942 lottapiirin kirjeessä keskusjohtokunnalle kerrottiin, että lotta Evy Petersson toivoi töitä muonituslottana sotatoimialueella, joskin hän oli kurssin käynyt lääkintälotta. Hän oli talven aikana työskennellyt muonituslottana Ahvenanmaalla. Hän puhui ainoastaan ruotsia.⁶³⁹ Näköjään hän päätyi kuitenkin lääkintälotaksi.

Aili Helena Johansson syntyi 1916 ja asui Jomalan Ödanbölessä. Hän voitti partiojärjestö Ålandsflickanin järjestämän kilpailun kesällä 1939,⁶⁴⁰ ja oli komennuksella rintamalla 18. joulukuuta 1942 alkaen.⁶⁴¹ Hän oli komennuksella Uusikaarlepyyn sotasairaalassa vielä heinäkuussa 1944. Aili kirjoitti, että töitä oli ollut aika vähän mutta nyt potilaita alkoi tulla.⁶⁴² Neuvostoliiton suurhyökkäys oli jo alkanut.

⁶³⁶ Svea Lund rouva Beckerille 23.1.1942. LSÅ, B470, KA.

⁶³⁷ Henny Hämäläinen Sortavalasta luultavasti Lönegrenille 18.9.1943. LSÅ, B470, KA.

⁶³⁸ 28.5.42 Henny Selin 1kpk/8016, diariebok 1942. LSÅ, B472, KA; 24.7.43 Henny (Selin) Hämäläinen, diariebok 1942–31.12.1943. LSÅ, B473, KA.

⁶³⁹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 8.8.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶⁴⁰ Åland no:81/1939: Ålandsflickan 1939.

⁶⁴¹ Ahvenanmaan lottapiiri LS keskusjohtokunnalle 12.12.1942. LSÅ, B471, KA.

⁶⁴² Aili Johansson Ethel Lönegrenille 12.7.1944. LSÅ, B471, KA.

Evy Pettersson oli huhtikuun alussa 1943 Kökarissa sairauslomalla. Hän kirjoitti Beckerille pyytäen anteeksiantoa, ja hän kertoi oppineensa paljon vaikka oli toiminut tyhmästi.⁶⁴³

”Minulla on nyt vain suomenkielisiä huonetovereita, mutta viihdyn kyllä silti hyvin yhdessä heidän kanssaan.”

Evyn toteamus kuvaa hyvin, miten tärkeää ahvenanmaalaisille oli ruotsinkielisyys. Aili Johansson ei ollut enää Äänislinnassa, mutta Evy kertoi, että heistä oli tullut erottamatomat ystävykset sinä aikana kun he olivat samassa paikassa.⁶⁴⁴ Evy oli käyttänyt har-kitsemattomasti piirin ruokaan ja majoitukseen antamia rahoja puukenkiin, ja asiaa selviteltiin kirjeissä pitkään. Evy näyttää yrittäneen vältellä asian kohtaamista.⁶⁴⁵ Aili oli yrittänyt parhaansa estellä, mutta Evy ei ollut kuunnellut häntä.⁶⁴⁶ Evy ja Aili olivat taas yhdessä elokuussa 1944.⁶⁴⁷

4.6. Sodan ja lottapiirin loppu

Jatkosodan lopulla moni ahvenanmaalainen pakeni Ruotsiin, kun erillisrauha Neuvostoliiton ja Suomen välillä alkoi näyttää todennäköiseltä ja saksalaisen invaasion uhka kasvoi. Huhtikuun 9. ja toukokuun 18. välillä katosi maakunnasta jopa 44 henkilöä. Sundblom puuttui asiaan lehdessään ja kehotti väestöä osoittamaan hillintää vaikeassa tilanteessa. Muistutus näytti toimivan, sillä pakolaisvirta tyrehtyi seuraavina kuukausina.⁶⁴⁸ Kerrotaan, että useita nuoria pakeni jatkosodan aikana Ruotsiin välttääkseen työvelvollisuuden. Ainakin kaksi lasta Brändöstä lähetettiin Ruotsiin sotalapsiksi.⁶⁴⁹ Vuonna 1942 oli Ahvenanmaalla otettu vastaa 54 lasta mannermaalta.⁶⁵⁰

Syksyllä alkoivat huhut Ahvenanmaasta vaihto-objektina rauhanneuvotteluissa kiertää Maarianhaminassa.⁶⁵¹ Jatkosodan aikana 1944 saksalaiset todella laativat suunnitelman

⁶⁴³ Evy Pettersson Beckerille 1.4.1943. LSÅ, B470, KA.

⁶⁴⁴ Evy Petterssonilta Lönegrenille 27.4.1943. LSÅ, B470, KA. Evy käytti muiden ahvenanmaalaislottien tapaan sanaa ”finsk”, ei ”finskspråkig”.

⁶⁴⁵ Luultavasti Lönegren Evy Petterssonille 20.9.1943. LSÅ, B471, KA; Evy Pettersson Lönegrenille 11.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁴⁶ Aili Johansson Lönegrenille 12.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁴⁷ Lönegren Evy Petterssonille 2.8.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁴⁸ Salminen, 256.

⁶⁴⁹ Nordman, 437-438.

⁶⁵⁰ Åland no:7/20.1.1942: 54 fastländska barn till Åland – de anlända i slutet av veckan.

⁶⁵¹ Salminen, 257.

Ahvenanmaan miehittämiseksi, mutta suunnitelmaa ei lopulta pantu täytäntöön.⁶⁵² Föglön suojeluskunta komennettiin Björkörin linnoituksille sen jälkeen kun oli saatu vihiä Saksan maihinnoususuunnitelmista.⁶⁵³ Myös Lotta Englundin kertoman mukaan vuonna 1944 Föglön suojeluskunta sai käskyn Björköriin valvomaan Föglön ulapan läheistä laivareittiä. Lotta lähti myös paikan päälle viikoksi laittamaan ruokaa kenttäkeittiössä, ja ruoanlaitossa riitti puuhaa taukoamatta.⁶⁵⁴

Ahvenanmaan suojeluskuntien komentaja, yliluutnantti Hugo Palmroth, komennettiin heti kesäkuussa Karjalan kannakselle. Kun kaikki mahdolliset joukot lähetettiin rintamille kesällä 1944, joutuivat muonituslotat Ahvenanmaalla tekemään todella pitkiä päiviä, sillä heistä oli ollut pulaa jo aiemmin, ja miehistön vähetessä ei miehistä ollut enää apua.⁶⁵⁵

Noin 40 brändöläistä oli kauppalaivaston palveluksessa. Merimiesten uhkana oli myös vangitseminen liittoutuneiden toimesta. Noin 40 ahvenanmaalaista merimiestä joutui syksyllä 1944 SS-leirille saksalaisten vangittua heidät. Läheskään kaikki eivät selvinneet sieltä hengissä.⁶⁵⁶

Vuosina 1939–1945 menehtyi sodasta johtuvista syistä kaikkiaan 88 ahvenanmaalaista merimiestä.⁶⁵⁷ Sota näkyi ahvenanmaalaisten elämässä konkreettisesti juuri merimiesten kautta, ja menehtyneiden merimiesten määrä on suuri suhteutettuna Ahvenanmaan väkilukuun. Åland-lehdestä löytyy useiden merimiesten kuolinilmoituksia. Vuonna 1940 menehtyneitä merimiehiä oli 24.⁶⁵⁸

Syyskuun alussa solmitun aselevon jälkeen Ahvenanmaa oli taas demilitarisoitava. Lotat tiesivät siis jo syyskuussa, että suojeluskuntapiiri ja siten myös lottapiiri Ahvenanmaalla olisi todennäköisesti lakkautettava.⁶⁵⁹ Kumlingessa ehdittiin syyskuussa jo päät-

⁶⁵² Ohto Manninen: *Operaatio Tanne Ahvenanmaan uhkana*. Teoksessa Rumpunen, Kauko I. (toim.): *Vaiettu totuus: Salattu ja vähän tunnettuja tapauksia sotavuosilta*. Oy Valitut Palat, Helsinki 2013, 198–203.

⁶⁵³ Ekström, 37. Eyolf Nordas ei kerro haastattelussa päivämäärää, mutta kyseessä oli jatkosodan loppupuoli.

⁶⁵⁴ Ekström, 9–14.

⁶⁵⁵ Becker Fanni Luukkoselle 20.7.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁵⁶ Nordman, 437.

⁶⁵⁷ Ålands Nautical Club r.f., 15.

⁶⁵⁸ Åland no:1/4.1.1941: 24 under 1940 omkomna sjömäns minne.

⁶⁵⁹ Protokoll fört vid Lotta Svärd (Föglö) styrelsemöte hos Hilka Stråhlman i Degerby den 26 sept. 1944. LSP, C61, KA.

tää oman osaston lakkauttamisesta.⁶⁶⁰ Vielä lokakuussa 1944 yhteyslotta Untamo kannusti Beckeriä ehdottamaan keskusjohtokunnalle lottia, jotka olivat palvelleet piiriä erinomaisesti. Näitä lottia oli useita sekä kotona että komennuksella.⁶⁶¹

Maarianhaminan tyttöyönjohtajan kerrottiin syksyllä 1944 olleen mannermaalla vierailulla ja nähnyt kodittomien evakuoitujen ahdingon.⁶⁶² Syyskuussa 16 ahvenanmaalaislotta matkusti auttamaan Kirkkonummen evakuoinnissa.⁶⁶³ Marraskuun alkupuolella 1944 järjestettiin yleinen vaatekeräys evakuoitujen hyväksi. Osallistujina olivat mm. Martta-järjestö, Ahvenanmaan Lotta Svärd ja nuorisojärjestöjä.⁶⁶⁴ Kumlingessa lotat ja martat olivat yhdessä keränneet vaatteita ja muita tarvikkeita evakuoituille jo kesällä 1944.⁶⁶⁵

Ahvenanmaan lotat avustivat Karjalasta evakuoitua Mannosen perhettä vaatteilla ja muilla tarvikkeilla.⁶⁶⁶

Päivärahaa sai lokakuun lopussa 1944 vielä omalla asuinalueella palvelleista lotista 23, ja kotialueensa ulkopuolella palvelleista 34 lottia.⁶⁶⁷ Lottia ei nähtävästi kotiutettu nopeasti rauhan tultua. Esim. lotta Wygrund oli vielä komennuksella lokakuussa.⁶⁶⁸

Kokouksessa lokakuussa 1944 päätettiin siirtää Ahvenanmaan Punaisen Ristin paikallisjärjestölle Ahvenanmaan lottapiirin rahavarat ja huoltotoiminta. Myös Prestön lastenkodin ylläpito siirtyi Punaiselle Ristille. Kokouksen puheenjohtaja oli Runa Österberg ja sihteerinä oli maaherra Ruben Österberg.⁶⁶⁹ Paikallisosastot saivat itse päättää mitä varoille tehtäisiin. Föglön varat annettiin Prestön lastenkodille ja Degerbyn vapaapalo-

⁶⁶⁰ Protokoll fört vid Lotta Svärd Kumlinge lokalavdelnings möte söndagen den 24 sept. 1944. LSP, C393, KA.

⁶⁶¹ Rouva Beckerin allekirjoittama paperi 13.10.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶² Circulär no:5/1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶³ Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte den 24 september 1944 kl. 12 å distriktets kansli. LSÅ, B469, KA; Åland 30.9.1944: Hjälp av åländska lottor vid Kyrkslätts utrymning.

⁶⁶⁴ Instruktion, maakuntapäällikkö Axa Karlsson, Ålands Klädhjälpkommitté. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶⁵ Referat från lotta-dagen i Mariehamn den 13 augusti 1944. LSÅ, B471, KA; Årsberättelse för Lotta Svärd Vårdö lokalavdelning (1942). LSÅ, B469, KA.

⁶⁶⁶ Mannosen perhe Ahvenanmaan lottapiirille 28.9.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶⁷ Förteckning över de på kommandering varande lottor från Lotta Svärd Åland distrikt, som åtnjuta lottalön per 30.10.1944, Ethel Lönegren 7.10.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶⁸ L. Wygrund Ahvenanmaan lottapiirille 30.10.1944. LSÅ, B471, KA.

⁶⁶⁹ Protokoll fört vid Ålands lokalförenings av Finlands Röda Kors extra möte å Stadshuset i Mariehamn den 25 oktober 1944. LSÅ, B470, KA; Protokoll, fört vid Lotta Svärd Ålands distrikts styrelsemöte å distriktets kansli, den 22 november 1944 kl. 12. LSÅ, B469, KA.

kunnalle.⁶⁷⁰ Västra-Saltvikin lotat lahjoittivat lopulta kaikki lakkautetun osaston varat Godbyssä asuvalle tytölle, jonka isä oli kaatunut sodassa.⁶⁷¹

Maapäivien kevätkauden avajaisissa 1945 puhemies Sundblom ilmaisi Ahvenanmaan kansan kiitollisuuden siitä, että Neuvostoliitto oli estänyt saariryhmän pysyvän linnoittamisen.⁶⁷² Sundblom esitti puheessaan Ahvenanmaan linnoittamissuunnitelman olleen yksi talvisotaan johtaneista seikoista.⁶⁷³

⁶⁷⁰ ”Enligt mötets beslut...”, Degerby den 7 dec. 1944. LSP, C61, KA.

⁶⁷¹ Protokoll fört vid Lotta Svärd Västra-Saltviks lokalavdelnings månadsmöte i Strand den 17 nov. 1944. LSP, C979, KA.

⁶⁷² Dreijer, 58-59.

⁶⁷³ Salminen, 229.

5. Johtopäätökset

Ahvenanmaan kodinturvanaiset olivat toiminnassa vain lyhyen ajan, eivätkä ne ehtineet kunnolla järjestäytyä ennen kuin toiminta oli lopetettava. Ahvenanmaalaisten kiinnostus kodinturvatyöhön lopahti talvisodan loputtua ja rauhan tultua. Maanpuolustustyö oli Ahvenanmaalla täysin sotatilanteen aiheuttamaa, ja se oli jo tässä suhteessa täysin erilaista kuin suojeluskunnat ja Lotta Svärd muualla Suomessa. Näiden työ oli Suomessa järjestetty rauhan aikana, sota oli jopa lottaaosastojen normaalitoimintaa häiritsevä tila.⁶⁷⁴ Vaikka ahvenanmaalaiset kokivat olleensa syrjemmässä sodasta kuin muu Suomi, oli saarimaakunta koko ajan uhan alla niin Saksan kuin Neuvostoliiton tahoilta.

Suurin ero muuhun Suomeen oli Ahvenanmaalla se, että suojeluskuntia tai kodinturvajärjestöjä ei saanut maakunnalle perustaa ennen jatkosotaa. Suojeluskunta oli sotilaallinen maanpuolustusjärjestö, joka ei sopinut yhteen Ahvenanmaan demilitarisoinnin kanssa. Lotta Svärdiä taas ei voitu perustaa paikkakunnalle, jolla ei ollut suojeluskuntaa.

Vaikka lotat näyttävät pitäneen suojeluskuntia kodinturvajoukkojen luonnollisena jatkeena, oli näillä kahdella suuri ero niin monien ahvenanmaalaisten mielissä kuin käytännössä. Kodinturvajoukot ja -naiset palvelivat vain omaa maakuntaansa, ja joukkoja ei saanut käyttää Ahvenanmaan ulkopuolella. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd sen sijaan sitoutuivat puolustamaan isänmaata, ja ne olivat osa Suomen puolustusvoimia sodan aikana. Ne olivat valtakunnallisia, sotilaallisia järjestöjä, vaikka lotat olivatkin aseettomia. Lottalupaus satoi naisen palvelemaan suojeluskuntaa ja isänmaata, ei vain omaa maakuntaansa. Ahvenanmaan pyrkimys pysyä neutraalina vyöhykkeenä ei sopinut Sundblomin edustavan enemmistön mukaan yhteen suojeluskuntaideologian kanssa.

Suurin vastustus suojeluskunta- ja lottajärjestöä kohtaan kumpusi maakunnan neutraalista, itsehallinnollisesta asemasta ja halusta säilyttää se. Vasemmiston kannatus Ahvenanmaalla oli mitätöntä, ja samanlaista sisällissodan kaunoista kumpuavaa vastustusta kuin muualla Suomessa ei Ahvenanmaalla ollut. On toki mahdollista, että itsehallintoa ja neutraaliutta puolustavat argumentit suojeluskuntia ja lottajärjestöä vastaan olivat niin hallitsevia, että se pienikin vasemmistolainen epäluulo hukkui niiden alle. Vastustajat käyttivät myös suomalaistamisargumenttia lottia ja suojeluskuntia vastaan.

⁶⁷⁴ Olsson 2005, 90.

Kun kodinturvanaisilla oli ahvenanmaalaisten yleinen tuki takanaan, oli Lotta Svärdillä asiat toisin. Ahvenanmaan luoteisosissa sijainneet Geta ja Eckerö jäivät kokonaan ilman lottia, vaikka näillä oli ollut talvisodan aikana omat kodinturvanaisosastot. Lumparlandissa ei ollut tarpeeksi lotaksi haluavia naisia oman lottaosaston perustamiseksi.

Pia Olssonin teoksessa *Eteen vapahan valkean Suomen* on tutkittu kuuden lottaosaston toimintaa talvisodan alkuun asti. Tutkittavat osastot on valittu eri kulttuurialueilta, jotta on voitu tarkastella eri olosuhteiden vaikutuksia lottatoiminnan laatuun. Erilaisissa ympäristöissä syntyneiden osastojen tarkastelu mahdollisti myös toiminnan luonteen ja laadun tarkastelun yleisellä tasolla.⁶⁷⁵

Olsson on korostanut lottajärjestöjen maantieteellisen sijainnin merkitystä.⁶⁷⁶ Säännölliset tapaamiset, kuten ompeluillat, olivat tärkeitä lottien paikallisosastojen elinvoimaisuudelle.⁶⁷⁷ Ompeluiltoja ei usein ollut mahdollista järjestää säännöllisesti harvaanasutuilla alueilla, ja Ahvenanmaalla saariston pitkät välimatkat vaikeuttivat lottatyötä. Erityisesti Kökarissa elettiin välillä kokonaan eristäytyneinä.

Ahvenanmaan lottajärjestö ehti olla toiminnassa vain muutaman vuoden, ja vielä paikassa, jossa lotta-ajatusta ei tunnettu tai yleisesti tuettu. Työmuodot hakivat vielä pysyvää muotoa harvaan asutussa saaristossa, mutta työtä saatiin kuitenkin tehdä melkein rauhaa vastaavissa olosuhteissa. Ahvenanmaa kärsi sodan aikana erityisesti materiaalipulasta, mikä rajoitti keräystoimintaa ja komennukselle lähtevien lottien varustamista.

Toinen vaikuttava tekijä lottajärjestöjen aktiivisuudessa olivat Olssonin mukaan johtohahmojen henkilökohtaiset ominaisuudet, näkemykset ja esimerkiksi kokemus ja arvo maailma. Myös piirien ja keskusjohtokunnan asettamat tavoitteet painoivat vaakakupissa. Sen sijaan paikallisten johtohahmojen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ei ollut paljoa vaikutusta toiminnan muotoihin tai luonteeseen.⁶⁷⁸ Ahvenanmaalla paikallisosastojen aktiivisuus oli melko usein vähäistä, etenkin pimeänä vuodenaikana. Anne-Beate Beckeriä lukuun ottamatta tutkielman lähdeaineistosta ei voi päätellä paljoa lottaosasto-

⁶⁷⁵ Olsson 1999, 25.

⁶⁷⁶ Olsson 2005, 90.

⁶⁷⁷ Olsson 1999, 231.

⁶⁷⁸ Olsson 1999, 109-114, 231, 237.

jen puheenjohtajista. Ruustinna Göranssonilla oli lottalehden mukaan ollut erittäin tärkeä osa siinä, että Jomalaan saatiin vastustuksesta huolimatta oma paikallisosasto.

Suomen sisällissodan katkerat muistot vaikuttivat Lotta Svärdiin suhtautumiseen. Olssonin haastattelemat lotat eivät kuitenkaan muista kokeneensa vastustusta tai vihamielistä suhtautumista muilta paikkakuntalaisilta. Yksittäiset lotat kertoivat muistavansa paikkakuntansa jakautumisen vapaussodan jälkeen, mutta he eivät muista itse kokeneensa vihamielisyyttä. Syyksi arveltiin Olssonin tutkimuksessa sitä, että toisinajattelijoiden kanssa ei hakeuduttu tekemisiin. Oma ryhmä oli niin tiivis ja yhteenkuuluvuuden tunne oli voimakas.⁶⁷⁹ Haastatellut ahvenanmaalaislotat eivät myöskään muista kohdanneensa lottien vastustajia. He eivät muista kuulleensa mitään negatiivista lotista. Säilyneessä arkistomateriaalissa kuitenkin on paljon viittauksia vihamielisyyteen, mutta niistä ei selviä, kuinka se ilmeni. Jomalalan lottien kokema ”silmiinpistävä kiihotus lottia ja suojeluskuntalaisia vastaan” oli erityisen mielenkiintoinen maininta. Ei kuitenkaan kerrottu, mitä ja millaista tämä kiihotus oli.

Vaikeimmat alueet lottatyölle näyttävät olleen juuri Jomala sekä Västra-Saltvik. Joissain paikallisosastoissa, kuten Vårdössä ja Finströmissä, suhtautuminen vaikuttaa olleen myönteisempää. Maarianhaminassa liittyminen lottiin oli kuitenkin kaikista runsainta, ja siellä työtä oli helpointa järjestää lyhyempien välimatkojen ja sähkövalon vuoksi.

Lotat tekivät työtä suojeluskuntien muonituksessa, lastenkodin ylläpitämisessä, tuntemattoman sotilaan joululahjojen keräyksissä ja muun avustustoiminnan järjestämisessä. Lottien tehtäviin kuului myös suojeluskuntien avustaminen rahallisesti, millä oli Ahvenanmaalla pienempi painotus sota-ajan tavarapulan ja säännöstelyn vuoksi. Työ keskitettiin enemmän hädänalaisten auttamiseen ja työhön puolustusvoimien avustamisessa.

Ahvenanmaalaislotat nostivat monta kertaa esiin, kuinka komennusten määrää rajoitti se, että suomen kieltä ei piirissä osattu. Suomen sisällä oli muitakin lähes kokonaan ruotsinkielisiä alueita, mutta ei niin kokonaisvaltaisesti ruotsinkielistä lottapiiriä. On vaikea sanoa, kuinka moni piirin lotista osasi suomea edes auttavasti. Jotkut suomea taitamattomat lotat olivat silti komennuksilla paikoissa, jossa muita ruotsinkielisiä ei aina ollut.

⁶⁷⁹ Olsson 1999, 229.

Lottia oli komennuksilla sekä maakunnan sisällä että sen ulkopuolella. Kuten tutkielmasta käy ilmi, olivat joidenkin kokemukset hyvin rankkoja. Sotaväsytys näkyi myös kirjeissä asemasodan pitkittyessä. Etenkin viimeisenä sotavuonna kirjeiden sävy muuttui synkäksi ja lotat olivat täysin loppuun palaneita. Osa jouduttiin lähettämään komennukselta kotiin uupumuksen tai sairauden takia.

Olssonin mukaan rauhan aikana perustetuissa paikallisosastoissa jäsenten motivoijana oli isänmaallinen henki, toverihenki ja toiminnan sosiaalinen luonne.⁶⁸⁰ Ahvenanmaalla tämä tuskin täysin päti sotatilanteen takia, vaan toiminta perustui enemmän velvollisuudentuntoon ja haluun auttaa sotaan jälleen joutunutta Suomea ja siten myös omaa maakuntaa. Lottatyön sosiaalinen luonne varmasti houkutteli joitain lottia mukaan järjestöön. Millaista isänmaallisuus sitten oli ahvenanmaalaislottien keskuudessa? Olssonin mukaan paikallisosastojen kohdalla kansallisuusaate näkyi eniten käytännön työssä eli oman paikkakunnan suojeluskunnan auttamisessa. Koti, uskonto ja isänmaa olivat Lotta Svärdin kolme peruspilaria, ja lotta sitoutui lupauksessaan palvelemaan isänmaata. Olsson kirjoittaa, että ”isänmaallisuus lähti oman kodin ja sen lähiympäristön rakastamisesta ja suojelemisesta”.⁶⁸¹ Sotien aikana Ahvenanmaalla tunnettiin yhteenkuuluvuutta taistelevan Suomen kanssa ja Neuvostoliiton voittoa pelättiin. Isänmaan kamppailua tukemalla lotat auttoivat omaa saarimaakuntaansa, jonka tulevaisuus oli tiukasti sidottu muun Suomen kohtaloon.

Koska myös muissa Pohjoismaissa oli lottiin verrattavia järjestöjä, nousee kysymys, olivatko ahvenanmaalaislotat myös osa ruotsalaista lottatyötä? Olihan jopa järjestön suurin puuhanainen, puheenjohtaja Becker, Ruotsista. Ruotsin lottajärjestöön jopa viitattiin järjestön perustamiskutsussa. Myös Ruotsista osallistui paljon vapaaehtoisia Suomen puolustukseen, ja Ruotsissa oli oma lottajärjestö. Ahvenanmaan lotat viittasivat teksteissään usein Pohjolan puolustamisen tärkeyteen, ja suhteet Ruotsiin olivat lämpimät. Ahvenanmaan erityisasema Ruotsin ja Suomen välissä, sidokset niihin historian, kielen ja itsehallinnon kautta muodostivat värikkään ja poikkeuksellisen asetelman kodinturvaneisille ja Lotta Svärdille.

⁶⁸⁰ Olsson 1999, 95, 229.

⁶⁸¹ Olsson 1999, 234.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

Lotta Svärd -järjestön piirit (LSÅ)

Lotta Svärd -järjestön keskusjohtokunta (LSK)

Lotta Svärd -järjestön paikallisosastot (LSP)

Ålands hemvärn Staben 1939-1940 (Ålands hemvärn)

3.Ilma- ja ilmavalvontakomppania Maarianhamina

Julkaistut lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Flicklattan 1943

Hemvärnsmannen: publikation för Ålands hemvärnsmän 1940

Hufvudstadsbladet 1942

Lotta Svärd: Lotta-Svärd yhdistyksen äänenkannattaja 1941-1944

Lotta Svärd 1942-1944

Skyddskåristen 1941-1944

Vår Värld 1944

Åland 1939-1944

Kirjallisuus:

Carlson, Kim: *Ett liv på landet*. Teoksessa Nunez, Maija (toim.): ”Min mormor hade aldrig någon fritid”: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000.

Drejjer, Matts: *Den historiska bakgrunden till Ålands självstyrelse*. Ålands museum, Mariehamn 1972.

Eklund, Arvid: *För hembygd och fosterland: Finlandssvenska soldatgossar och flicklottor i Nyland, Åboland och Åland*. Samorganisation för Sydkustens Traditionsgillen för Soldatgossar och Flicklottor SSTS rf, Helsingfors 2008.

Ekström, Kjell: *Minnen från krigstiden: Intervjuer gjorda av elever vid Föglö grundskola*. Ålands museum, Mariehamn 2001.

Fingerroos, Outi - Haanpää, Riina: *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos ym. (toim.), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Hassel, Marika: *Min fammo*. Teoksessa Nunez, Maija (toim.): ”*Min mormor hade aldrig någon fritid*”: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000.

Högman, Gyrid: *Den Åländska kvinnans historia 1700-1950*. Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse XIV, Mariehamn 1990.

Isaksson, Martin: *Carl Björkman: Ålands första lantråd*. Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse XIII, Mariehamn 1988.

Jokipii, Mauno: *Jatkosodan synty: tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–41*. Otava, Helsinki 1987.

Kopsa, Pentti: *Kenttäposti 1941–1945*. Painotalo MIKTOR, Helsinki 1991.

Nordberg, Patrik: *Intervju med Sylvia Pettersson*. Teoksessa Nunez, Maija (toim.): ”*Min mormor hade aldrig någon fritid*”: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000.

Nordman, Dan: *En boning i havet - Brändös historia till 1945*. Brändö kommun, Brändö 2006.

Nunez, Maija: ”*Min mormor hade aldrig någon fritid*”: *Glimtar ur 1900-talets kvinnoliv på Åland*. Ålands museum, Mariehamn 2000.

Manninen, Ohto: *Operaatio Tanne Ahvenanmaan uhkana*. Teoksessa Rumpunen, Kauko I. (toim.): *Vaiettu totuus: Salattuja ja vähän tunnettuja tapauksia sotavuosilta*. Oy Valitut Palat, Helsinki 2013.

Manninen, Ohto: *Talvisodan salatut taustat – Neuvostoliiton operatiiviset suunnitelmat 1939-1941 Suomen suunnalla*. Kirjaneuvos KY, Helsinki 1994.

Olsson, Pia: *Eteen vapahan valkean Suomen – kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Kansatieteellinen arkisto 45, Helsinki 1999.

Olsson, Pia: *Myytti ja kokemus – Lotta Svärd sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2005.

Pohls, Maritta – Latva-Äijö, Annika: *Lotta Svärd – Käytännön isänmaallisuutta*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2009.

Portelli, Alessandro: *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos ym. (toim.), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Salminen, Johannes: *Ålandskungen*. Rabén & Sjögren, Mariehamn 1979.

Sauramo, Lauri Johannes: *Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus*. Rannikkotyökistön Upseeriyhdistys, Helsinki 1938.

Sauramo, Lauri Johannes: *Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys*. Teoksessa *Tiede ja Ase*, Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu no:5, Suomen sotatieteellinen seura, Helsinki 1937.

Sinerna, Martti: *Lauri Malmberg ja suojeluskunnat*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1995.

Sulamaa, Kaarle: *Lotat, uskonto ja isänmaa: Lotat protestanttis-nationalistisina nunnina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.

Steinby, Ann-Gerd: *Ålands Martha: Styrka och gemenskap i 100 år*. Ålands Marthadistrikt r.f., Mariehamn 2012.

Tudeer, Erik: *Ålands hemvärn 1939–1940*. Sotatieteellisen Seuran ja Sotatieteen Laitoksen julkaisuja 1990.

Turtola, Martti: *Tornionjoelta Rajajoelle – Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940*. WSOY, Helsinki 1984.

Wahlbäck, Krister: *Veljeys veitsenterällä - Suomen kysymys Ruotsin politiikassa 1937-1940*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1968.

Ålands Nautical Club r.f.: *Åländska sjömän under andra världskriget 1939-1945*. Ålands Nautical Club r.f., Mariehamn 1999.

WWW-lähteet:

Helsingin kaupunginkirjasto vastaa: *Montako ahvenanmaalaista taisteli ja kaatui talvi-, jatko- ja Lapin sodissa? Oliko heillä asevelvollisuutta ennen itsenäisyyttä ja onko Ahvenanmaalla sankarihautoja?* Luettu 25.4.2016. <<http://www.kysy.fi/kysymys/montako-ahvenanmaalaista-taisteli-ja-kaatui-talvi-jatko-ja-lapin-sodissa>>

Sotapäiväkirjat-kokoelma: Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat, *Autokenttävarikko 4 1943-1944*. Luettu 1.5.2016. <<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=4495300>>

Sotapäiväkirjat-kokoelma: Talvisodan sotapäiväkirjat: *Ahvenanmaan suojeluskunta (SPK13)*. Luettu 25.4.2016. <<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=36109>>

Tudeer, Erik: *Ålands hemvärn 1939–1940*. Sotahistoriallinen Aikakauskirja 9, 89-133. Luettu 13.1.2016. <<http://www.sshs.fi/binary/file/-/id/44/fid/430/>>

Muut lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Finlands Röda Kors 1941

Månads-revyn 1942

Hakkapeliitta 1943

Hufvudstadsbladet 1960

Julkaisemattomat lähteet

Hagar Frimanin, Marianne Eliassonin ja Gun-Britt Brennerin haastattelu, Maarianhamina 3.6.2015 (muistiinpanot ja äänite tekijän hallussa).